

**НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ПРОСКУРА Ганна Миколаївна

УДК 342.72

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ
НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Г.М. Проскура

Науковий керівник: професор,
доктор юридичних наук **СОПЛКО Ірина Миколаївна**

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Проскура Г.М. Адміністративно-правові засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право – Національний авіаційний університет. – Київ, 2021.

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення й вирішене питання щодо адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. Охарактеризовано поняття засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні та визначена його структура.

У роботі досліджене права на доступ до екологічної інформації як суспільно-правовий феномен.

Проаналізовані основи, система та історичний розвиток адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації та визначено роль суб'єктів забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації. Розкрито нормативно-правове значення реалізації права людини на доступ до інформації про стан навколишнього середовища. Проаналізована система та структура суб'єктів права на доступ до екологічної інформації та визначені їхні повноваження.

Простежені особливості адміністративно-правових способів реалізації права людини на екологічну інформацію, визначена система гарантій реалізації цього права та види його обмеження. Окреслені перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні на основі досвіду зарубіжних країн та аналізу історичного розвитку.

Виділена та деталізована роль суб'єктів (зокрема громадських організацій) у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

Запропонована історична періодизація етапів становлення права на екологічну інформацію та уточнені існуючі визначення окремих адміністративно-правових категорій і понять. Проаналізоване законодавство України в сфері доступу до екологічної інформації щодо його відповідності Орхуській конвенції. Обґрунтована нагальна потреба у поділі екологічної інформації на види на законодавчому рівні.

Надане додаткове обґрунтування щодо пропозиції впровадження посади Інформаційного Комісара в Україні, а також щодо особливостей судового захисту права на екологічну інформацію в забезпеченні реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. Проаналізована правозастосовна діяльність та розроблені пропозиції теоретичного та практичного характеру, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

Ключові слова: конституційні права і свободи, екологічна інформації, інформація, захист, доступ до інформації, забезпечення права на інформацію, інформаційно-правове забезпечення, національна безпека, інформаційні права.

ABSTRACT

Proskura G. *Administrative and legal bases of realization the human right of access to ecological information in Ukraine.* - Qualifying scientific work presented as a manuscript.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.07 Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law. National Aviation University, Kyiv, 2021.

The thesis generalizes the right of access to environmental information as a social and legal phenomenon. The author explored the administrative and legal framework for the implementation of the right of access to environmental information using the scientific works of scientists involved in the information, administrative and environmental law, and representatives of the science of public administration, civil and other relevant branches of law.

The purpose of the dissertation is to determine the essence, features and ways to improve the administrative and legal framework for the realization of the human right to

access environmental information in Ukraine using modern methods of scientific knowledge based on the analysis of doctrinal views of scientists and norms of the Ukrainian and international law.

The dissertation systematizes scientific research on the essence of administrative and legal bases of the realization the human right of access to ecological information in Ukraine, the methodology of the analysis of administrative and legal bases of the realization the human right to access to ecological information is developed, the features of administrative and legal bases of realization the human right to access to environmental information; the institutional and legal provision of the human right to access to ecological information is clarified, the administrative and legal ways of realization the human right of access to ecological information in Ukraine and their legal guarantees and restrictions are investigated; the signs, features and consequences of legal liability for offenses in this area are identified, the experience of foreign countries in the field of the human rights to access environmental information are analyzed, the conclusions on the identified strengths and weaknesses in the regulation of administrative and legal principles of the human rights of access to environmental information are formulated. The author has also identified the ways, principles, directions of further reforming the legislation of Ukraine in the field of access to environmental information, developed proposals for improving the legislation of Ukraine in this area, as well as the practice of its application.

The thesis proves the impact on the implementation of the right to environmental information in Ukraine of the following processes: the legacy of the legal approaches of the Soviet Union, the European integration of Ukraine; the administrative and legal reform, the information world processes, Aarhus processes.

The peculiarities of administrative and legal ways of realization human right to ecological information in the historical context are traced and the periodization of formation and development of the right to ecological information is offered. Perspective directions of improvement of the administrative and legal mechanism of realization of the human right to access to ecological information in Ukraine on the basis of experience of foreign countries and the analysis of the historical development are outlined.

The legislation of Ukraine in the field of access to environmental information on its compliance with the Aarhus Convention is analyzed. The urgent need to divide environmental information into types at the legislative level is substantiated.

The role of subjects (including public organizations) in the field of realization the human right to access to ecological information is singled out and detailed. The role of the public in ensuring the realization the right to environmental information is defined.

An additional justification is provided for the proposal to introduce the position of Information Commissioner in Ukraine, as well as for the peculiarities of judicial protection of the right to environmental information in ensuring the implementation of the human right to access environmental information. The law enforcement activity is analyzed and the proposals of theoretical and practical character, directed on improvement of administrative and legal bases of realization the human right to access to the ecological information are developed.

Key words: constitutional rights and freedoms, ecological information, information, protection, access to information, ensuring the right to information, information and legal support, national security, information rights.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях:

1. Proskura G. Legal Principles of Access to Ecological Information: Монографія. Human security in the context of globalization: modern legal paradigm/ Under the general editorship Iryna Sopilko. Словацька Республіка: . Lastern Luropean Developmentagency, 2017, 278 с.

2. Proskura G. The development of legal regulations for an electronic system to access information about emissions in the atmosphere: Legal conditions of international cooperation for the safety and efficiency of civil aviation Monograph of 20 authors edited by Dr. E. Jasiuk and Dr. R. Wośka. Варшава, 2019, с. 145

3. Proskura G. Institutional and legal supply of human rights for access to environmental information in Ukraine. Jurisprudence in the modern information space : collective monograph. Edited by I. Sopilko, D. J. S., Professor ; Faculty of Law of the National Aviation University. – Hamilton: Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. – P. 369 -381.

4. Проскура Г.М. Правова природа права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. сYu.I. Puvovar, I.M. Sopilko, S.T. Honcharuk and others Public-Legal Mechanism of Ukraine’s National Interests Ensuring. Collective. Canada: Accent Graphics Communications & Publishing, Ottawa. 2020.С.273-294.

5. Проскура Г.М., Аль-Саеді Х.Д. Правове регулювання наслідків забруднення довкілля у районах, вражених збройними конфліктами та тероризмом. сYu.I. Puvovar, I.M. Sopilko, S.T. Honcharuk and others Public-Legal Mechanism of Ukraine’s National Interests Ensuring. Collective. Canada: Accent Graphics Communications & Publishing, Ottawa. 2020.С. 296 -311.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Проскура Г.М. Перспективи створення інституту інформаційного комісара в Україні. Конституційно-правові академічні студії.2016. № 1. С. 118-123.

2. Проскура. Г.М. Екологічна інформація: поняття та особливості. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 2. С. 31-37.

3. Проскура Г.М., Рощук М.В. Розвиток електронного урядування у сфері екології в контексті реалізації права на доступ до екологічної інформації. Прикарпатський юридичний вісник. 2017 №6-2/2017. С. 66-70.

4. Проскура Г.М., Рощук М.В. Екологічне врядування як частина електронного врядування: проблеми та перспективи розвитку в Україні. Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 1.С. 121-127.

5. Proskura G.M. Development of legal regulation of electronic access system to emissions into the atmosphere air. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. №1.С.73-79

6. Проскура Г.М. Прийняття та вплив Орхуської конвенції на доступ до екологічної інформації в Україні. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. № 47. С. 76 – 82.

7. Проскура Г.М. Науково-правові засади формування інформаційного забезпечення збереження водно-болотних угідь. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. № 49. С. 96-102.

8. Проскура Г.М. Правові засади доступу до екологічної інформації в лісовому законодавстві України. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2019. № 50. С. 11 - 16.

9. Сопілко І.М., Проскура Г. М. Реалізація права людини на доступ до екологічної інформації шляхом інформаційного запит. Конституційно-правові академічні студії. 2019. № 1. С. 102-108.

Статті в наукових виданнях інших держав:

1. Proskura G. Special questions on use of GMO products in Ukraine European Science 3/2018. С. 114-118

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Проскура Г.М. Право на екологічну інформацію: поняття та ознаки. «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.). Запоріжжя. Запорізької міської громадської організації «Істина», 2016 .С. 57- 61.

2. Проскура Г.М. «До питання боротьби з бюрократизмом у сучасній Україні». «Соціологічні проблеми права: польська соціологія права XIX-XX 20 ст.» Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2016 р.) Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи. Київ: Видавництво «Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи», 2016. С. 77-79.

3. Проскура Г.М. Правовий режим доступу до екологічної інформації на національному рівні «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків , 7-8 жовтня 2016 р.). Харків, Східноукраїнська наукова юридична організація, 2016, С. 43-46.

4. Проскура Г.М. Аспекти реалізації права доступу до екологічної інформації. «П'ятнадцяті осінні юридичні читання». збірник тез Міжнар. наук. (м. Хмельницький, 21- 22 жовтня 2016 р.) м. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. Частина друга. С. 40-41.

5. Проскура Г.М. Організаційно-правове забезпечення використання поліграфа в Україні. «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави». Тези доповідей V Міжнародній науково-практичної конференції (м. Харків, 18 листопада 2016 р.). МВС України, Харків. національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016. С. 209 -213.

6. Проскура Г.М. Генезис правового регулювання космічної діяльності. «Аеро-2016. Повітряне і космічне право». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Київ, 24 листопада 2016 р.) Тернопіль: Вектор. С. 151-153

7. Проскура Г.М. Категорія «інформаційна безпека» в контексті забезпечення національної безпеки України. «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми». Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лютого 2017 р.). Том. 1. Тернопіль: Вектор, 2017. – С. 196 – 198.

8. Проскура Г.М. Правовий режим дистанційного зондування землі як джерела екологічної інформації. «Аеро-2016. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. Том 1. Тернопіль: Вектор.С. 151-153

9. Жебровська К. І., Проскура Г. М., Юридичні і нормативно-правові аспекти реагування на радіаційні аварії в Україні. «Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення». Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-15 вересня 2017 р.) м. Харків: Райдер, 2017. С. 193-199.

10. Proskura G. M Legal principles of access to ecological information «Сучасна університетська правова освіта і наука» Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лютого 2018 р.). м. Київ. 2018, С. 240-242

11. Проскура Г.М. Правові засади доступу до екологічної інформації в Україні та Туреччині. «Молодіжний науковий юридичний форум». Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 травня 2018р.) Том 1.-Тернопіль: Вектор, 2018. С. 139-142

12. Проскура Г.М. , К.І. Жебровська К.І.. Науково-правові засади формування інформаційного забезпечення збереження водно-болотних угідь. «Молодіжний науковий юридичний форум». Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 травня 2018р.) Том 1.-Тернопіль: Вектор, 2018. С. 137-139

13. Проскура Г.М. Історичні передумови створення інституту інформаційного комісара в Україні. «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Київ, 8–9 листопада 2018 р.). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 48 -40

14. Проскура Г.М. Еколого-інформаційне забезпечення конференції сторін по зміні клімату. «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі». Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1 березня 2019 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 217-219.

15. Проскура Г.М. Доступ до екологічної інформації: судова практика Європейського суду з прав людини. Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Збірник матеріалів. м.Київ, 2019. 192 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	11
ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації	22
1.1. Методологія дослідження проблеми реалізації права на доступ до екологічної інформації	23
1.2. Еволюція становлення права на доступ до екологічної інформації	32
1.3. Суть та зміст реалізації права на доступ до екологічної інформації у адміністративно-правовому вимірі	69
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан реалізації права на доступ до екологічної інформації	88
2.1. Інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації.....	89
2.2. Адміністративно-правові способи реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.....	117
2.3. Гарантії реалізації та обмеження права людини на доступ до екологічної інформації	134
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3. Актуальні питання вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні	143
3.1. Захист права людини на доступ до екологічної інформації в Україні	144
3.2. Досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації	161
3.3. Напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.....	175
Висновки до розділу 3.....	191
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	210

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Конституція України – К України
Верховна Рада України – ВРУ
Постанова Верховної Ради України – ПВРУ
Кабінет Міністрів України – КМУ
Постанова Кабінету Міністрів України – ПКМУ
Указ Президента України – УПУ
Закон України – ЗУ
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – ЗУ ПОНПС
Водний кодекс України – ВК України
Земельний кодекс України – ЗК України
Лісовий кодекс України – ЛК України
Цивільний кодекс України – ЦК України
Кримінальний кодекс України – КК України
Кодекс України про Адміністративні правопорушення – КУпАП
Міністерство екології та природних ресурсів України – Мінприроди
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – Міндовкілля
Міністерство енергетики та захисту довкілля України – Мінекоенерго
Оцінка впливу на навколишнє середовище – ОВНС
Місцеві державні адміністрації – МДА
Неурядові громадські організації – НГО
Європейський Суд з прав людини – ЄСПЛ
Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод – ЄКПЛ
Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля – Орхуська Конвенція
Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року - Декларація Ріо-де-Жанейро -
Стокгольмська декларація ООН з навколишнього середовища від 16 червня 1972 року – Стокгольмська декларація
Парламентська асамблея Ради Європи – ПАРЕ
Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» – ЕПЛ
Засоби масової інформації - ЗМІ
Державні будівельні норми - ДБН

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема доступу до екологічної інформації перебуває в центрі уваги українського суспільства і держави. Вочевидь, саме завдяки повному та своєчасному отриманню екологічної інформації можливі забезпечення принципів сталого розвитку, раціонального використання природних ресурсів та збереження природи для прийдешніх поколінь, а також ефективне забезпечення та реалізація інших прав і свобод людини і громадянина як в світі, так і в Україні.

Лише при наявності повної та достовірної екологічної інформації людина може реалізувати свої екологічні права, такі як право на здорове оточуюче середовище, на екологічну безпеку тощо. Це означає, що Конституція України гарантує повну та своєчасну реалізацію права на доступ до екологічної інформації кожній людині в Україні. Закріплені в Конституції України положення, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення, набули деталізації в багатьох законодавчих актах, сприяючи створенню найбільш сприятливих моделей регулювання суспільних відносин у сфері доступу до екологічної інформації.

У ч. 2 ст. 50 Конституції України вказано, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена, окрім як в передбачених законодавством випадках. Згідно ст. 22 Конституції України конституційні права гарантуються і не можуть бути скасованими, не допускається також звуження та обмеження їхнього змісту та обсягу. Це означає, що Конституція України гарантує повну та своєчасну реалізацію права на доступ до екологічної інформації кожній людині. Сьогодні реалії такі, що досить часто цим правом нехтують, оскільки в українській дійсності тривалий час формувалася нігілістична традиція по відношенню до екологічних потреб суспільства, потреби держави переважали над інтересами та потребами людини та громадянина. Це, в свою чергу призводить до систематичних порушень права на доступ до екологічної інформації. Таким чином, потрібно відзначити декларативність твердження про те, що забезпечення свобод людини і громадянина розглядається як

один із найважливіших пріоритетів в діяльності державно-правових інститутів. Досить часто, право на доступ до екологічної інформації фактично ігнорується. Лише в останні роки, можна побачити суттєві зміни та прогрес як в законодавстві, так і в практиці забезпечення та реалізації права людини доступ до екологічної інформації в Україні. Розвитку і становленню інституту інформаційного права в Україні також сприяє курс на євроінтеграцію.

Окрім того, сучасні суспільні потреби, розвиток інтелектуальних технологій та штучного інтелекту, інформаційні війни зумовили питання про необхідність постійного динамічного вдосконалення механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, включаючи використання результатів останніх новітніх доробок, мережі Інтернет, сучасних систем захисту інформації тощо. З одного боку, новітні технології спрощують та пришвидшують доступ до екологічної інформації, а, з іншого, виникає ряд можливостей для технологічних маніпуляцій, приховування інформації тощо. Отже, існує проблематика відсутності належного механізму реалізації прав людини в сфері доступу до екологічної інформації. Є необхідність вивчення судової практики та практики діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в сфері доступу до екологічної інформації. Ці процеси підтверджуються Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI, Постановою Пленуму Вищого Адміністративного Суду України № 10 від 29 вересня 2016 р. «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» та іншими нормативними актами.

Важливо, що Україна перебуває на шляху реформування законодавства, яке регулює право громадян України на доступ до екологічної інформації. Завдяки своїй актуальності дослідження адміністративно-правового регулювання права людини на доступ до екологічної інформації займає важливе місце серед наукових досліджень багатьох світових та вітчизняних вчених-правників.

Під час проведення адміністративно-правової реформи, адаптації національного законодавства до законодавства ЄС з'ясувалося, що окремі аспекти цієї проблематики залишаються невирішеними та потребують доопрацювання. Насамперед, це стосується адміністративно-правових засад реалізації права на доступ

до екологічної інформації, що й зумовило необхідність здійснення цієї дисертації.

Для досягнення ефективної реалізації права на екологічну інформацію виникає потреба визначити напрями і заходи щодо прийняття дієвих управлінських рішень, визначити особливості реалізації адміністративно-правових та організаційних форм і методів, увиразнити прикметні риси організаційно-структурного забезпечення та на цій основі запропонувати шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Адміністративно-правові засади реалізації права на доступ до екологічної інформації в цьому дослідженні розглядаються з використанням як наукових праць учених, які займаються інформаційним, адміністративним та екологічним правом, так і представників науки державного управління, цивільного та інших дотичних галузей права. Наукові напрацювання та теоретичні положення, сформульовані цими вченими, стали науково-теоретичною базою для дослідження питання доступу до екологічної інформації.

Теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених, таких як: О.А. Андроса, В. М.Брижка, С.С.Влащенко, А.П.Гетьмана, В.І.Гордєєва, С.Г. Грицкевича, Т.В. Грушкевич, Ю.В. Дикої, В.М. Дрешпака, І.В. Замули, Р.А. Калюжного, І.І.Каракаша, Н.Р.Кобецької, В.В.Костицького, Б. А. Кормича, С.М.Кравченко, В.І.Кутузова, М.О. Кушнір, М.В.Краснової, Ю.А. Краснової, Н.Р.Малишевої, А. І. Марущака, Т.В. Морозовської, К.В. Мєдведева, Л.Ю. Меліхова, О.В. Нестеренко, О.В. Олійника, О.М. Пасенюка, А.А.Попова, Е.В.Позняк, А.А. Романової, М.І. Смоковича, І.М. Сопілко, О.О. Сурілової, І.В.Сухан, А. І. Семенченка, О.В. Скочиляс-Павлів, Я.Д. Скиби, С.В. Стороженко, В.С.Цимбалюка, К.В. Шурупової, Ю.В. Щемелініна, Ю.С.Шемшученка, М.В.Шульги.

Завдяки доробку цих вчених була створена теоретична основа для розкриття юридичної природи й удосконалення адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. У дослідженні були використані наукові роботи представників інформаційного права, які вивчали й досліджували окремі проблемні питання доступу до інформації, зокрема:

А.Б.Агапова, І.В. Арістова, І.Л. Бачила, К.І. Белякова, Л.П.Коваленко, Б.А.Кормича, О.В.Кохановської, Ю.І.Крегула, В.М. Лозового, Є.Д.Лук'янчікова, М.І.Марущака, А.Г.Марценюка, О.І.Мотляха, А.М.Новицького, О.В.Олійника, М.М.Рассолова, І.М.Сопілко, О.П.Селезнева, Т.М.Смислова, В.С.Цимбалюка та інших вчених.

На окрему увагу заслуговує наукове дослідження І.С.Сухан «Адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля» (2016), яка розглянула важливі аспекти цієї проблеми.

У цій дисертаційній роботі були використані наукові доробки представників екологічного права, які вивчали й досліджували окремі проблемні питання доступу до інформації, зокрема: В.І.Андрейцева, Г.І.Балюк, А.П.Гетьмана, В.І.Гордєєва, І.І.Каракаша, Н.Р.Кобецької, В.В.Костицького, С.М.Кравченко, В.І.Кутузова, М.В.Краснової, Н.Р.Малишевої, А.А. Попова, Е.В.Позняк, І.В.Сухан, Ю.С.Шемшученао, М.В.Шульги та інших учених. Але ці роботи не вичерпують всіх аспектів адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

Таким чином, необхідність проведення дослідження визначена недостатнім рівнем розробки теоретичних питань цієї проблематики, а також наявністю правових та правозастосовних проблем, що і обумовило вибір теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р, Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженої Законом України від 28 лютого 2019 р. № 2697.

Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 22 грудня 2015 року (протокол № 6).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, що за допомогою сучасних методів наукового пізнання на підставі аналізу доктринальних поглядів учених та норм українського та міжнародного законодавства визначити

сутність, особливості та шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Для досягнення мети вирішені такі *завдання*:

- систематизувати наукові дослідження щодо сутності адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні;
- розробити методологію аналізу адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;
- дослідити особливості адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;
- з'ясувати інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації;
- дослідити адміністративно-правові способи реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні та їхні правові гарантії та обмеження;
- виявити ознаки, особливості та наслідки юридичної відповідальності за правопорушення у в даній сфері;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;
- сформулювати висновки щодо виявлених сильних та слабких сторін у нормативному регулюванні адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.
- визначити шляхи, принципи, напрями подальшого реформування законодавства України у сфері доступу до екологічної інформації, виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України у даній сфері, а також практику його застосування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються в процесі реалізації, забезпечення та захисту права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної праці є сукупність філософських і загально-правових методів наукового пізнання. У дисертації використані *загальнонаукові* методи наукового пізнання, такі як *комплексний, міждисциплінарний, формально-логічний та метод системного* аналізу. Зокрема, використані також методи, що застосовуються в юридичній науці (*історико-правовий, порівняльно-правовий та тлумачення правових норм, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші наукові методи*).

Діалектичний підхід дозволив дослідити обмеження інформаційних прав і свобод з метою захисту національної безпеки в Україні.

Широко використовується у дослідженні *історико-правовий метод*, який надав можливість ретроспективно вивчити генезис причин та історико-правові засади доступу до екологічної інформації в Україні та світі (підрозділи 1.2, 3.2, 3.3).

Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати та поглибити понятійно-категорійний апарат, зокрема, сформулювати поняття «екологічна інформація», «доступ до екологічної інформації» (підрозділи 1.3, 2.1).

За допомогою *формально-логічного методу* проведений юридичний аналіз чинних нормативних конструкцій, визначене місце права людини на доступ до екологічної інформації у правовому полі, виявлені проблемні питання та сформувані пропозиції (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Системно-структурний метод використаний для дослідження обмежень права на доступ до екологічної інформації, а також при вивченні внутрішньої структури та елементів права на доступ до екологічної інформації (підрозділ 2.3).

Системний метод застосований при розгляді гарантій захисту права на доступ до екологічної інформації (підрозділи 2.2, 2.3).

Метод порівняльно-правового дослідження використаний при розгляді міжнародного законодавства та досвіду зарубіжних країн (підрозділи 1.2, 3.2, 3.3).

У дисертації використані й інші методи наукового пізнання, що дало змогу визначити і комплексно охарактеризувати адміністративно-правові засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти міністерств та відомств України, які регулюють адміністративні правовідносини в сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали та матеріали судової практики вітчизняних судів та Європейського Суду з прав людини, а також узагальнення практичної діяльності суб'єктів правових відносин в сфері доступу до екологічної інформації.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є ґрунтовним міждисциплінарним комплексним науковим дослідженням адміністративно-правих засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

В результаті дослідження сформовані концептуальні положення, які мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема:

уперше:

- запропоновано визначення поняття «екологічна інформація» узгодити з ст. 2 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25 червня 1998 р. (Орхуська конвенція, ратифікована 7 липня 1998 р.)

- проаналізовані історичні передумови і розвиток права на доступ до екологічної інформації, а також сформульована власна періодизація;

- охарактеризований сучасний стан реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;

- виокремлено досліджені засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;

- визначена роль та перспективи розвитку громадських організацій в інституційно-правовій системі реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;

Удосконалені положення про:

- склад правовідносин у сфері доступу до екологічної інформації;

- засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації як складової екологічної безпеки;

- інституційно-правову систему реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;

- ідеологічно-виховну систему адміністративно-правових засад реалізації права на доступ до екологічної інформації;

- адміністративно-правові способи реалізації права людини на доступ до екологічної інформації;

- юридичну відповідальність та захист як елементи механізму реалізації права на доступ до екологічної інформації;

дістали подальший розвиток положення про:

- теоретичні уявлення та підходи про розвиток адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, а саме щодо важливості інкорпорації та кодифікації вітчизняного законодавства та приведення його у відповідність до норм європейського права;

- способи забезпечення, реалізації та захисту адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в контексті євроінтеграції України;

- особливості та способи доступу до екологічної інформації в різних сферах діяльності;

- характеристики управлінської діяльності у сфері доступу до екологічної інформації;

- взаємозв'язок адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні з освітніми процесами, інформаційними війнами та інформаційним забезпеченням, а також вплив на формування свідомості населення та політики держави;

- вплив розвитку мережі Інтернет на реалізацію права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

На підставі висновків дисертантки сформульовані пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України, а саме обґрунтована необхідність створення Екологічного кодексу України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес в:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення й вирішення теоретико-прикладних проблем адміністративного права України (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Національного авіаційного університету від 12.10.2020 р.*);

- *правотворчості* – у процесі внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, а також прийняття нових законів та підзаконних актів у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні (*Довідка про практичне впровадження в діяльність Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р.*);

- *освітньому процесі* – у процесі викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Екологічне право», «Інформаційне право», при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітню діяльність Національного авіаційного університету від 12.10.2020 р.*).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що винесені на захист, ґрунтуються на власних дослідженнях. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Особистий внесок здобувачки полягає у розкритті сутності та особливостей адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. В опублікованих у співавторстві наукових працях обсяг авторства становить не менше 60%. Наукові ідеї, що належать співавторам публікації у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові концепти і висновки обговорені та схвалені на засіданні відділів проблем публічного права, науково-

правових експертиз та законопроектних робіт, публічно-правового забезпечення розвитку підприємництва, проблем захисту суб'єктів публічно-правових відносин Науково-дослідного інституту публічного права. Результати наукового дослідження були оприлюднені на 14 вітчизняних і міжнародних наукових та науково-практичних заходах: «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.); «Соціологічні проблеми права: польська соціологія права XIX-XX 20 ст.» (м. Київ, 30 вересня 2016 р.); «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин (м. Харків, 7-8 жовтня 2016 р.); «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 18 листопада 2016 р.); «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21- 22 жовтня 2016 р.); «Аеро-2016. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.); «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (м. Київ, 24 лютого 2017 р.); «Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення» (м. Харків, 11-15 вересня 2017 р.); «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 23 лютого 2018 р.); «Аеро-2017. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.); «Молодіжний науковий юридичний форум» (м. Київ, 18 травня 2018р.) «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень» (м. Київ, 8–9 листопада 2018 р.); «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 1 березня 2019 р.); «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи відображено в 30 публікаціях, з яких: у 5 розділах у 4 колективних монографіях, 9 статей в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних науково-метричних баз; 1 стаття у науково-періодичному виданні інших держав, 15 публікацій за матеріалами наукових та науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки, з них основний текст – 188 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У першому розділі дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання, яке полягає у визначенні теоретико-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, а саме: методологічних аспектів, еволюції права людини на доступ до екологічної інформації, його теоретичного забезпечення, виявлення перспективних напрямів розвитку наукової думки у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

У першому пункті цього розділу ми розглянемо важливі аспекти методології дослідження проблеми реалізації права на доступ до екологічної інформації та зробимо відповідні висновки. Також ми розглянемо науково-теоретичні дослідження та напрацювання, що були здійснені в цьому напрямку.

У другому пункті першого розділу ми розглянемо історичні засади формування права на екологічну інформацію, зокрема, з трьох позицій: передумови та чинники виникнення, формування правової доктрини в даній сфері, та сучасний стан. Таким чином, у цьому пункті досліджуються історико-правові підходи, становлення, еволюція, особливості та розвиток права людини на екологічну інформацію як в Україні, так і в світовому масштабі. Тут ми також досліджуємо історичні передумови виникнення та розвитку даного права в світі та Україні. Далі ми відмітимо чинники актуалізації законодавчого закріплення права на екологічну інформацію в Україні. І, нарешті, розглянемо сучасний стан реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

У третьому пункті першого розділу дослідимо науково-практичні підходи до понятійного апарату, визначимо підходи до розуміння категорії «інформація», співвідношення з тотожними термінами. Також розглянемо поняття «екологічна інформація», його ознаки, особливості та законодавче закріплення.

1.1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Актуальність дослідження адміністративно-правових засад реалізації права людини на екологічну інформацію у науковій площині було обумовлене суспільною потребою у належній реалізації доступу до інформації про довкілля та необхідністю напрацювання заходів швидкого реагування на масштабні загрози в рамках національної стратегії України.

Серед вітчизняних наукових досліджень, присвячених проблемам формування інформаційного права, чільне місце належить роботам В.Б.Авер'янова, Г.В.Виноградова, В.І.Гурковського, Ю.В.Дикої, Б.А.Кормича, В.К.Колпакова, О.В.Кохановської, М.В.Краснової, А.І.Марущака, К.С.Маштак, П.Є.Матвієнко, І.М.Сопілко, Т.В.Субіної, І.С.Сухан, В.І.Кутузова, О.О.Попова та інших.

Для початку визначимося з термінологією поняття «методологія науки». Сам термін «методологія науки» походить з грецької мови, де *methodos* означає спосіб, метод; *logos* означає знання. Отже, методологія науки - це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання [1, с. 72]. У кожній галузі науки є не тільки загальні, а й специфічні теоретичні вихідні засади та принципи, що становлять її теоретичний фундамент. Використовуючи певні методи досліджень, можна підтвердити або спростувати теоретичні припущення, на яких ґрунтується наукове дослідження [2]. Таким чином, методологія виконує такі функції: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; спрямовує, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, та логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [2].

Методологія науки має чотирирівневу структуру. Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію; конкретно наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або

наукової галузі, та систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань [3]. Методологічний апарат дослідження ґрунтується на загальних (базових) для всіх гуманітарних наук принципах. Традиційно, в науці застосовуються три такі дослідницькі принципи.

Перший з них – принцип всесторонності, згідно з яким державно-правові явища мають досліджуватися не відокремлено, а в їхньому взаємозв'язку та взаємодії з іншими інститутами. Оскільки наше дослідження стосується реалізації права людини на екологічну інформацію, то особливу увагу ми звертаємо на державу та право. Крім цього, органи місцевого самоврядування неможливо розглядати без взаємозв'язку з державними інституціями та діяльністю громадськості.

В.В.Носік, розглядаючи аспекти доступу до правосуддя з питань довкілля, вказував, що дані питання мають розглядатися крізь призму Закону України (надалі – ЗУ) «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року, який було введено в дію 01 січня 2020 року. За цим законом державна екологічна політика в Україні має здійснюватися на нових засадах забезпечення взаємодії людини і природи, серед яких варто виокремити збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища, а також досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку [4]. Враховуючи непослідовність законодавства, прогалини та суперечності, ми погоджуємося в думкою В.В. Носіка та вважаємо, що дане дослідження має розглядатися крізь призму ЗУ «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Другий важливий принцип – це принцип історизму в дослідженнях. Спираючись на цей принцип, дане наукове дослідження на початку розділу в другому пункті містить частину історико-правового дослідження та еволюцію становлення права на доступ до екологічної інформації. Адже лише завдяки дослідженню еволюції можна зрозуміти особливості та передумови виникнення права на доступ до екологічної інформації. Також можливо спрогнозувати ризики та передбачити майбутні перспективи та тенденції в становленні та розвитку права людини на доступ

до екологічної інформації. Зокрема, виходячи з аналізу історичних матеріалів, ми маємо розуміння, що розвиток екологічної думки загалом, а також право на доступ до екологічної інформації, формувалися в нашій країні внаслідок техногенного лиха, яке мало широкий вплив на суспільство, здоров'я та життя людей, але було приховане владними структурами. Також, виходячи з історичного принципу, відмітимо, що Швеція - перша країна, що визнала право на інформацію, і наразі залишається лідером в розвитку інформаційних прав у світі. Таким чином, лише враховуючи особливості розбудови права на інформацію про довкілля в минулому можна всебічно оцінити сучасний стан та спрогнозувати майбутнє. Виявлення закономірностей дає можливість не повторювати історичних помилок.

Третій – принцип комплексності, керуючись яким наукове дослідження теми слід проводити не тільки з позиції правових явищ, але й з позиції інших суспільних наук, таких як філософія, соціологія, психологія [5, с. 134].

Ми погоджуємося з позицією В.В.Новікової, В.С.Боровікової, які говорять, що механізм реалізації прав і свобод становить динамічну систему, яка чуттєво реагує на різні зміни у суспільстві - соціальні, політичні, правові. Тому він потребує постійного дослідження, розвитку і коригування [6]. На наш погляд, механізм реалізації прав і свобод може мати свої особливості та відмінності навіть в структурі елементів, в залежності від об'єкту реалізації. Вважаємо, що адміністративно-правові засади реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні необхідно розглядати системно та поступово. Лише при формуванні цілісності та взаємодії елементів реалізації права людини на доступ до екологічної інформації можна досягти ефективної реалізації та забезпечення даного права.

В основу нашого дослідження покладено фундаментальні підходи:

– філософсько-світоглядні підходи (ідеалістичний, матеріалістичний, дуалістичний; діалектичний чи метафізичний; визнання чи заперечення існування об'єктивних соціальних, у тому числі, державно-правових, закономірностей та можливості і здатності їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них);

– загальнонаукові методи – методи, що застосовуються в усіх або у більшості суспільних наук (наприклад, структурний, функціональний методи, метод сходження

від абстрактного до конкретного чи від конкретного до абстрактного, формально-логічні процедури, скажімо, аналіз, синтез тощо);

– спеціальні методи – методи, що прийняті для дослідження предмета лише однієї науки (способи тлумачення норм права, своєрідні прийоми структуризації при узагальненні юридичної практики) [7].

Отже, методологічну основу нашого дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Таким чином, в нашій дисертаційній роботі використані загальнонаукові методи наукового пізнання, такі як комплексний, міждисциплінарний, формально-логічний та метод системного аналізу. Право на доступ до екологічної інформації є складовою інформаційного права. А методологія інформаційного права є складовою методології правознавства. Тому у роботі також будуть використані методи, що застосовуються в юридичній науці (історико-правовий, порівняльно-правовий).

Далі, в даному пункті ми розглянемо найважливіші, на наш погляд, наукові праці, що стосуються даного та суміжних напрямів. Загалом, наукові дослідження у сфері доступу до екологічної інформації, а також її правового регулювання, виконувалися різними вченими-правниками, які висвітлювали різні аспекти проблематики адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. Відмітимо міждисциплінарний та комплексний характер адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, в якому важливу роль відіграють праці науковців в екологічному, інформаційному та міжнародному напрямках.

Нормативною основою дисертаційної роботи є чинне законодавство України. На національному рівні це, у першу чергу, Конституція України (надалі – К України), а також закони України: «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища» (надалі - ЗУ ПОНПС), «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про зв'язок», «Про телекомунікації», «Про звернення громадян» тощо.

Важливим є те, що норми, які регламентують доступ до екологічної інформації, знаходяться і у іншому спеціалізованому природоресурсному та спеціальному законодавстві України, а саме: Лісовому кодексі України (наділі - ЛК України), Земельному кодексі України (надалі - ЗК України), Водному кодексі України (надалі - ВК України) та інших спеціалізованих актах.

До нормативної бази також відносяться міжнародно-правові акти, такі як Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Рекомендація Ради Європи № R(81)19 про доступ до інформації, що перебуває у володінні державних органів, Рекомендація Ради Європи № R(2002) про доступ до офіційних документів тощо [8], [9]. Спеціалізованим актом є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (надалі – Орхуська Конвенція), а також Директива «Про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище» (90/313/ЄЕС) (скасована), Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 р. «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС». Важливо вказати, що норми, які регулюють питання доступу до інформації, знаходяться і у спеціалізованих директивах ЄС, таких як: Директива 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище, Директива 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля, Директива 2003/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 травня 2003 року про участь громадськості у розробці деяких планів та програм, пов'язаних з довкіллям, і внесення змін до Директив Ради 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя, Директива Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною, Директива 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення, Директива Ради 2008/56/ЄС, що встановлює рамки діяльності Співтовариства у сфері політики з морського середовища тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять емпіричні дані з наукових і публіцистичних джерел вчених-правників та екологів, дані офіційних установ та відповідних владних структур, результати роботи в громадській сфері, нормативний матеріал, що втратив чинність, проекти нормативних актів тощо.

Серед дотичних наукових робіт з тематики даної дисертаційної роботи ми виокремлюємо такі наукові праці, що вплинули на наше дослідження:

Дисертацію, новітню на той час, Н.Р. Малишевої «Гармонізація екологічного законодавства в Європі», було захищено 1996 року. В даній роботі авторка зазначає: «Гармонізація, заявлена як цільова настанова правотворчого процесу, повинна «вмикати» певні механізми отримання найвищого ступеня узгодженості та сумісності систем, що гармонізуються» [10].

Наступною надзвичайно важливою роботою є дисертаційна робота М.В. Краснової 1997 року «Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію» [11], у якій авторка розкриває поняття гарантій реалізації права громадян на екологічну інформацію на підставі аналізу норм, у яких таке право закріплене, досліджує мету, задля досягнення якої Конституцією України закріплено та гарантовано зазначене право, а також заборонено засекречувати таку інформацію. Право на екологічну інформацію виступає гарантією й інших екологічних прав громадян.

В дисертаційній роботі С.Г. Грицкевича 2002 року «Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ» [12] досліджено місце і роль органів внутрішніх справ у сфері забезпечення конституційних екологічних прав людини і громадянина, з'ясовані відмінності конституційних екологічних прав від інших конституційних прав і свобод, доведена доцільність існування конституційних екологічних прав як окремої групи конституційних прав. На думку автора, існуюча правова база діяльності органів внутрішніх справ потребує вдосконалення в напрямку орієнтації законодавчих актів на захист інтересів людини та громадянина, наданню їм пріоритетності.

Дисертація Ю.В. Дикої 2008 року «Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав громадян на екологічну інформацію» [13] є

монографічним дослідженням, в якому розглянуто комплекс питань теоретичного та практичного характеру щодо адміністративно-правових засад регулювання обмежень права громадян на екологічну інформацію. У роботі визначено низку специфічних ознак поняття «адміністративно-правове обмеження права на екологічну інформацію». Також Ю.В. Дикою запропоновані власні критерії побудови цілісної системи адміністративно-правових обмежень права на екологічну інформацію.

Наступною важливою роботою є дисертація О.В. Нестеренко 2008 року «Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект» [14], що присвячена комплексному дослідженню права на доступ до інформації. У роботі розглянуто правову природу, генезис, місце права на доступ до інформації в системі конституційних прав та свобод, існуючі в літературі підходи до розуміння підстав обмеження права на доступ до інформації та свободи масової інформації. Автором зроблено висновок, що кардинально змінити ситуацію з правом на доступ до інформації в Україні неможливо без запровадження інституту інформаційного уповноваженого, з чим ми погоджуємося, та розглядаємо в контексті даного дослідження. О.В. Нестеренко пропонує, до закріплення в К України положення про запровадження інформаційного уповноваженого, створити посаду представника Уповноваженого з прав людини, який займатиметься охороною та захистом права на доступ до інформації в цілому та особистих даних.

Т.В. Грушкевич в дисертаційному дослідженні 2012 року «Інформаційно-правове забезпечення конституційних екологічних прав» здійснила комплексний науковий аналіз теоретичних і практичних аспектів інформаційно-правового забезпечення конституційних екологічних прав, визначення його засад та встановлення тенденцій розвитку, напрацювання та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання цих відносин [15]. В роботі було вказано, що проблема форми правової основи інформаційного простору в екологічній сфері полягає у занадто розгалуженій системі нормативно-правових актів інформаційного та екологічного права різної юридичної сили. Її вирішенням може стати систематизація інформаційного законодавства на рівні Кодексу про інформацію, у якому чільне місце займе правове забезпечення інформаційного простору в

екологічній сфері, що може претендувати на окрему главу з аналогічною назвою, де були б акумульовані всі існуючі на сьогодні та взагалі необхідні для належної реалізації інформаційних еколого-правових відносин норми. Ми, в свою чергу, частково погоджуємося з даною пропозицією у контексті необхідності систематизації законодавства про інформацію та детально розглядаємо її в нашій дисертаційній роботі.

У дисертації С.В. Стороженко 2011 року «Адміністративно-правове забезпечення екологічних прав громадян» [16] містяться узагальнення дослідницької роботи та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати (у якісних і кількісних показниках), які у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання щодо розробки пропозицій, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового забезпечення екологічних прав громадян. Їх істотне значення для адміністративно-правової науки підтверджується актами впровадження. Комплексний теоретичний аналіз системи екологічних прав громадян України дозволив автору зробити висновок про наявність підстав для виокремлення в адміністративному праві нового юридичного інституту – екологічного інституту адміністративного права; також обґрунтовано можливість детермінації, поряд з контролем і наглядом, нового засобу адміністративно-правового забезпечення екологічних прав громадян.

Далі, в дисертації Т.В. Морозовської 2012 року «Екологічні права громадян України та ЄС: порівняльний аналіз» [17] проведено теоретичне узагальнення і обґрунтоване нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні загального й особливого в нормативно-правовому закріпленні екологічних прав громадян, і визначенні загальних підходів до розв'язання проблем їх реалізації та захисту в Україні та ЄС. Авторкою було встановлено відсутність єдиного підходу до розуміння змісту екологічних прав громадян, їх критеріїв та лімітів в праві держав – членів ЄС.

Дисертація К.В. Медведєва 2012 року «Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту» [18] включає дослідження наукових розробок, законодавства та правозастосовної практики щодо механізму реалізації екологічних прав громадян України, зокрема, в частині судового захисту останніх та гарантій

такого захисту, на основі якого обґрунтовано нові наукові положення та визначено шляхи вирішення проблем і способи вдосконалення судового захисту вказаних прав. Сучасний період в світі пов'язаний із формуванням та розвитком інституту екологічних прав громадян, якісно новими підходами до правового регулювання екологічних відносин.

У дисертації І.С. Сухан 2016 року «Адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля» [19] здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у розв'язанні низки концептуальних питань щодо визначення сутності адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля в Україні, а також сформульовано відповідні нові висновки, пропозиції в цій сфері.

Таким чином, в цьому пункті ми розглянули методологію, основні роботи науковців, що формують базу дослідження інформаційного права. Виходячи з вище викладеного, робимо висновок, що тематика доступу до екологічної інформації є актуальною, особливо в останні роки. В основі методології цієї наукової роботи лежать загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання дійсності. В цій праці використані загальнонаукові методи наукового пізнання, (комплексний, міждисциплінарний, формально-логічний та метод системного аналізу тощо). Також тут використані методи, що застосовуються в юридичній науці (історико-правовий, порівняльно-правовий та тлумачення правових норм тощо). Питання доступу до екологічної інформації досліджується вченими з різних сфер права, екології та суміжних наук. Чимало питань у сфері доступу до екологічної інформації в Україні залишаються відкритими. Це підтверджується екологічними питаннями та інформаційними викликами та питаннями, що виникли та набувають сили в двадцять першому сторіччі.

1.2. ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В другому пункті першого розділу ми проаналізуємо історичний розвиток права на екологічну інформацію в світі, а далі, окремо, в Україні. Знайдемо спільні риси та особливості розвитку права на екологічну інформацію в Україні та світі. Зазначимо, що історичні передумови доступу до екологічної інформації в Україні окремо та детально не досліджувалися, зокрема, через тісний зв'язок з історією права на інформацію та розвитком еколого-правової думки. Іншою причиною відсутності цілісного дослідження генезису права на екологічну інформацію, на наш погляд, є комплексний характер екологічних наук, де окремі інститути почали виділятися досить пізно. Загалом, дане питання на сьогодні залишається мало дослідженим. Для повного та всебічного аналізу дослідження та розуміння права людини на доступ до екологічної інформації в Україні необхідно дослідити історію розвитку права на доступ до екологічної інформації. Термін «еволюція» в загальному розумінні означає стан будь-якої системи, який розглядають як наслідок змін її попередніх станів [20]. Таким чином, досліджуючи еволюцію становлення права на доступ до екологічної інформації, ми можемо відслідкувати ті уявлення про інформаційні права в суспільстві різних країн на пізніх етапах розвитку, і, в кінцевому рахунку, досягнути природу даного права та передбачити подальші історичні зміни, що можливі в інформаційному суспільстві в майбутньому.

Розглядаючи питання етапів, відзначимо точку зору Б.В. Єрофєєва, який стверджує, що формування екологічного права мало три основних етапи: виникнення, становлення і розвиток екологічного права в рамках земельного права; розвиток екологічного права в рамках природо-ресурсових галузей; сучасний період розвитку екологічного права, його вихід за рамки природо-ресурсових галузей [21]. В той же час, при дослідженні даного питання ми звернули увагу, що на різних етапах становлення правової думки формувалися уявлення про інформаційні права людини. І хоча, в певні періоди суспільного розвитку, ще не існувало інформаційних прав як окремої категорії, правові норми та суспільні реалії містили елементи, що в

подальшому стали базовими та надзвичайно важливими для становлення права людини на екологічну інформацію. Саме тому у нашій періодизації ми акцентуємо увагу на двох попередніх етапах становлення даного права. З огляду на вищесказане та в міжнародному контексті ми виділяємо наступні етапи розвитку права на екологічну інформацію: Перший попередній етап (до 1755 року); Другий попередній етап (1755 – 1950 роки); Перший етап (1950 – 1990 роки); Другий етап (1990 – 1998 роки); Третій етап (1998 – 2010 роки); Четвертий етап (після 2011 року).

Тепер розглянемо нашу періодизацію детальніше. На наш погляд, можна виділити два попередні етапи. В Першому попередньому етапі виокремлюється формування екологічних засад, правової екологічної думки, що в подальшому вплине на формування всіх екологічних інститутів, в тому числі, екологічних прав. Другий попередній етап дає розвиток інформаційному праву його принципів та усвідомлення суспільної необхідності його закріплення. В ці етапи, відповідно, в екологічній сфері формується ряд складних проблем та викликів, пов'язаних з розвитком промисловості та підприємництва.

До Першого попереднього етапу (до 1755 року) віднесемо передумови та формування інформаційного та екологічного мислення як базису для подальшого формування права на доступ до екологічної інформації. Зазначимо, що формування екологічної думки відбулося рано, адже притаманні даному періоду релігійні особливості язичництва мали в основі риси поклоніння природі та її проявам. А тому, екоцентризм був закладений в основу тогочасного суспільства. Прийняття християнства поступово породжує ідею того, що на землі всі блага належать людині, та природа не потребує захисту. Проявляється відносно споживацький інтерес до природи. Визнання церквою думки про відсутність душі у тварин дає людині можливість винищувати окремі види тварин та рослин для власної вигоди та розваг, яка поступово набирає сили з подальшим розвитком промисловості.

Другий попередній етап (1755–1950 роки) характеризується відсутністю спеціалізованих норм про доступ до екологічної інформації, проте в цей період проходить становлення права на інформацію на міжнародному рівні. Виникають потреби в його закріпленні та гарантуванні. Право на доступ до екологічної

інформації в більшості документів розглядається як важлива складова права на доступ до інформації. В світі право на інформацію на цьому етапі бере початок з Швеції, яка і на сьогодні є однією з провідних країн у забезпеченні реалізації права на інформацію. В контексті нестабільної політичної ситуації шведський філософ Петер Форшколь замислюється про природу влади та роль свободи слова [22]. Як результат, у 1759 році Петер Форшколь публікує памфлет під назвою “Роздуми про громадянську свободу” [23], у якому звертається до ідей лібералізму, закликів до більших свобод і до проблеми зловживання владою [22], [23]. Робота стала скандально відомою, і за рік її було вилучено і заборонено. Проте, заборона лише посилювала інтерес до книги, що, зрештою, спричинило дискусію в суспільстві [22]. На наш погляд, дана праця стала рушійною та революційною для того часу і спричинила низку змін у тогочасному суспільстві Швеції. Поступово ідеї, викладені у роботі, набувають популярності, хоча, спочатку сприймалися критично. У 1765 році Андерс Чайденіус зчинив колотнечу в шведському парламенті, коли вперше став вимагати скасування цензури, обмежень на підприємництво та торгівлю, проголошення свободи інформації та свободи друку, а також втілення принципів особистої свободи й відповідальності за власне життя [24], [25]. Зовсім скоро ідеї вільного доступу до інформації були вперше легалізовані на законодавчому рівні.

В 1766 році Король Швеції Адольф Фредерік затвердив перший указ про свободу письма і друку, який на той час був надзвичайно прогресивним документом, а шостий параграф став першою фіксацією на законодавчому рівні права на доступ до офіційних документів [22], [26]. Крім скасування політичної цензури, великим досягненням указу 1766 року було надання громадянам доступу до офіційних документів та матеріалів, включаючи ті з них, які раніше вважалися секретними [22]. Указ залишався чинним 6 років, і був суттєво послаблений, а реально – відкликаний після перевороту Густава III у 1772 році. Тим не менше, закладені ним принципи стали основою для положень вільного доступу до інформації, які були проголошені у XX столітті [22]. Саме тоді було закладене сучасне демократичне розуміння права людини на вільне отримання інформації. Відзначимо, що дані норми законодавства були прогресивними не тільки на той час, а й мають великий вплив на сьогоднішній день, адже

саме вони заклали базис інформаційного права в подальшому. Проте, скоро шведська система повертається до попередніх укладів. Так, у Швеції у 1790 році оголосили незаконною публікацію будь-якої інформації про Французьку революцію в періодичних виданнях [25], і лише в 1812 році був прийнятий Закон про свободу друку, саме з того часу він має чинність [27]. З того часу інформаційне право та свободи доступу до інформації в Швеції активно розвивалися, саме тому Швеція і на сьогодні є провідною країною в світі з найвищим рівнем доступу громадян до інформації і довіри до влади. Загалом, на наш погляд, ці два попередні етапи визначають історичний розвиток права людини на доступ до екологічної інформації, оскільки в цей час було закладено фундамент для подальшого формування права на інформацію.

Лише з закладенням норм свободи слова, друку та вільного доступу до інформації та документів поступово буде актуалізуватися та формуватися право людини на доступ до екологічної інформації. Відзначимо, що в подальшому для розвитку права людини на доступ до екологічної інформації необхідний буде поштовх. Але саме з цього часу починається відлік формування екологічної свідомості. Наступні етапи вже містять стрімкий розвиток законодавства на національному та міжнародному рівнях. Ми зупинимося на найвагоміших подіях та нормативно-правових актах, що мають вплив на подальшу еволюцію права на доступ до екологічної інформації.

Перший етап (1950-1990 роки), коли поступово виділяється ідея доступу до інформації в Європі. Цей процес має початок з кінця 1950 років [22]. Поступово, протягом 1950-1960 років, ставало все більше очевидним те, що багато промислових та інших проектів спричиняють небажані наслідки для довкілля та негативний вплив на здоров'я та життя людини. Конгрес Сполучених Штатів Америки був одним з перших у сфері захисту довкілля, коли в січні 1970 року ухвалив Національний акт про екологічну політику, яким поклав основу процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище (надалі – ОВНС) [19, с. 33-34]. На наш погляд, безпосередньою причиною стрімкого розвитку американської екологічної свідомості стала подія під назвою «Радієві дівчата». У період між 1917 і 1926 роками на

корпорацію «United States Radium Corporation» ("USRC") працювало чимало жінок, що фарбували циферблати люмінесцентних годинників. Працівники були переконані, що фарби, які світяться в темряві, абсолютно безпечні. Корпорація, що мала інформацію про негативний вплив радіоактивних матеріалів на здоров'я та життя людини, приховувала цей факт від суспільства. Відбувався масовий продаж товару, над створенням якого, без жодного захисного одягу, працювали молоді жінки. Як наслідок, до 1927 року більшість з них померли в результаті отруєння радієвою фарбою. Представники корпорації всіляко відкидали заяви про те, що працівниці фабрики захворіли через вплив радію. Більш того, представники Корпорації завдавали шкоди репутації жінок, стверджуючи, що насправді їхнє погане самопочуття спровокував сифіліс. Медична спільнота в усьому погоджувалася з представниками «USRC», оскільки залежала від них фінансово. П'ять працівниць подали позов до фабрики, після чого справою зацікавилися медіа, назвавши жертв брехні корпорації «радієвими дівчатами» [28]. В результаті, власники «USRC» запропонували врегулювати суперечку без судового розгляду, виплатили кожній з робітниць компенсації і зобов'язалися взяти на себе всі медичні та юридичні витрати. «Радієві дівчата» померли по черзі протягом двох років після досягнення домовленостей. Ця історія мала значний вплив на суспільство, наслідком чого став перегляд стандартів систем промислової безпеки та охорони праці, а також доступ до інформації не тільки в США, а і в усьому світі [28]. Ми вважаємо, що саме великі аварії, лиха, що спричинили масовий резонанс, могли дати поштовх для розвитку правової думки та забезпечення прав людини на належному рівні. А подія під назвою «радієві дівчата» стала визначальною у розумінні та становленні екологічної політики та необхідності доступу людини до інформації про довкілля в США.

Надалі вже питання доступу до інформації набуло нового звучання з ухваленням Загальної декларації з прав людини 1948 року [22]. Даний документ був прийнятий після Другої світової війни. В ньому був відображений найбільш сучасний та прогресивний погляд на права та свободи людини на той час. Ст. 19 Декларації закріпила право кожної людини на свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію: «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх

виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [22]. Загальна декларація прав людини мала рекомендаційний характер і не могла визнаватися як юридично обов'язковий документ [29]. Проте, вона мала колосальний вплив на подальше формування законодавства та суспільну свідомість в світовому масштабі. Пізніше, на основі Загальної декларації прав людини були розроблені Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які найповніше визначили перелік та зміст основних прав людини. Обидва документи набрали чинності 1976 року після ратифікації їх 35 країнами [29], [30]. Ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права гарантувала, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження, чи іншими способами на свій вибір [29]. Таким чином, у післявоєнний період були закладені міжнародні правові засади прав і свобод людини, що включали і право людини на інформацію. Остаточним закріпленням права на інформацію на міжнародній арені було проголошення ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо того, що кожний має право на свободу висловлення поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [22]. Ця Конвенція стала основоположною та ключовою в сфері забезпечення прав людини і закріпила основні права і свободи людей у світі. Надзвичайно важливе значення цієї конвенції підтверджується і тим, що Європейський суд з прав людини керується нею у своїй діяльності. А справи, що стосуються доступу до інформації, в тому числі екологічної, вирішуються відповідно до вищезгаданої 10 статті. В подальшому, з 70-х років минулого сторіччя, в міжнародних деклараціях та резолюціях почав відслідковуватися зв'язок між екологічними проблемами та правами людини. Справа «радієвих дівчат», яка мала

широкий розголос, та результати Другої світової війни вплинули на усвідомлення нагальності декларації, формування сучасного підходу та закріплення прав людини.

Право на інформацію, як окремий інститут, ще не сформувалося на той час, проте, були сформульовані та розвинуті основні засади права людини на інформацію.

Серед екологічно-значимих документів на першому етапі відіграла важливу роль Стокгольмська декларація ООН з навколишнього середовища від 16 червня 1972 року (надалі - Стокгольмська декларація), у якій п. 1 було проголошено, що людина має основне право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дає змогу вести гідне благополучне життя, і вона несе головну відповідальність за охорону і поліпшення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутніх поколінь [31]. Принципом 19 Стокгольмської декларації ще не було сформульовано право на екологічну інформацію, проте, вже йшла мова про значення екологічної освіти та інформації про довкілля. Відповідно було вказано, що ознайомлення з проблемами навколишнього середовища є вкрай важливим для розширення основи, необхідної для свідомої і правильної поведінки окремих осіб, підприємств та громад у справі охорони і поліпшення навколишнього середовища в усіх аспектах, пов'язаних з людиною. Важливо також, щоб засоби громадської інформації не сприяли погіршенню навколишнього середовища, а, навпаки, поширювали знання, що стосуються необхідності охорони і поліпшення довкілля, з метою забезпечення можливостей всебічного розвитку людини. Принцип 20 підкреслив значення інформаційної політики в сфері екології. Відповідно, національні та багатонаціональні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з проблемами навколишнього середовища, повинні отримати підтримку в усіх країнах. З цією метою необхідно підтримувати і сприяти вільному потоку сучасної наукової інформації і передачі досвіду з тим, щоб полегшити вирішення проблем навколишнього середовища; технічні знання в галузі навколишнього середовища повинні надаватися країнам, що розвиваються, на умовах, які будуть сприяти їх широкому поширенню в світі і не будуть накладати економічний тягар на країни, що розвиваються. Тобто, на цьому етапі доступ до інформації було закладено в основні міжнародні акти того часу, а доступ до екологічної інформації не виокремлювався,

але розглядався в контексті права на інформацію. Більш того, почалося обговорення обов'язку та відповідальності за збереження довкілля. Громадськість офіційно проголосила свою відповідальність за стан та збереження навколишнього природного середовища, проголошено принцип сталого розвитку [32]. Узагальнюючи, можна сказати, що Стокгольмська декларація стала відправною точкою для розвитку правової екологічної доктрини, що в подальшому буде розвинуто в окремі інститути. Нею були закладені основні положення, що залишаються актуальними на сьогодні.

Далі питання доступу до інформації на наднаціональному рівні було винесено на обговорення Ради Європи. В 1976 році в Гаазі відбувся колоквіум «Свобода інформації - обов'язок державних органів забезпечувати доступ до інформації» [33]. Винесення такого питання на порядок денний було обумовлене, очевидно, тим, що у 1970-х роках хвиля утвердження права на інформацію піднялася на національних рівнях різних країн. До того часу право людини на інформацію було утверджене лише у США та скандинавських країнах (Швеції, Фінляндії, Данії).

Перший подібний закон був прийнятий у Швеції у 1766 році, у 1951 році – у Фінляндії, 1970 році – в Норвегії і Данії, а в 1966 році – в США. В Австралії, Канаді та Новій Зеландії були прийняті відповідні закони в 1982-1983 роках; у 1990-2000 роках закони про доступ до інформації (свободу інформації) були прийняті у інших європейських державах (Угорщина – 1992 рік, Португалія – 1993 рік, Ірландія – 1997 рік, Латвія – 1998 рік, Чехія – 1999 рік, Великобританія, Естонія, Литва – 2000 рік, Польща, Румунія – 2001 рік, Словенія – 2003 рік, Німеччина – 2005 рік тощо) [33]. Отже, можемо побачити колосальну різницю в підходах та розумінні значимості інформаційних прав в різних країнах світу.

Також, значиму роль в становленні права на доступ до екологічної інформації відіграли Європейська хартія з питань довкілля та охорони здоров'я 1989 року [34]. Як наслідок, в світі формується основа законодавчої системи з доступу до інформації як на міжнародному рівні, так і на рівні окремих країн.

Важливим кроком стало прийняття Рекомендації № 854 від 1979 року Парламентської Асамблеї Ради Європи (надалі – ПАРЕ) «Про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації», якою вона доручила Комітету

Міністрів Ради Європи запропонувати державам-членам, які ще не зробили цього, ввести систему свободи інформації, а саме: доступ до державних файлів, включно з правом шукати та отримувати інформацію від державних установ та відомств, правом на ознайомлення і виправлення особистих файлів, а також правом швидкого розгляду в судах з цих питань [22], [35]. Це означало міжнародний акцент та підтримка Радою Європи інформаційних прав. В 1980 році, на другій Європейській конференції з навколишнього середовища і прав людини, приймається Зальцбурзька декларація про захист права на інформацію та участь [30]. Вже за рік Комітет Міністрів Ради Європи ухвалює рекомендацію № R (81) 19 «Про доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні державних органів». Саме цим документом було визначено, що кожен може отримати за запитом інформацію, яка знаходиться у розпорядженні органів державної влади (крім законодавчих органів та судової влади), без пояснення причини запиту і в розумні строки [22]. Ці рекомендації лягли в основу багатьох новітніх європейських та українських законів, і мають великий вплив на розвиток законодавства про доступ до екологічної інформації [22]. Отже, ці документи 1979-1980 років сформулювали позицію, акцентуючи увагу на тому, що свобода на отримання інформації - це не лише право шукати, отримувати таку інформацію, а й обов'язок таку інформацію надавати, що покладається, в першу чергу, на державні органи.

Розглядаючи питання доступу до екологічної інформації на рівні окремих країн, можемо вказати, що дане право на рівні законодавства почали розглядати набагато пізніше в контексті екологічних прав людини, а процес становлення права на екологічну інформацію був складним і тривалим, в основному, через пріоритети підприємництва та промислового виробництва. Врегулювання на законодавчому рівні даного права не могло гарантувати швидку та ефективну реалізацію. Потрібно було сформувати громадянське свідоме суспільство та напрацювати практику доступу, реалізації та захисту даного права. Це ускладнювалось тим, що тривалий час в світі існував конфлікт між інтересами суспільства та владних структур і корпорацій, які в основі мали промислові інтереси. Тобто, на наш погляд, на даних етапах формувалося загальносуспільне бачення прав і свобод людини, підходи до їх

розуміння та реалізації. Право людини на доступ до екологічної інформації тільки почало виділятися в окрему підсистему інформаційних прав та свобод, закладалися передумови та основи його подальшого розвитку. Тому вважаємо, що даний попередній етап був важливим кроком для формування сучасного бачення права на доступ до екологічної інформації. Пізніше людство стало розглядати необхідність доступу до екологічної інформації детально, з урахуванням особливостей реалізації, чому передувала низка екологічних проблем та усвідомлення необхідності захисту навколишнього природного середовища. Природне надбання поступово перестає сприйматися як матеріальне благо, а приходить розуміння та екологізація суспільного мислення, що, на наш погляд, складає основу для подальшого розвитку екоцентричного мислення світової спільноти двадцять першого століття.

Фактично доступ до екологічної інформації бере витoki з участі громадськості в процедурі ОВНС. Важливим документом, що має виключне значення для забезпечення гарантій екологічних прав, має Директива 85/337/ЄЕС щодо оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище від 27 червня 1985 року, що була змінена Директивою 97/11/ЄС від 3 березня 1997 року. Зазначений документ у ст.6 зобов'язує держави-члени забезпечити громадськості можливість висловлювати свою думку при проведенні ОВНС тих чи інших проектів, безпосередньо брати участь в консультаціях при прийнятті рішень екологічного характеру. Згідно ст.9 Директиви 85/337/ЄЕС компетентні органи, які проводять ОВНС, повинні також детально інформувати громадськість про прийняте рішення [36]. Детальний розгляд правового забезпечення права громадян на вільний доступ до екологічної інформації почався з кінця 1980-х років і супроводжувався гучними дебатами стосовно ролі відповідних інституцій [19]. Як наслідок, формується законодавче закріплення права на екологічну інформацію. Причому суспільство визнає таку необхідність у сукупності з правом прийняття участі в суспільно значимих рішеннях. На наш погляд, ключовою подією остаточного закріплення права на екологічну інформацію стала Чорнобильська аварія 1986 року. Ця катастрофічна подія нанесла величезну шкоду світовому суспільству. Однією із причин аварії стало те, що проєктанти своєчасно не поінформували персонал про небезпеку конструкції

реактора [37]. По-друге, влада СРСР приховала факт даної події від суспільства. Загальновідомо, що 1 травня 1986 року відбулася травнева демонстрація, наслідком якої стало нанесення значної шкоди здоров'ю населення. Аварія ж стала однією з світових трагедій. Відзначимо, що Швеція стала першою країною, що повідомила про підвищення рівня радіації, а тому катастрофу не вдалося приховати [38]. Перше офіційне повідомлення в СРСР зробили під тиском міжнародної спільноти, але і в ньому майже не повідомлялось про масштаби проблеми [38]. По-третє, не було вжито належних заходів щодо інформування населення про необхідні заходи та дії після аварії. Непоодинокими були випадки, коли громадяни труїлися йодом, який вживали в лікувальних цілях після аварії на ЧАЕС. Ми вважаємо, що саме ця подія стає поштовхом для стрімкого розвитку міжнародного та національного законодавства в екологічній сфері, а також у сфері доступу до екологічної інформації. Того ж року приймається Резолюція № 171, розроблена Постійною конференцією місцевих і регіональних органів Європи з проблем регіонів, навколишнього середовища та участі, прийнята Конгресом Ради Європи (14 жовтня 1986 року) [30]. У 1987 році Керівна рада Програми ООН із захисту довкілля затвердила перелік цілей і принципів щодо ОВНС, а пізніше Генеральна Асамблея ООН схвалила ці цілі та принципи, а також рекомендації Керівної ради щодо їхнього застосування [19]. Європейська хартія з навколишнього середовища та охорони здоров'я, прийнята на першій Європейській конференції міністрів з питань довкілля та охорони здоров'я 1989 року, визнала, що участь громадськості є важливим елементом в контексті вирішення проблем навколишнього середовища та охорони здоров'я [30]. Таким, чином, формується офіційний підхід до розуміння необхідності доступу громадськості до інформації про довкілля на постійному та системному рівнях.

Розуміння, що в інтересах провладних органів, приховувати відомості про катастрофи, аварії, стихійні лиха, що сталися з їх вини або недбалості, поширює у суспільстві ідеї громадського контролю за станом навколишнього середовища.

Пізніше через це, після падіння комуністичних режимів упродовж 1990х років, ставлення до довкілля з боку суспільства та політичної еліти країн Європи зазнало корінних змін. Необхідно було, по-перше, реагувати на екологічний спадок

комуністичної доби, а по-друге, вирішувати проблему гармонізації з екологічною політикою ЄС [37]. Проривною в той час стає Конвенція про ОВНС в транскордонному контексті, що була прийнята 25 лютого 1991 року, яка показує зв'язок між участю громадськості та ОВНС. Пункт 2 статті 4 має безпосереднє відношення до участі громадськості в еколого-значимій діяльності [30]. Робимо висновок, що формується більш глибокий підхід до інформаційних процесів. Суспільство вимагає від влади можливості постійного контролю та участі в прийнятті суспільно важливих рішень. Більш того, вимоги стосуються не лише конкретних поодиноких випадків, а стосовно будь-якої діяльності, що може вплинути на фізичне, економічне та соціальне здоров'я людини. Саме тому інформаційні процеси мали відігравати ключову роль. Проте, провладні інтереси в розвитку промисловості, економічних пріоритетів зумовили конфлікт інтересів між громадськістю та владою.

До 1989 року більшість країн Європи вже мали власне сформоване екологічне законодавство, але практична реалізація екологічної політики майже цілком визначалася централізованим процесом прийняття рішень, що здійснювався урядом. Як правило, внутрішній конфлікт інтересів урядовці вирішували на користь економічних результатів і, відповідно, на шкоду дотриманню екологічного законодавства та інтересів суспільства [39]. За часів комуністичного режиму екологічний рух часто був безпечним прикриттям або проявом політичної активності, яка в інших формах була небезпечною. Деякі активісти прагнули не лише екологічних реформ, а й політичних змін. Чимало політиків, яких винесло на вершину влади після 1989 року, починали саме з екологічних протестів [39]. Наслідком сплеску екологічної активності на початку 1990х років стало прийняття низки нових екологічних законів, увага до екологічних аспектів приватизації та експериментування з новими ініціативами, наприклад, застосування ринкових інструментів екологічної політики. В подальші роки екологічна політика країн визначалася здебільшого їх зусиллями щодо вступу до Європейського Союзу або протистоянням даному процесу [39]. Це вплинуло на ефективність та розвиток екологічного законодавства, зокрема, в Україні, та утворило певну розгалужену та досить прогресивну систему доступу до екологічної інформації, яка містила, в

основному, декларативні норми та абсолютно не була дієздатною.

Таким чином, ми вважаємо, відбулося формування екологічної думки в світовому контексті. Суспільні процеси та події формували правову свідомість, що пізніше набула вираження у законодавстві різних країн та міжнародних конвенціях. Аварії, війни та трагедії світового масштабу стали рушійною силою для кардинальних змін у свідомості людей та розвитку нової гуманної, спрямованої на захист права людини, концепції. Квінтесенцією післявоєнних часів стала Загальна декларація прав людини, що відобразила нову гуманістичну теорію прав людини, серед яких звучало право людини на інформацію. І це зумовило подальший історичний процес формування інформаційних прав. Чорнобильська аварія спряла розвитку екологічної свідомості та громадським рухам в світі. Саме ці події, на нашу думку, були покладені в основу формування сучасних засад права людини на інформацію, в тому числі екологічних. І лише пройшовши цей тривалий складний етап, людство вийшло на новий рівень усвідомлення та закріплення прав і свобод людини.

Вчені В.І. Кутузов, О.О. Попов вважають, що точкою відліку права доступу до екологічної інформації можна вважати прийняття 7 червня 1990 року Радою Європейського Співтовариства Директиви “Про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище” 90/313/ЄЕС, що на сьогодні вже не є чинною [40], [19]. На наш погляд, ця Директива відкриває наступний, Другий, етап – концентрація на проблемах доступу до інформації, проголошення свободи доступу до екологічної інформації. Ця директива була прийнята з метою забезпечення свободи доступу та поширення екологічної інформації, що наявна у розпорядженні органів влади, а також з метою визначити межі доступності такої інформації [36]. Стаття 3 Директиви зобов'язує держави-члени забезпечити доступність інформації про стан навколишнього середовища для будь-якої особи незалежно від її національної приналежності. Послаблювало Директиву те, що в п. 2 ст. 3 дається перелік екологічної інформації, яка не може бути предметом доступу громадськості (інформація, яка зачіпає міжнародну і державну безпеку, яка становить комерційну або особисту таємницю) [41]. Згідно зі ст. 4 Директиви, особа, якій було, на її думку,

необґрунтовано відмовлено в отриманні екологічної інформації, має бути забезпечена адміністративними і судовими засобами захисту своїх прав [36]. Ця Директива чинила серйозний вплив як на міжнародно-правове співробітництво в галузі навколишнього середовища, так і на екологічне законодавство різних країн, які не є членами Європейського співтовариства. Зокрема, положення даної Директиви зробили вирішальний вплив на формулювання в подальшому концепції та змісту майбутньої Орхуської Конвенції про участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя у справах екологічного характеру [41]. Вже в 1992 році була прийнята Декларація Ріо-де-Жанейро, що розвинула основні положення Стокгольмської декларації. Принцип 10 проголосив, що екологічні питання вирішуються найбільш ефективним чином за участі всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні. На національному рівні кожна людина повинна мати відповідний доступ до інформації, що стосується довкілля, яка є в розпорядженні державних органів, включаючи інформацію про небезпечні матеріали, і діяльність в громадах, і можливість брати участь в процесах прийняття рішень. Держави розвивають і заохочують поінформованість і участь населення шляхом широкого надання інформації. Забезпечується ефективна можливість використовувати судові і адміністративні процедури, включаючи відшкодування і засоби судового захисту. Вкрай важливе значення, особливо в сучасному світі, має Принцип 19 декларації, у якому говориться про те, що держави направляють державам, яких це може стосуватися, попередні і своєчасні повідомлення і відповідну інформацію про діяльність, яка може мати значні негативні транскордонні наслідки, і проводять консультації з цими державами на ранньому етапі і в дусі доброї волі.

Таким чином, в світі остаточно формується підхід до права на екологічну інформацію. Причому, дана норма містить ознаки зобов'язального характеру для урядових органів надавати таку інформацію та сприяти належному екологічному інформуванню населення.

В 1995 році були прийняті Керівні принципи щодо забезпечення доступу до екологічної інформації та участі громадськості в процесі прийняття рішень в галузі охорони навколишнього середовища [34]. Керівні принципи закріпили поняття

екологічної інформації як будь-якої інформації про стан вод, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі і природних зон і про діяльність або заходи, що несприятливо впливають або можуть надавати такий вплив на них, а також про діяльність або заходи, спрямовані на їх охорону, включаючи адміністративні заходи і програми раціонального використання навколишнього середовища. Таким чином, поняття «екологічна інформація» на той момент включало в себе інформацію про стан складових навколишнього середовища, проте в ньому не враховувалися відомості про стан здоров'я людини і вплив на нього, та чинники, що впливають на довкілля. Поступово, з розвитком міжнародної думки, поняття «екологічна інформація» буде розвиватися та набувати сучасного розуміння.

Керівними принципами було встановлено обов'язки держав щодо надання такої інформації. Проте, в наданні інформації можна було відмовити з ряду причин, визначених п. 6 ч.1 Принципів (конфіденційність даних, безпека держави тощо).

В подальшому починається процес підготовки Орхуської Конвенції, що була прийнята на четвертій конференції міністрів з питань довкілля в Орхусі (Данія) [42].

У підсумкових документах першої Міністерської конференції 1991 року уряди підкреслили важливість участі добре поінформованого населення в процесах прийняття рішень з екологічних питань або з питань, які можуть мати значний вплив на довкілля [43]. На другій зустрічі у 1993 році Міністерська декларація закликала до вироблення пропозицій від ЄЕК ООН щодо правових, регуляторних та адміністративних механізмів, щоб заохотити залучення громадян до вирішення екологічних питань та щодо заходів, які б сприяли участі громадськості через навчання [43], [45, с. 19].

Постала необхідність в Міжнародному документі, що міг би продовжити принцип 10 Декларації Ріо-де-Жанейро [15, с. 5]. Широке обговорення питання про доступ до екологічної інформації відбулося на Конференції міністрів навколишнього середовища Європи в Софії в 1995 році за участю російської сторони. На ній були також схвалені і Керівні принципи [40, с. 22], [44]. Вважаємо актуальним те, що питання щодо доступу до екологічної інформації стосуються всієї світової спільноти, і мають вирішуватися на міжнародному рівні. По суті, всі учасники «Довкілля для

Європи» визнали необхідність співпраці в напрямку реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

На наш погляд, наступний, Третій етап, починається з прийняття Орхуської Конвенції від 25 червня 1998 р. [45], яка стала ключовим документом у розвитку права доступу до екологічної інформації. Орхуська Конвенція і на сьогодні є основоположним міжнародним актом у сфері реалізації права доступу до екологічної інформації [43]. Вона є юридично обов'язковою для тих держав, які вирішили стати її стороною, втім, США і Канада не були зацікавлені в прийнятті Орхуської Конвенції. Також три пан'європейських країни не залучені до цієї Конвенції – Росія, Туреччина та Узбекистан, хоча вони брали активну участь у переговорах. Окрім цього, низка держав, які спочатку підписали Орхуську Конвенцію, ще не ратифікували її – Ірландія, Ісландія, Швейцарія, Ліхтенштейн і Монако [43]. Особливе значення Орхуської Конвенції полягає в тому, що це зовсім новий вид угоди у сфері охорони довкілля, основу якої було закладено в Декларації Ріо-де-Жанейро 1992 року. Відзначимо, що ст. 2 Конвенції було визначено поняття «екологічна інформація» найбільш широко, ніж у будь-якому іншому з тогочасних міжнародних документів. Екологічна інформація включала в себе: стан складових навколишнього середовища; фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи; стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей.

Окрім того, предмет Орхуської Конвенції безпосередньо стосується взаємовідносин між суспільством та органами управління. Вона йде далі, ніж будь-яка інша конвенція з питань охорони довкілля, та накладає на державні органи країн-учасниць чіткі зобов'язання перед суспільством щодо забезпечення доступу до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя. Вперше в історії міжнародного права в її розробці, обговоренні і прийнятті активну участь брала громадськість [42], [46]. Прийняття Орхуської Конвенції вважається знаковою подією в сфері розвитку права на доступ до екологічної інформації. Процес її прийняття був тривалим та складним. В 1996 році для підготовки проекту Орхуської Конвенції була створена *ad hoc* Робоча група

високопосадовців, яка складалась з урядовців, екологічних НУО, міжнародних організацій та зацікавлених осіб, яка працювала з 1996 до березня 1998 року [43], [46].

Результатом стало прийняття 25 червня 1998 року Орхуської Конвенції, яка значно вплинула на екологічне законодавство різних країн. Навіть Ірландія, що не ратифікувала Конвенцію, прийняла більш 60 законодавчих актів для реалізації її положень [47], [48]. Європейський союз створив 2 Директиви щодо здійснення Орхуської конвенції: Директива 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та Директива 2003/35/ЄС про участь громадськості в складанні певних планів і програм, що стосуються навколишнього середовища [48]. Цілями Директиви 2003/4/ЄС є такі: а) гарантування доступу до інформації щодо навколишнього природного середовища, яка утримується органами державної влади або для таких органів, та встановлення основних умов та практичних процедур використання такого права, б) забезпечення самоочевидного поступового надання та розповсюдження для громадськості інформації щодо навколишнього природного середовища для досягнення якомога ширшого систематичного надання та розповсюдження для громадськості інформації щодо навколишнього природного середовища. З цією метою заохочується використання комп'ютерних телекомунікаційних та/або електронних технологій, якщо це можливо (ст. 1 Директиви 2003/4/ЄС). Виходячи в вищевказаного, робимо висновки, що прийняття Орхуської Конвенції відіграло визначну роль в розвитку засад реалізації права людини на екологічну інформацію. Унікальним є досвід прийняття Конвенції, із залученням стейхолдерів, що стає поширеною практикою в світі. Орхуська Конвенція поклала початок активному залученню громадян та громадських утворень не тільки у доступ до екологічної інформації, а й у прийнятті рішень, положень, нормативно-правових актів, директив як на міжнародному, так і національному рівнях.

Для Орхуської Конвенції характерною є наявність Робочої групи, створеної на першій нараді сторін в 2002 році, яка слідує за виконанням та імплементацією норм Конвенції. Також, в разі потреби та актуальності, до документу вносяться корективи та доповнення. Робоча група сторін - це допоміжний орган, що працює між нарадами сторін. Головним завданням цього органу є нагляд за імплементацією робочої

програми, нагляд за діяльністю усіх інших допоміжних органів в рамках Орхуської Конвенції, проведення огляду необхідності внесення доповнень до Конвенції, підготовка нарад сторін. Робоча група збирається принаймні один раз на рік, і вся зацікавлена громадськість може брати у цьому участь [43]. У серпні 2002 року відбувся Глобальний симпозиум суддів у Йоханесбурзі, по закінченні якого судді прийняли так звані Йоханесбурзькі принципи про роль права та стійкого розвитку. У цьому документі, зокрема, підкреслювалось, що незалежні судові органи та судовий процес мають життєво важливе значення для здійснення, розвитку та забезпечення застосування права з охорони довкілля [42]. Тобто, в подальшому відбувається активне оформлення, посилення та вдосконалення адміністративно-правових засад доступу до екологічної інформації. Таким чином, Третій етап розвитку характеризується формуванням спеціалізованого міжнародного законодавства в сфері доступу до екологічної інформації. Ключовим документом стає Орхуська Конвенція, що стала квінтесенцією існуючого міжнародного законодавства в цій сфері. Вона закріпила основні правові положення засад реалізації права людини на екологічну інформацію, що далі були покладені в основу законодавства різних країн світу, в тому числі законодавство України. Отже, на даному етапі завершилося формування базису міжнародної правової думки та світогляду в сфері доступу людини до екологічної інформації.

Ми вважаємо, що з 2011 року починається Четвертий етап розвитку засад реалізації права людини на екологічну інформацію. Він характеризується стрімким розвитком технологій, інформаційними війнами, розвитком штучного інтелекту. Характерною ознакою є заповнення інформаційного поля численною інформацією, часто досить суперечливою, серед якої легко приховати важливі суттєві екологічні факти або дезорієнтувати людину. Тому, екологічна інформація набуває нового змісту не тільки як об'єктивне право на отримання інформації, але і право суб'єктивне - отримувати суттєву інформацію та роз'яснення або тлумачення, тобто, право людини розуміти та усвідомлювати надану інформацію.

В 2014 починається російська агресія та експансія на територію України, потім проводиться тривала антитерористична операція. Воєнні дії несуть колосальний

шкідливий вплив на довкілля, про який, в пріоритеті, не говорять. Починається інформаційна війна, що триває і станом на сьогодні. Її ознакою є масові дезінформаційні процеси, що стосуються, зокрема, і даних про стан навколишнього природного середовища.

У грудні 2015 року було проведено Кліматичний саміт в Парижі та підписано Паризьку угоду щодо клімату, спрямовану на скорочення викидів вуглекислого газу, уповільнення зростання глобальних температур і надання допомоги країнам у боротьбі з наслідками зміни клімату. Паризька угода фактично приходить на зміну Кіотському протоколу, учасники якого брали на себе відповідальність за скорочення парникових викидів [49]. Далі, США виходить з Паризької кліматичної угоди. Як наслідок - тисячі людей взяли участь в акціях протесту в США проти політики адміністрації президента Д. Трампа щодо проблем зміни клімату [40]. Неузгодженість дій владних органів із суспільною думкою, непоінформованість викликала низку протестів серед громадян США. Це свідчить про те, що суспільство виявляє та проводить власну екологічну політику, незважаючи на владу та владні рішення, що суперечать громадським поглядам. Як наслідок, суспільство вимагає у владних структур і підприємців не просто повного доступу до інформації про стан довкілля, а декларує необхідність постійного еколого-правового інформування населення як про стан довкілля, так і про діяльність органів влади в даній сфері, напрями та цілі, якими керуються органи державної влади. Тобто, суспільство поставило за мету відкритий постійний діалог між органами влади та громадськістю, що потребує відповідного нормативно-правового закріплення та вдосконалення існуючих правових механізмів.

Паризька Угода піднімає нову хвилю інформаційних процесів у сфері охорони довкілля. Позитивною ознакою є великий суспільний резонанс, людство піднімає питання захисту довкілля на всіх рівнях [50]. Вперше в історії тема охорони довкілля та зв'язок із станом здоров'я людини звучить не внаслідок аварії, воєнних дій або стихійних лих, а як попереджувальна превентивна функція змін клімату.

В той же час, є величезна кількість людей, що вважають тему зміни клімату дезінформацією та засобами маніпуляцій. Це створює нову хвилю інформаційної

війни. Суспільство розуміє, що недостатньо наявності інформації. Це має бути належна, відповідна і своєчасна та верифікована інформація. Технологічний прогрес дає поштовх до переосмислення засад реалізації права на екологічну інформацію.

Третя Асамблея ООН з навколишнього середовища 2017 року була присвячена проблемі забруднення планети, на ній були підняті питання засмічення територій та морського простору пластиком, взаємозв'язку стану навколишнього середовища та стану здоров'я людини. На Асамблеї було вказано, що в 2016 році більше 12 мільйонів людей померло від хвороб, викликаних забрудненням навколишнього середовища. Також в рамках Асамблеї було оголошено про створення Глобального пакту про навколишнє середовище. Цей юридичний документ послужить базисом для нової угоди ООН, який зафіксує фундаментальні екологічні права людства [51]. Ініціатива зі створення Глобального пакту про навколишнє середовище спрямована на створення комплексної рамкової системи міжнародного екологічного права з метою подальшого зміцнення, консолідації, а також його просування в контексті актуальних проблем навколишнього середовища. Ще однією метою ініціативи є активізація впровадження міжнародного екологічного права для підтримки виконання цілей в галузі сталого розвитку та інших глобальних угод і цілей, що стосуються навколишнього середовища [52]. Проект пакту містить в ст. 9 положення про доступ до інформації. Відповідно, кожна людина, не вимагаючи заявляти інтереси, має право на доступ до екологічної інформації, що зберігається державними органами. Державні органи, в рамках свого національного законодавства, збирають та надають громадськості відповідну екологічну інформацію. [53], [54]. Відповідно до ст. 10 проекту кожна людина має право брати участь на відповідному етапі, та поки залишаються відкритими варіанти підготовки рішень, заходів, планів, програм, заходів, політики та нормативних актів органів державної влади, які можуть мати значний вплив на навколишнє середовище. Сторони забезпечують, щоб екологічною освітою максимально можливо оволодівали як представники молодого, так і дорослого населення, з тим, щоб надихнути кожного на відповідальну поведінку в галузі захисту та вдосконалення навколишнього середовища. Сторони забезпечують захист свободи слова та інформації в питаннях навколишнього середовища. Вони

підтримують поширення даних засобами масової інформації, особливо навчального характеру, про необхідність захисту та збереження навколишнього природного середовища. На підтримку пакту в 2018 році було прийнято резолюцію 72/277, яка має назву «На шляху до Глобального пакту про навколишнє середовище».

Початок 2020 року ознаменувався епідемією, що сколихнула світ. Інформаційні ресурси повідомляли суперечливі дані щодо впливу вірусу Covid 19, засобів його поширення та попередження, можливостей тварин переносити цей вірус. Епідемічна ситуація підняла питання підвищення інформаційної безпеки. Стало очевидним, що будь-які інформаційні процеси потребують новітніх підходів та усвідомлень. Таким чином, ми робимо висновок про те, що становлення засад права людини на екологічну інформацію проходило два попередні та чотири похідні етапи. Кожен з них має свої риси та характеристики. Наразі ми знаходимося на четвертому етапі, коли ключову роль відіграють інформаційні процеси та новітні технології. Більш того, епідемія та карантинні заходи 2020 року створили нові реалії та виклики сучасності. Відбувається стрімкий розвиток інтернет-технологій та комунікацій, збільшується вплив соціальних мереж. Відповідно, постають питання щодо достовірності екологічної інформації та відповідальності за дезінформацію, особливо в умовах глобалізації та інформаційної війни. На прикладі інформації про епідемію бачимо величезну кількість інформаційного шуму, теорій та позицій, що ускладнюють проведення єдиної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки в світі. Відзначимо, що населення має досить низьку довіру до офіційних джерел.

Отже, підсумовуємо: історичний процес в світі відбувається поступово; світове співтовариство чітко розуміє нагальну потребу у розвитку екологічної свідомості, освіти; доступ до екологічної інформації на Четвертому етапі стає одним з ключових компонентів розвитку.

Наступним кроком розглянемо генезис права на доступ до екологічної інформації в Україні. На наш погляд, в Україні існують такі тенденції:

По-перше: світовий розвиток міжнародного законодавства та правової думки вплинув на формування української правосвідомості та подальше закріплення права на екологічну інформацію в українському законодавстві.

По-друге: українське законодавство в сфері доступу до екологічної інформації формувалося в умовах правового нігілізму, формалізму та декларативності, що внесло корективи в реалізацію інформаційних прав.

На наш погляд, в розвитку засад доступу до екологічної інформації в Україні можна виділили такі етапи: Попередній етап, до створення СРСР (до 1922 року); Перший етап (1922 – 1986 роки); Другий етап (1986 – 1991 роки); Третій етап (1991 – 1999 роки); Четвертий етап (1999 – 2014 роки); П'ятий етап (з 2014 року – до сьогодні).

На Попередньому етап в суспільстві були закладені базові поняття, розуміння, що згодом будуть відображені у вітчизняному законодавстві та практиці реалізації.

Історично на територіях України існував великий культурний екологічний пласт у вигляді традицій та стародавніх релігійних вірувань. З ранніх часів та в період Київської Русі притаманна слов'янським народам релігія язичництва мала в основі поклоніння природі та її проявам. Стихія та природні явища визнавалися божественними. А, відтак, відношення та екологічне мислення було покладено в основу тодішнього суспільства. Руїнування та зловживання дарами природи вважалося гріховним. Наприклад, без дозволу волхва жодна людина не могла зрубати навіть старе дерево [55]. Прийняття християнства стало визначним для формування людиноцентризму та використання людиною природних ресурсів для власного задоволення та збагачення. Таким чином, попередній етап формує на початку екоцентричний підхід, що й сьогодні відображується в суспільних традиціях, баченні, нормах звичаєвого права та побуті.

Перший етап бере початок з 30 грудня 1922 року, з часу створення Радянського Союзу. В часи СРСР на території України було поширено негативно-споживацьке відношення до природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. СРСР, проголошуючи ідеї атеїзму, абсолютно чітко визначив, що людина – це цар природи. В 1936 році під керівництвом Й.В. Сталіна була прийнята Конституція СРСР, що вважалася на той час однією з найпередовіших і найдемократичніших у світі. Ст. 6 передбачала, що земля, надра, вода та інші природні багатства є всенародним надбанням [56]. Втім, демократичною конституція була лише на папері. Цей період був відомий масовими репресіями та обмеженнями. Показовим є те, що автор

Конституції 1936 року М.І. Бухарін через два роки після прийняття Конституції був репресований та розстріляний за зраду соціалістичних ідеалів. Це стало характерною ознакою радянських часів: прогресивне демократичне законодавство залишалася лише на папері, в той час як безпосередня провладна партія проводила репресивну політику щодо громадян.

З 1950-х років у СРСР були прийняті екологічні прогресивні зміни, проте вони носили формальний характер і в основному стосувалися матеріального відшкодування державі шкоди за збитки, завдані навколишньому природньому середовищу. Прикладом радянської політики був вихід з ладу системи охолодження ядерного об'єкта у Челябінській області 29 вересня 1957 року, внаслідок чого вибухнула ємність з радіоактивними відходами. У Радянському Союзі про цю аварію нічого не повідомлялося; вважали, що якщо про проблему не говорити, то її і немає. Влада приховувала дані від населення країни, і від жителів Уралу, які опинилися в зоні радіоактивного забруднення. СРСР підтвердив факт вибуху лише в 1989 році на сесії ВР СРСР [57]. Підкреслюємо, що таких прикладів було безліч.

У Радянському Союзі для даного періоду був характерний тотальний контроль за інформацією з боку органів державної влади. Є очевидним, що здійснення управління суспільством неможливе без врегулювання обігу інформації про результати діяльності органів державної влади. Тому влада проводить політику тотального контролю за обігом інформації та суспільними настроями. Важливо вказати, що в СРСР екологічна інформація вважалася стратегічною, тією, що має оборонне значення, тому людям завжди подавався мінімум інформації про стан навколишнього середовища. Три чверті економіки працювало на військово-промисловий комплекс, екологічна інформація, що стосується оборонної сфери, була закритою. Наприклад, інформація, пов'язана з хімічною, біологічною і ядерною зброєю, була засекреченою [57]. Багато дисертацій з токсикології та гігієни застосування пестицидів захищалися на закритих вчених радах. Після початку перебудови, в 1985 році, у відкритій пресі з'явилися відомості про справжній стан справ з наслідками впливу пестицидів на людину. Перша доповідь Олексія Яблокова про пестициди для Президії Академії наук СРСР в 1986 році була підготовлена як

матеріал для секретного користування [57]. Отже, в той час питання доступу до екологічної інформації майже не згадувалося в державних актах. Поступово, зі зміною влади, контроль стає слабшим, а більш впливовими стають громадянські позиції. Тогочасне громадянське суспільство визнає необхідність доступу до екологічної інформації на належному рівні, разом із правом прийняття участі в рішеннях щодо подій, що мають екологічне суспільне значення. Втім, реалії на той момент ще не дозволяли проводити ефективну екополітику. Відмітимо, що даний період сформував у багатьох громадян синдром навченої беспорядності. Великий проміжок часу суспільство було привчене до позиції, що воно не може впливати на законотворчі та суспільні процеси в країні ніяким чином. Для того, щоб такий підхід почав змінюватися, потрібен був поштовх. Таким поштовхом стає Чорнобильська аварія, яка відкриває Другий етап розвитку права на екологічну інформацію. На наш погляд, закріплення права на екологічну інформацію на території України починається саме з Чорнобильської аварії 1986 року. Влада СРСР приховала факт даної події від суспільства, відбулася травнева демонстрація. Це завдало величезної шкоди здоров'ю населення, а сама аварія стала однією з світових трагедій [38]. Офіційне повідомлення в СРСР зробили аж 28 квітня під тиском міжнародної спільноти, але і в ньому майже не повідомлялось про масштаби проблеми [38]. Вважаємо, дана трагічна подія стає поштовхом для розвитку законодавства в екологічній сфері, а також у сфері доступу до екологічної інформації не тільки на території тогочасного СРСР, а і в світовому масштабі. Суспільство, розуміючи небезпеку Чорнобильської аварії, втрачає довіру до влади, та потребує особистого контролю за екологічною ситуацією в країні. Втім, владні структури тривалий час чинили опір розвитку інформаційної політики. Навіть перші півроку після аварії журналістам взагалі заборонялось писати про причини катастрофи [59]. Дозування інформації для населення в післячорнобильський період спричинило ще більше підвищення рівня тривожності серед потерпілих через не усвідомлення ступеня ризику, соціальну дезадаптацію та відчуття беспорядності, що потребувало детального дослідження інформаційної діяльності державних органів. Лише таким чином починає формуватися громадянська позиція, заснована на недовірі владі.

Суспільство потребує можливості нагляду та контролю за діями органів влади, особливо в інформаційній та екологічній політиці.

Ми вважаємо, що виникнення та актуалізація права на доступ до екологічної інформації пов'язані: з розвитком законодавства щодо доступу до інформації та документів, тобто тривалий час доступ до екологічної інформації не виділяли окремо; з розвитком промисловості та виробництва, а, звідси, і виникненням нових ризиків для людини, у першу чергу, а потім - і для довкілля; з настанням поштовхів у вигляді надзвичайних ситуацій, що спричинило шкоду здоров'ю та життю людини через недостовірні дані, непоінформованість; тощо [57]. 7 січня 1988 року було прийнято Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про корінну перебудову справи охорони природи в країні». Постанова обіцяла відкритість і доступність екологічної інформації, а для цього щорічно повинна була виходити Державна доповідь про стан навколишнього середовища в країні. Було наказано створити державну і суспільну екологічні експертизи, а також провести вдосконалення економічних механізмів охорони шляхом введення плати за забруднення; введення кримінальної та адміністративної відповідальності за приховування або фальсифікацію екологічної інформації тощо. Надалі, Постановою Верховної Ради СРСР від 27 листопада 1989 року «Про невідкладні заходи екологічного оздоровлення країни» було знято заборону на публікацію екологічної інформації та зобов'язало владу забезпечити повну гласність, доступність і безкоштовність відомостей про стан навколишнього середовища в країні [59]. Дана постанова була визначальною завдяки тому, що в ній визнавалися недоліки інформаційної політики держави та наявні екологічні проблеми. Згідно вказаної Постанови, частину продуктів харчування небезпечно використовувати в їжу через насичення їх пестицидами, нітратами, гормонами і радіонуклідами. Зростає захворюваність алергічними, онкологічними та іншими хворобами. Немає достатнього і оперативного інформування населення з екологічних питань. Відповідно до завдань Прокуратури СРСР, Постановою було внесене посилення правової відповідальності і накладання економічних санкції за природоохоронні порушення, передбачення відшкодування збитків, завданих діяльністю підприємств, організацій та окремих громадян, а також відповідальність

посадових осіб за умисне приховування і викривлення інформації про аварії з екологічними наслідками, про стан здоров'я населення і забруднення середовища проживання. Місцевим радам належало, згідно Постанови, забезпечити повну гласність, доступність і безкоштовність відомостей про екологічний стан навколишнього середовища по всіх видах забруднень, про результати проведених екологічних експертиз, оперативно інформувати населення регіонів країни про екологічно небезпечні аварії та ситуації. Втім, більшість даних документів носили декларативний показовий характер. Реальний доступ до інформації про довкілля був обмежений. На той час в СРСР склалася тенденція двоякості: законодавство було передовим та прогресивним, але воно абсолютно не відповідало реаліям.

Робимо висновок, що Другий етап характеризувався виникненням нових екологічних ризиків, таких як аварія на ЧАЕС, подальше радіоактивне забруднення, переселення місцевих жителів, на які гостро зреагувало суспільство, і в подальшому привело до корінних змін в державній політиці країни.

Третій етап починається з проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Після падіння комуністичних режимів, упродовж 1990-х років, ставлення до довкілля з боку суспільства зазнало глибоких прогресивних змін [39]. Наприкінці 1990-х років, разом із розвитком екологічних рухів, поширилося переконання, що значна частина екологічних проблем вже вирішена [39]. Це вплинуло на ефективність і розвиток екологічного законодавства в Україні, утворило певну розгалужену та досить прогресивну систему доступу до екологічної інформації. Система мала значні недоліки у вигляді взаємо суперечливих норм, відсутності механізму їх реалізації. В той же час на світовій арені починається процес «Довкілля для Європи». Під його впливом в Україні відбувається прийняття ЗУ ПОНПС 25 червня 1991 року. Варто відзначити, що переважна кількість норм даного закону мала на той час декларативний характер, не маючи реальних механізмів реалізації. Визначальним є те, що Закон був прийнятий ще в СРСР і містив традиційні радянські підходи до вирішення екологічних питань. Лише після численних напрацювань громадськості та органів державної влади цей закон почав працювати. ЗУ ПОНПС зі змінами гарантував громадянам право одержання у встановленому порядку повної та

достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення [60]. Також законом було закріплено доступ до публічної інформації. За цим законом громадяни могли надіслати запит і отримати інформацію від органів законодавчої, виконавчої, судової влади [22]. Утім, прогресивність закону нівелювалася кількома нормами: по-перше, тріада гілок влади в українській системі не покривала такі специфічні інституції, як Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Президент України, органи прокуратури, органи місцевого самоврядування. Таким чином, цілий пласт розпорядників залишався недосяжним для громадян; по-друге, строк розгляду запиту становив 30 днів, при цьому він міг бути продовжений на невизначений термін. Все це призводило до того, що громадяни не мали реального доступу до рішень [22]. Далі, стає очевидним той факт, що без прийняття спеціального законодавства в галузі охорони навколишнього природного середовища дуже складними виявлялися процес спостереження за станом навколишнього природного середовища і відповідне ефективне функціонування державної системи моніторингу навколишнього природного середовища в Україні. Ключовим моментом для створення повноцінної бази екологічної інформації стало запровадження, відповідно до статті 22 ЗУ ПОНПС, державної системи моніторингу навколишнього природного середовища. Метою створення такої системи був збір, обробка, збереження та аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних рішень [61]. Відповідно до тогочасних ЗУ «Про екологічну експертизу» та ЗУ «Про оцінку впливу на навколишнє середовище», первинна інформація про плани щодо реалізації проектів, що можуть впливати на навколишнє середовище, доводиться до громадськості шляхом опублікування так званої Заяви про наміри замовником або виконавцем ОВНС. ДБНи містять окремим додатком обов'язкову форму такої заяви, у якій поруч із основною вказується інформація про запланований проект [19, с. 43]. Так відбувається формування законодавства у сфері екологічного моніторингу та процедури ОВНС. Таким чином, поступово починається напрацювання екологічного законодавства.

Паралельно, в 1992 році, був прийнятий базовий інформаційний ЗУ «Про інформацію», що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Поняття та правовий режим інформації про стан довкілля визначений в ст. 13 Закону.

Важливу роль зіграв євроінтеграційний напрям української правотворчої діяльності. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та його державами-членами була підписана 14 червня 1994 року і поклала основу адаптації та гармонізації екологічного законодавства України до законодавства ЄС. Це означало імплементацію ряду законодавчих актів ЄС в національне законодавство та їх реалізація. У напрямку євроінтеграції були прийняті Указ Президента України (надалі – УПУ) «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року, УПУ «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і вдосконалення механізму співробітництва з ЄС» від 24 лютого 1998 року. В той же час, з 1996 року К України проголосила право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, а також заборонила таку інформацію засекречувати [60]. Проте, потребувався тривалий час для вдосконалення норм та напрацювання практичного механізму реалізації права людини на екологічну інформацію.

В подальшому, до 1998 року, в Україні тривав інтенсивний законотворчий процес напрацювання та прийняття основного природоохоронного законодавства, яке дало можливість створення системи екологічного законодавства. Цей рік є визначальним ще й тому, що Постанова Верховної Ради України (надалі – ПВРУ) від 5 березня 1998 року затвердила Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Цей політичний документ є своєрідним дороговказом у подальшому формуванні новітньої екологічної політики та ефективних механізмів реалізації її рішень [61]. Фактично, Україна успадкувала законодавчу систему Радянського Союзу, де, при досить актуальному законодавстві, фактичного механізму реалізації не було передбачено. Економічні інтереси переважали над екологічними потребами суспільства. При цьому, законодавець ратифікував чимало міжнародних угод, не

маючи механізмів для реалізації та сценарію впровадження даних угод. Потребувалися корінні зміни в правовому полі правосвідомості громадян. Таким чином, для даного періоду характерний великий масив прийнятих нормативно-правових актів, що не мали узгодження між собою.

Значною подією, що відкриває Четвертий етап розвитку права на екологічну інформацію, стала ратифікація Україною в 1999 році Орхуської Конвенції. Конвенція мала колосальний вплив на рівні як міжнародного, так і національного законодавства України. Орхуська Конвенція встановлює ряд прав громадськості (окремих осіб та їх об'єднань) щодо навколишнього середовища. Громадськість, особливо НГО, отримали нові можливості та нові повноваження на міжнародному рівні. Сторони даної Конвенції зобов'язані вжити необхідних заходів з тим, щоб державні органи (на національному, регіональному або місцевому рівні) сприяли досягненню цих прав, щоб стати ефективними [62]. Проте, незважаючи на ратифікацію Орхуської Конвенції в Україні, склалася досить непроста ситуація з реалізацією права доступу до екологічної інформації в реальності. В той час, коли фактичної реалізації та механізму забезпечення та впровадження імplementованих норм міжнародного законодавства не існувало або ж мало декларативний характер, з 90-х років, в Україні почав стрімко розвиватися екологічний громадський рух (були створені Мама 86, Екоцентр, ЕкологіяПравоЛюдина тощо), що отримав значні важелі впливу на національному рівні та підтримку міжнародної спільноти. Були випадки, коли українські НГО надавали альтернативні звіти з реалізації Орхуської Конвенції [63]. Тоді українські посадовці змушені були відповідати перед секретаріатом Орхуської Конвенції за недостовірно надані дані. Саме в рамках імplementації положень Орхуської Конвенції в 2002 році було внесено суттєві зміни у ст. 25 ЗУ ПОНПС, текст Закону доповнено ст. 25-1 «Екологічне інформаційне забезпечення». Разом з тим визначення, що містяться в Законі, не охоплюють передбачені Орхуською Конвенцією дані про стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд у тій частині, в якій на них впливають фактори довкілля, тощо. Відтак, станом на 2021 рік, окремі положення Орхуської Конвенції і надалі залишаються не впровадженими.

Робимо висновок, що впровадження міжнародних норм в правові реалії українського суспільства відбувається поступово.

Важливою складовою доступу до екологічної інформації визнається екологічна освіта. У 2002 році УПУ було затверджено Національну доктрину розвитку освіти, яка передбачає, що держава повинна забезпечувати екологічну освіту. Національне виховання є одним із пріоритетів, органічною складовою освіти. В 2006 році було затверджено Положення «Про Всеукраїнську науково-методичну раду з екологічної освіти та виховання дітей та учнівської молоді» [39]. Відзначимо, що проект закону «Про екологічну освіту» існує з 2002 року, проте, станом на 2021 рік, він не прийнятий. Ми хотіли б відзначити, що незважаючи на поступовий очевидний прогрес в законодавстві України, є непослідовність законодавчої діяльності в сфері забезпечення доступу до екологічної інформації, відсутність ефективної системи відповідальності і, як наслідок, відсутність судової практики.

В 2003 році в Україні був заснований Орхуський інформаційний центр при Мінприроди України, який з 2013 року має назву інформаційно-просвітницького Орхуського центру [42], [46], [64]. Даний центр забезпечує інформаційно-комунікаційну можливість діалогу громадськості та державних органів влади у виробленні екологічно значущих рішень; організовує та проводить консультації з громадськістю, громадські слухання, конференції щодо розроблення нормативно-правових актів, планів, програм з питань довкілля; проводить інформаційно-навчальні тренінги для державних службовців, представників місцевого самоврядування, громадських організацій екологічного спрямування та засобів масової інформації (надалі – ЗМІ); бере участь у реалізації та менеджменті міжнародних і національних проектів з питань реалізації положень Орхуської конвенції. Наказом Мінприроди № 169 від 18 грудня 2003 року було затверджено Положення про порядок надання екологічної інформації (втратило чинність в 2012 році), яке визначало порядок надання екологічної інформації. Згідно Положення, надання екологічної інформації центральними органами виконавчої влади та їх органами на місцях здійснюється шляхом: отримання, зберігання, використання та поширення екологічної інформації усно, письмово або іншим способом;

систематичної публікації її в друкованих виданнях тощо. Запит про надання екологічної інформації подається у письмовій чи електронній формі. У запиті визначають не більше трьох питань з однієї екологічної проблеми. Запит бажано надсилати рекомендованим листом з повідомленням про вручення. У відповідь на запит запитувачам надається адекватна та достовірна екологічна інформація. Екологічна інформація надається протягом одного місяця після подання запиту, з можливістю, у разі необхідності, продовження строку до двох місяців. Таким чином, Положення містило суттєві обмеження в доступі до екологічної інформації. По-перше: відповідь має бути адекватна та достовірна. Оціночним є поняття адекватності інформації. По-друге, строк розгляду у тридцять днів фактично нівелює актуальність запитуваної інформації. Тобто, немає важливих ознак екологічної інформації, таких як своєчасність, належність, повнота. До того ж, відсутність на той час технологічних можливостей ускладнювала доступ до затребуваної екологічної інформації.

Іншим значним нормативно-правовим актом стало Положення «Про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища», що було затверджено Наказом № 397 від 1 листопада 2000 року Мінприроди. Положення містило в собі головні принципи інформування: своєчасність подання інформації; об'єктивність даних, що подаються; повнота інформації та її доступність. Відповідно до ч. 3 Положення, територіальні органи Мінприроди здійснюють збір та узагальнення інформації. Мінприроди України аналізує надану інформацію та уточнює перелік об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища. Відповідні установи та ЗМІ сприяють поширенню матеріалів про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища. Ця Постанова не містить жодного контролю за інформацією з боку громадськості.

В подальшому, актуалізуючи питання євроінтеграції та адаптації до законодавства Європейського Союзу, були прийняті ЗУ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року та ЗУ «Про Основні засади державної екологічної політики України на період до 2020 року» (стратегію) від 21 грудня 2010 року, яку пізніше

замінив ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року. Важливою є ч. 1 ст. 68 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Кожна Сторона повідомляє іншій Стороні у письмовій формі протягом двох робочих днів про будь-які значні або важливі ризики для здоров'я населення, тварин, рослин, зокрема контроль надзвичайних ситуацій в харчовому ланцюгу, коли чітко встановлено значний ризик для здоров'я, пов'язаний із споживанням продуктів тваринного та рослинного походження. Більш того, в ст. 67 сказано, що Сторони мають співробітничати в сфері застосування санітарних і фітосанітарних заходів та їх виконання. Сторони можуть проводити обмін інформацією стосовно результатів таких звітів чи іншої інформації, якщо це необхідно. Таким чином, обмін інформацією був одним із пріоритетних ключових засобів до інтеграції. Згідно ст. 390 даної Угоди співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, співробітництво з ЄС одним із ключових компонентів вбачає інформаційну політику та інформаційний обмін. Отже, в основі Угоди закладене як право на інформаційну політику та можливості з інформаційного партнерства, так і обов'язок держав-учасниць надавати інформацію, що становить міжнародний інтерес (наприклад, ст. 68 Угоди).

Важливою подією стало прийняття ЗУ «Про доступ до публічної інформації», що набрав чинності 9 травня 2011 року [22]. Даний закон був підтриманий суспільством, а питання його впровадження та ефективності стали одними з ключових завдань державних та громадських установ. Даний закон вніс суттєві зміни до можливості доступу до публічної інформації загалом. Закон передбачав суттєве спрощення доступу до інформації. І це поступово внесло зміни в роботу органів державної влади та місцевого самоврядування, управлінців. З цього часу починаються просвітницькі кампанії з поясненнями нововведень від громадських організацій, що в подальшому стане тенденцією, і переросте в постійний діалог між громадськістю та органами державної влади та місцевого самоврядування.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України (надалі - КМУ) «Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС» від 15 квітня 2015 року № 371-р визначено перелік актів законодавства ЄС, імплементація яких здійснюється згідно із схваленими планами (п.3 Додатку до розпорядження КМУ від 15 квітня 2015 року № 371-р). До цього переліку належить Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 року «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» [65], [66]. Питання щодо розповсюдження екологічної інформації (ст.7 Директиви 2003/4/ЄС) у частині загальних вимог до розповсюдження публічної інформації врегульовано ЗУ «Про доступ до публічної інформації», однак питання про доступ до дозвільних документів та звітів з ОВНС та з оцінки ризику тривалий час було не врегульовано належним чином [67]. Імплементацію Директиви 2003/35/ЄС можна пов'язати із проведеною роботою щодо прийняття ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку», який в кінцевому результаті був ветований Президентом України в 2016 [66]. Втім, 20 березня 2018 року Закон з доопрацюванням був прийнятий. Законодавство України в сфері доступу до інформації відповідає Директиві 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 року (що замінює Директиву Ради 90/313/ЄЕС) щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища [67]. В 2017 році Розпорядження КМУ було скасоване в результаті затвердження Плану дій з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України (надалі – ПКМУ) від 25 жовтня 2017 року № 1106. Відповідно до Плану дій, до 20 березня 2018 року на тогочасне Міністерство енергетики та захисту довкілля України (надалі – Мінекоенерго) покладалася відповідальність за виконання:

- до 20 березня 2018 року у відповідності до Директиви 2003/4/ЄС, прийняття національного законодавства щодо доступу до екологічної інформації та визначенню уповноваженого органу (органів) у цій сфері, встановлення на практиці процедури доступу громадськості до екологічної інформації та відповідних винятків (п. 1691).

- до 20 березня 2018 року у відповідності до Директиви 2003/4/ЄС, встановлення процедури перегляду рішень про відмову у наданні екологічної інформації або про надання інформації не в повному обсязі.

- згідно Директиви 2003/4/ЄС, створення та впровадження в експлуатацію загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», надання громадськості вільного доступу до екологічної інформації (п. 1693 Плану дій).

- до 31 жовтня 2018 року згідно до Директиви 2008/50/ЄС та Директиви 2004/107/ЄС, встановлення системи інформування громадськості.

На підставі вищевказаного можемо зробити висновок, що очевидний суттєвий прорив в процесі адаптації до законодавства ЄС з 2017 року. Цей процес ми пов'язуємо з розпочатим з 2014 років П'ятим етапом розвитку права на екологічну інформацію. В цей період починається російська агресія та операція АТО, в Україні відбувається гібридна війна. Стрімкий розвиток технологій зумовлюють зростання інформаційного масиву, що в подальшому використовується в інформаційній війні. Технології та розвиток штучного інтелекту відкривають абсолютно нові можливості для інформаційного суспільства. Інформація, її значення, роль та порядок надання стають ключовими в суспільстві. Станом на 2021 рік відбувається переосмислення суспільно-політичних процесів. Паралельно, ЄС надає підтримку Україні в процесі євроінтеграційних реформ. Вважаємо, що в 2015 році відбулися внутрішні процеси в державі, що зумовили зміни в законодавстві щодо підвищення рівня імплементації вищевказаних Директив. Відомо, що станом на 2020 рік, Україна виконала загалом 119 зобов'язань перед ЄС, а невиконаними залишилися 405 [68]. Таким чином, перед суспільством постають нові виклики та вимоги. Інформаційна політика в умовах гібридної війни потребує контролю та регуляції, інформація має перевірятися належним чином. Значиму роль відіграє електронна система доступу до інформації. Тому, наступним важливим кроком є впровадження електронної системи доступу до екологічної інформації. 2016 року в тогочасному Міністерстві екології та природних ресурсів України (надалі - Мінприроди) почався процес впровадження єдиної уніфікованої електронної системи доступу до екологічної інформації [54]. Було анонсовано, що на порталі відкритих даних data.gov.ua опубліковано 46 наборів даних

в тогочасному Мінекоенерго, серед яких кадастр об'єктів природно заповідного фонду, реєстр пестицидів, реєстри ліцензіатів тощо. Наразі на порталі розміщено близько 100 наборів даних. Тим не менше, розміщення такої інформації є лише першим кроком, адже більшість поданої інформації можна було й раніше знайти на веб-сторінці Державної служби статистики [69]. Таким чином, запровадження системи електронного врядування та автоматизованих інформаційних систем екологічних даних значно посилить прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень, дотримання екологічних прав громадян [70]. Проте, з'являються нові загрози у вигляді кіберзлочинів, які можуть вплинути на реалізацію системи. 29 вересня 2016 року було прийнято Постанову Пленуму Вищого Адміністративного Суду України № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації», яким передбачено, що законами України встановлено категорії інформації, обмеження доступу до яких заборонено. Така інформація надається у відповідь на запит без застосування «трискладового тесту». Ця Постанова важлива для судової практики в сфері реалізації законодавства про доступ до публічної інформації. 2019-2020 роки були ознаменовані трансформаціями в органах виконавчої влади. Уряд Постановою від 18 вересня 2019 р. № 847 вніс зміни до деяких постанов КМУ та затвердив Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля у зв'язку з утворенням нового Міністерства шляхом перейменування Мінприроди і реорганізації Міненерговугілля. Зазначеним Положенням визначалися основні завдання та функції Міністерства енергетики та захисту довкілля. ПКМУ від 27 травня 2020 р. № 425 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» було перейменовано Міністерство енергетики та захисту довкілля України на Міністерство енергетики України та утворено Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (надалі – Міндовкілля). 25 червня 2020 року Положення про Міндовкілля було затверджено ПКМУ № 614. Таким, чином, Міндовкілля України було утворено шляхом реорганізації.

УПУ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року має забезпечувати дотримання цілей сталого розвитку до 2030 року

з метою забезпечення національних інтересів щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави [4]. Даний документ став орієнтиром та дороговказом для подальшого розвитку держави.

В листопаді 2019 року, актуалізуючи питання судового захисту, екологічних прав, був прийнятий дайджест судової практики Верховного Суду України у спорах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав, де важливу роль відіграли справи в сфері доступу до екологічної інформації. В кінці 2019 року було внесено зміни до ЗУ «Про інформацію» відповідно до нового законодавства про верифікацію та моніторинг державних виплат. Таким чином, уряд підтвердив напрям інформатизації системи управління. Відзначимо також, що останніми роками відбувається стрімкий розвиток екоцентричного руху, екофемінізму, екологічної освіти, значно зросла зацікавленість населення у інформації про наявні екологічні загрози та небезпеки. Починається процес дослідження прав у цій сфері та пошук механізмів захисту та впливу. Проте, незважаючи на значний прогрес в розвитку еколого-інформаційного забезпечення, в серпні 2019 році відбувся яскравий приклад порушення доступу до екологічної інформації, в той час як на території України виникло забруднення атмосферного повітря [60]. Було відмічено масове погіршення самопочуття у багатьох українців. При цьому, державні органи не змогли надати вичерпної інформації про стан довкілля, а надана інформація була невичерпною та суперечливою. 2020 рік відзначився періодом карантину та масових пожеж, під час яких було відмічено ускладнення доступу громадян України до екологічної інформації.

Окремо вважаємо за необхідне звернути увагу на епідемічні заходи в світлі епідемії 2020 року. Населення України має великий рівень недовіри владі, статистичним даним і офіційним рішенням. На початку епідемії коронавірусу COVID-19, рішення про карантинні заходи були прийняті незаконним шляхом, з обмеженнями, що ускладнювали життєдіяльність та робочі процеси громадян України. Більш того, значно порушувались та обмежувались природні права людини. Наприклад, обмеження перебування на природі, що в результаті владними

відомствами було визнано недоцільним та таким, що не мало наслідків для поширення захворювання.

Оскільки, згідно ст. 2 Орхуської Конвенції, екологічна інформація - це інформація, в тому числі, про стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, то інформаційні процеси, що відбуваються протягом епідемії 2020 року в Україні, є прямим відображенням неефективної роботи механізму реалізації права людини на екологічну інформацію. Відмітимо, з одного боку, хаотичні, нецільові та, частково, незаконні заходи органів державної влади та місцевого самоврядування, а з іншого - високий рівень недовіри офіційній інформації та поширенню різних даних та відомостей щодо стану здоров'я та впливу на життя людей цього вірусу. Існують суттєві прогалини та суперечливі дані в сфері інформування щодо можливих заходів профілактики, безпеки, а також поводження з відходами (маски). В роботі ЗМІ відмічаємо наявність великої кількості дестабілізуючих факторів, дезінформації та прикладів інформаційного шуму. На наш погляд, можна говорити про нівелювання цінності природних прав та свобод людини в умовах надзвичайних ситуацій. Це свідчить про недосконалість механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації як в Україні, так і світі.

Таким чином, можна сказати, що формування доступу до екологічної інформації відбувається двома шляхами: екологічним та інформаційним. Загалом, розвиток права доступу до екологічної інформації в Україні розвивався в результаті складного процесу участі громадськості, а також відкритого конфлікту влади та екологічних НГО. Вважаємо, що відбувся процес реалізації права громадськості на участь у прийнятті рішень. На сьогодні йде процес напрацювання та вдосконалення законодавства та практики доступу до інформації, у якому суттєву роль відіграє мережа Інтернет, де почали створюватися офіційні бази даних про стан навколишнього середовища.

1.3. СУТЬ ТА ЗМІСТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Огляд екологічної інформації та питань доступу до неї доцільно починати з понятійного апарату та розуміння інформації. Інформація - одна з найскладніших категорій у світі. Розвиток інформаційного суспільства, технологічні та наукові прориви, розвиток штучного інтелекту змінили світ та надали інформації ключову роль і новий зміст. Тому, в першу чергу, звернемося до понятійного апарату. Існує безліч підходів до визначень терміну «інформація», що походить з латинської мови, та означає «пояснення». [71], [72, с. 10-21]. В англійській мові слово «information» з'явилося вперше у 1387 році. З середини двадцятого століття термін «інформація» став загальнонауковим поняттям, але досі у науковій сфері він залишається вкрай дискусійним [73]. Даний факт суттєво впливає на подальше використання терміну в науковій літературі і породжує можливість його широкого трактування в різних наукових сферах і законодавстві. Існують дві основні інформаційні концепції – атрибутивна та функціональна [72]. Згідно атрибутивної концепції, інформація – це об'єктивна внутрішня властивість всіх матеріальних об'єктів, і вона міститься в усіх без винятку елементах та системах матеріального світу [72]. Функціональна концепція інформації не визнає існування інформації у неживій природі, а сама інформація визначається як зміст сигналу або повідомлення, отриманого кібернетичною системою із зовнішнього світу [74]. Таким чином, ми підсумовуємо, що термін «інформація» - багатозначний та багаторівневий. Це ускладнює розуміння та трактування інформації в контексті правових реалій.

Загалом, виділяють такі визначення інформації:

- будь-які відомості про раніше невідомі події; відображення реальності у свідомості людини, представлені на її мові; основний зміст відображення;
- результат вибору; зміст сигналу, повідомлення; відображену розмаїтість або її міру; міру складності структур або організації; продукт наукового пізнання;
- властивості матерії, її атрибут, певну реалію, що існує поряд з матеріальними речами або в самих речах тощо [75].

Загалом, термін інформація і на сьогодні є одним з найбільш дискусійних. Наприклад, О.В. Юферева акцентує увагу на найбільш актуальних значеннях терміну: відомості або повідомлення про щось (побутове); оригінальність, новизна; комунікація та зв'язок, в процесі якого усувається невизначеність [72]. В той же час, Н.В. Виноградова визначає інформацію як документовані або публічно оголошені відомості про події, явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [30]. Слушною є думка А.І. Марущака, який зазначає, що термін «інформація» можна розглядати у широкому змісті (що відображує використання даного поняття у загальній системі суспільних відносин) і у вузькому змісті (правовому, тобто такому, що відображує особливості інформації як елементу лише правовідносин) [75, с. 13]. Лише в законодавчій базі України більше 10 визначень поняття «інформація». Загальне правове визначення дається у ст. 1 ЗУ «Про інформацію», де визначається, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Цивільний Кодекс України (надалі – ЦК України) дещо коригує визначення поняття «інформація». Згідно ЦК України, інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. У визначенні акцентується увага на динаміці подій та явищ, відомості про які є інформацією [75, с. 16]. Підсумовуємо: існує велика різноманітність підходів та поглядів до визначення даного поняття. На нашу думку, загалом під інформацією розуміються певні відомості або дані, що відображені в оточуючому світі. Важливо вказати, що термін «інформація» досить часто, в тому числі і в правовій літературі, вживається та ототожнюється з такими поняттями як дані, відомості, знання.

Для інформації необхідними є суб'єктний склад та зв'язок між ними, тобто, має бути отримувач інформації та особа, що передає інформацію, а також відповідні засоби комунікації. Аналізуючи термінологію, ми акцентуємо увагу на проблемі фіксації інформації на матеріальних носіях. Наприклад, чи може вважатися інформацією погане самопочуття людини в районах сейсмічної активності, радіаційного чи хімічного забруднення, при забрудненні атмосферного повітря

отруйними речовинами, відчуття диму тощо. На наш погляд, інформація набуває свого юридичного змісту з моменту фіксації її на матеріальному носії. Так визначають її в ЗУ ПОНПС, в Орхуській Конвенції тощо. Інформація може включати в себе: документи, листівки, звіти, книги, нотатки, набори даних, пам'ятки, конспекти зустрічей, насправді все, що записано, і картинки, карти, плани, конструкції, моделі, відео, плакати, схеми, ескізи, графіки, ілюстрації, записи на магнітофон, записані презентації, компакт-диски, будь-який тип комп'ютерних файлів, файловий текстовий процесор, база даних, електронна таблиця, моделі комп'ютерів (включаючи тривимірні моделі), електронні листи, архівовані веб-сторінки/сайти, тимчасові або кешовані файли, нерухомі зображення, відеозображення, зображення, створені комп'ютером, а також будь-яка інша матеріальна форма - тобто інші форми, які широко не доступні.

Загалом, аналіз змісту вказаних визначень, а також відповідних норм ЗУ «Про інформацію» та ЦК України дає підстави для виділення таких ознак поняття «інформація»: 1) це відомості про події та явища, що відбуваються: а) у суспільстві, б) у державі; в) у навколишньому природному середовищі. 2) це дані, які можуть зберігатися в будь-якій матеріальній формі й вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами, або ж відповідати букві закону; 3) інформація є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії; 4) джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії: документи, інші носії інформації, які є матеріальними об'єктами, що зберігають інформацію, повідомлення, публічні виступи [75, с. 17]; 5) доцільність та актуальність інформації.

Погоджуємося з точкою зору А.І. Марущака, який вказує, що інформація багатоаспектна та динамічна [75, с. 23]. Тому доцільно зауважити, що розуміння даного терміну динамічне, і з технологічним розвитком буде видозмінюватися і коригуватися. Доцільно вказати, що з розвитком технології важливо виділити таку ознаку інформації як доцільність та актуальність. Адже, у величезній кількості інформаційних даних актуальні та важливі новини можуть бути або непомітні, або видозмінені. Тому, робимо висновок, що важливою ознакою є багатозначність

інформації, що в подальшому відобразиться і в правовій площині. Залишається проблемним аспектом належність розуміння інформації як суспільного явища на різних рівнях. Якщо визначити інформацію лише як задокументовані дані, то в разі настання стихійних явищ, таких як пожежі, повені та інші природні катаклізми, потрібен буде час, щоб дані, отримані з різних джерел, набули правового статусу інформації. В разі явищ руйнівного характеру це може суттєво вплинути та життя і здоров'я людини. Звужуючи юридичне значення даного терміну, законодавець суттєво обмежує людину в реалізації права на доступ до інформації, а також реалізацію прав людини в цілому. Тому, робимо висновок, що інформація - це певні знання, відомості, дані, або досвід, що впливають на суспільство, і можуть бути використані для реалізації людиною своїх прав та свобод.

Далі розглянемо визначення категорії «екологічна інформація» та формування основних підходів до її розуміння. В правовому полі інформація поділяється на публічну та обмежену. Екологічна інформація є одним із видів публічної інформації. Законодавець використовує різну термінологію в законодавчих актах. Найчастіше, в законодавстві та науковій літературі використовуються терміни «екологічна інформація», «інформація про довкілля», «інформація про стан навколишнього природного середовища», а також зустрічається термін «екологічно значима інформація» тощо. Наприклад, термін «інформація про стан довкілля» використаний у ст. 50 К України, а також у ЗУ «Про доступ до публічної інформації» (ч. 2 ст. 13). У ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» використовується поняття «екологічна інформація», а ЗУ «Про інформацію» у ст. 10, 13 оперує категорією «інформація про стан довкілля (екологічна інформація)». Іншу термінологію використано у ЗУ ПОНПС, де у ст. 9 (п. е) визначається, що кожний громадянин України має право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Отже, погоджуємося з думкою Є.О. Алексеєва, який вважає, що законодавство України на сьогоднішній день оперує кількома тотожними термінами. Разом з тим, законодавчі визначення цих термінів

дещо відрізняються: в деяких випадках визначення не охоплюють певні види екологічної інформації, певні визначення є більш детальні, ніж інші [31, с. 6]. Таким чином, існує проблема з визначенням даної категорії та її змісту. В умовах розбіжності визначень, присутніх у законах України та Орхуській Конвенції, існують рекомендації застосовувати визначення з Конвенції, адже положення міжнародних договорів, ратифікованих Україною, мають вищу юридичну силу порівняно із законами України, в разі наявності розбіжностей між їхніми нормами [76]. В Орхуській Конвенції, а також в Директиві 2003/4/ЄЕС використовується термін «environmental information». Environmental в перекладі означає «довкілля, навколишнє середовище, оточення, середовище». Офіційний переклад Орхуської Конвенції використовує поняття «інформація про довкілля», що, на наш погляд, не зовсім відповідає змісту Орхуської Конвенції, адже «environmental information» включає в себе, відповідно до Конвенції, інформацію про продукти харчування, ГМО, санітарні норми, в той час як поняття інформація про довкілля або охорону навколишнього природного середовища такого навантаження не несе. На наш погляд, така множинність підходів до термінології повертає до дискусії про загальний об'єкт екологічного права. В науковій літературі зустрічається ряд суміжних, але не тотожних, понять загального об'єкта екологічного права: навколишнє середовище, навколишнє природне середовище, довкілля [77]. Вважаємо, що законодавець в Україні саме ототожнює дані категорії, хоча в науці існує тривала та складна дискусія з приводу тлумачення кожної з цих категорій та їх співвідношення між собою. Якщо зупинитися на термінології, то поняття «довкілля», похідне від слова «довкола» і означає те, що навкруги, що оточує людину і, відповідно, може включати як об'єкти навколишнього природного, так і виробничого, побутового, антропогенного походження. Як тотожні поняття «довкілля» і «навколишнє природне середовище» можуть розглядатись у випадку, коли довкілля виступає як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів та ідентифікується з навколишнім природним середовищем (тобто саме в екологічних правовідносинах) [77, с. 27]. Проте, на сьогодні найчастіше використовується термін «екологічна інформація». Слово «екологія» походить від грецького «oikos» - «дім», «житло» і «logos» - «слово»,

«вчення». Існує багато визначень цієї науки. Найбільш поширеним є таке: екологія – це фундаментальна синтетична біологічна наука про взаємозв'язок між живими організмами й середовищем існування [78]. Отже, термін «екологічна інформація» є більш широким. На наш погляд, в контексті екологічного та інформаційного законодавства можливо ототожнити поняття «екологічна інформація» з категорією «інформація про навколишнє природне середовище» або «інформація про довкілля». Ймовірно, саме таким шляхом ішов законодавець до 2018 року. Крім того, офіційний сайт Міндовкілля використовує декілька понять. На сайті Міністерства в 2017 році, зустрічається два види перекладу Директиви 2003/4/ЄЕС від 28 січня 2003 р.: «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» або «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» [79]. Отже, можна говорити про офіційне ототожнення законодавцем даних категорій. Більш того, неузгодженість в термінології, на наш погляд, є результатом історичної трансформації понятійного апарату, та особливостей перекладу міжнародно-правових документів. Окрему думку про те, що існують кілька видів екологічної інформації, регулювання яких засновано на різних правових режимах, висловили В.І. Кутузов, А.А. Попов [40, с. 30]. Також, у низці наукових праць, поряд з терміном «екологічна інформація», автори періодично використовують також термін «екологічно значима інформація», застосовуючи його в основному до конституційного права громадян на отримання достовірної інформації про стан навколишнього середовища [80, с. 14]. В.І. Кутузов, А.А. Попов зазначають, що наявність в терміні формулювання оціночного характеру не може сприятливим чином позначитися на правильному тлумаченні сутності явища [40, с. 22]. На наш погляд, різний зміст та термінологія мають історичне коріння. Як зазначалося раніше в цій роботі, термін «екологічна інформація» історично мав більш звужене тлумачення, що набувало більшого змісту з часом та розвитком міжнародного екологічного права.

Згідно огляду стану гармонізації законодавства України з вимогами права ЄС та базовий план гармонізації законодавства України з правом ЄС (довкілля) визначення терміну «екологічна інформація» у ЗУ ПОНПС та ЗУ «Про інформацію»

потребують узгодження між собою, оскільки відрізняються одне від іншого [81]. Ми погоджуємося з даною позицією, та відзначаємо, що в 2017 році ПКМУ від 25 жовтня 2017 року № 1106 був затверджений План дій з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Даний План дій узгоджує термінологію, використовуючи термін «екологічна інформація». На нашу думку, потрібен єдиний підхід до термінології. Вважаємо, що найбільш доречним та значимим для законодавства України є використання терміну «екологічна інформація». Отже, робимо висновок, що існує проблематика з термінологією як в законодавчому полі, так і в науково-практичній літературі. Вважаємо, що така тенденція склалася історично. І на сьогодні першочерговим завданням є узгодження термінології між собою. Найбільш доцільним ми вбачаємо використання в українському законодавстві терміну «екологічна інформація». Тому, на наш погляд, доцільно було узгодити законодавство України шляхом використання єдиного терміну «екологічна інформація» в ЗУ «Про інформацію», ЗУ «Про доступ до публічної інформації», ЗУ ПОНПС та в інших дотичних нормативно-правових актах. В подальшому, розглядаючи зміст категорії «екологічна інформація», відзначимо, що це - явище багатостороннє і неоднозначне, а процес його формування досить складний і визначається багатьма факторами [40, с. 40]. Більш того, дане явище є динамічним та чутливим до змін у соціально-політичному житті суспільства, і з розвитком інформаційного суспільства буде змінюватися і розширятися. А оскільки законодавство розвивалося певний час, термінологія видозмінювалася, то і термін «екологічна інформація» в різних джерелах трактується по-різному. Відповідно до ст. 13 ЗУ «Про інформацію» 1992 року видання, екологічна інформація – відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми); стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів

культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових докільля; інші відомості та/або дані. Аналогічне визначення містить ст. 25 ЗУ ПОНПС 2002 року редакції, при тому уточнюючи коло об'єктів. Відповідно, інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) - це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів - землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення; біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища; джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей; екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища; витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються докільля. На наш погляд, найбільш доцільним є узгодження визначення з Орхуською Конвенцією, яка в ст. 2 визначає, що екологічна інформація означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про: а) стан таких складових навколишнього середовища, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими; б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього

середовища, зазначені вище в підпункті а), аналіз затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища; с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені в підпункті б). Таким чином, Орхуська Конвенція дає найбільш повне визначення екологічної інформації. Прі цьому, наголошуємо, що екологічна інформація є динамічною категорією, що змінюється під впливом суспільних змін та викликів. Також вважаємо, що окремим залишається питання відкритості переліку об'єктів, який має динамічний характер та може змінюватися. На наш погляд, важливою ознакою є суспільна значимість такої інформації. Тому ми відносимо до екологічної інформації також відомості про об'єкти, які впливають на здоров'я та життя людини та громадянина. Відповідно, більш глибоко та детально екологічна інформація розглядається в науково-практичній літературі. Зокрема, наука не має єдиного трактування екологічної інформації. Наприклад, існують динамічний та статистичний підхід до розуміння екологічної інформації. Статистичний визначає екологічну інформацію як певні дані про об'єкти навколишнього середовища. За визначенням В.В. Єлісеєва, екологічну інформацію можна визначити як частину інформації про природу, яка стосується взаємодій біологічних об'єктів з факторами оточуючого середовища, а К.В. Шурупова розглядає екологічну інформацію як комплекс відомостей про стан навколишнього природного середовища, його об'єктів, їх взаємодію, рівні забруднення, здоров'я і безпеку людей, виражений у будь-якій формі, що має вільний доступ, забезпечений органами державної влади та органами місцевого самоврядування [82]. Динамічний підхід розуміє екологічну інформацію як відомості про заходи, дії, що стосуються навколишнього середовища. Наприклад, відомості про діяльність органів державної влади. А.Н. Горбачов згадує про те, що під екологічною розуміється інформація не тільки про стан навколишнього середовища, а й про заходи щодо її охорони [40, с. 22]. Зауважимо, що в умовах активного антропогенного навантаження на довкілля, розвитку промисловості актуального значення набувають заходи з охорони,

просвітницька діяльність, природоохоронні рухи та акції, тобто, освітні та просвітні заходи. На наш погляд, останнім часом, автори надають перевагу змішаному статично-динамічному підходу. В.І. Кутузов, О.О. Попов, які під цим терміном розуміють будь-яку інформацію про стан вод, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі і природних зон, про діяльність або заходи, які несприятливо впливають або можуть надавати такий вплив на них, а також про діяльність або заходи, спрямовані на їх охорону [40, с. 22]. Таке визначення, на наш погляд, звужує розуміння екологічної інформації. В той же час, Ю.С. Шемшученко визначає, що екологічна інформація - це будь-яка інформація про стан навколишнього природного середовища в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про події, явища, матеріали, факти, процеси і окремих осіб у сфері використання, відтворення та охорони природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [83, с. 43]. Таким чином, в науковій літературі існують різні підходи до розуміння екологічної інформації.

Найбільш загальне визначення дає О.Л. Дубовик, визначаючи екологічну інформацію як будь-яку інформацію, яка: а) відображає процеси, що відбуваються в сфері взаємодії природи і суспільства; б) необхідна для цілей охорони навколишнього середовища, тобто повинна бути використана при прийнятті екологічно значимих рішень у всіх сферах діяльності [40, с. 22]. Підсумовуючи, виділяємо три основні підходи до такого визначення: статичний - інформація про стан довкілля, об'єкти навколишнього середовища та їх взаємозв'язки; динамічний - діяльність органів влади, заходи охорони, освіта, запити; статично-динамічний, що включає обидва компоненти. На наш погляд, найбільш вірним є динамічно-статичний підхід, що також відображений в Орхуській Конвенції. Таким чином, підсумовуємо, що поняття екологічна інформація є явищем історичним, динамічним та чутливим до змін в навколишньому середовищі та суспільстві. Найбільш доцільним та повним є його визначення в ст. 2 Орхуської Конвенції.

До системи джерел екологічної інформації в Україні відносимо: дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами

державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами. Також вважаємо, що до джерел екологічної інформації можна віднести К України та законодавство України; міжнародні договори та угоди, визнані Україною; нормативно-правові, нормативні акти, ДБН, тощо; освітні, культурні та навчальні заходи; дані органів державної влади та місцевого самоврядування; інформація з газет, ЗМІ тощо; електронні системи та мережа Інтернет; дані дистанційного зондування землі; усвідомлена та підсвідома інформація, та, що отримана на рівні відчуттів (запах диму, самопочуття тощо).

Далі розглянемо основні особливості та ознаки екологічної інформації.

По-перше, міжнародне значення та географічне положення [84]. Можемо стверджувати, що екологічна інформація має міжнародний характер, що, загалом, характерно для всіх екологічних та інформаційних правовідносин. Екологічні проблеми, на якій би території вони не відбулися, мають значний вплив на територію сусідніх держав. Можна згадати, що аварія на АЕС у Чорнобилі набула розголосу саме з міжнародної арени, вплинула на довкілля багатьох країн та дала поштовх до перегляду міжнародною спільнотою питань екологічної безпеки. Доступ до екологічної інформації на належному рівні в Україні має важливе значення як для українського суспільства, так і для міжнародної спільноти. Таким чином, екологічна інформація має регулюватися на міжнародному рівні.

По-друге, екологічна інформація має стосуватися кожного, незалежно від громадянства, віку, статусу, статі та роду діяльності.

По-третє, важливою ознакою екологічної інформації є відкритість, вичерпність та достовірність [85, с. 66]. Згідно ч. 2 ст. 1 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація є відкритою та доступною, крім випадків, встановлених законодавством України.

По-четверте, така інформація має бути відображена на матеріальних носіях.

По-п'яте, правовий режим екологічної інформації закріплений законодавчо.

По-шосте, екологічна інформація має суспільно-важливе значення та має бути актуальною. Тобто, ефективна реалізація даного права забезпечує інтереси людини.

Сьомою ознакою виділяємо своєчасність екологічної інформації. Інформація,

особливо про екологічні загрози та небезпеки, має бути надана у найкоротші можливі строки, та відповідати критерію своєчасності.

Восьмою ознакою виділяємо адекватне трактування екологічної інформації. Тобто, актуальна та нагальна екологічна інформація має надаватися відповідно до суспільної потреби, часу. Існує ряд можливих маніпуляцій та видів приховування інформації, що може використовуватися розпорядниками, серед яких можливе і приховування важливої інформації серед менш нагальних інформаційних приводів або надання інформації таким чином, щоб не бути зрозумілою запитувачу.

Таким чином, екологічна інформація є важливою складовою для реалізації людиною інших своїх прав та інтересів [15]. Тому, екологічна інформація є суспільно корисною та необхідною для розвитку громадянського суспільства.

Ми вважаємо, що можна виділити декілька окремих видів екологічної інформації.

Відповідно до належності, екологічна інформація може бути у публічному або приватному (наприклад, у фермерів, забудовників) розпорядженні.

Далі, екологічна інформація може поділятися за нагальністю на терміново затребувану, затребувану в певні строки або безстрокову.

Екологічну інформацію ми можемо поділити на безумовно необхідну екологічну інформацію, суспільно важливу екологічну інформацію та загальну екологічну інформацію. Можна класифікувати також за частотою надання, тобто такою, що надається постійно, або ж періодично. Також інформація може надаватися у визначені строки без запиту, за запитом чи нагально.

Якщо розглядати екологічну інформацію в контексті її постійного та систематичного надання, то варто вказати ст. 25-1 ЗУ ПОНПС, що визначає основи еколого-інформаційного забезпечення. На думку І.С. Сухан, право на екологічну інформацію й екологічну інформованість – дві сутності одного явища, які мають специфічні особливості: активна і пасивна форми [19, с. 21]. На наш погляд, ці дві категорії частково співпадають, проте, право на екологічну інформацію ширше, і включає екологічне інформаційне забезпечення, тобто, надання екологічної інформації населенню на постійній систематичній основі, без будь-яких запитів з

боку отримувача такої інформації. Також ефективна реалізація права на екологічну інформацію може виражатися в еколого-інформаційному забезпеченні інтересів не однієї особи, а певної групи людей. Отже, дані категорії взаємопов'язані між собою і взаємозалежні. Наприклад, ненадання або відмова у наданні належної інформації у відповідь на інформаційний запит розпорядником є порушенням законодавства України, а нерозголошення та неопублікування екологічної інформації виступає правопорушенням лише у випадку, якщо дана інформація, відповідно до чинного законодавства, мала бути опублікована, або її приховування складають наслідки, що загрожують навколишньому природному середовищу, суспільству та екологічній безпеці. Тут, на наш погляд, є суттєва можливість розпорядника маніпулювати доступом до екологічної інформації. Проте, на наш погляд, еколого-інформаційне забезпечення - це норма зобов'язального характеру щодо реалізації права людини на екологічну інформацію. Далі ми розглянемо право на екологічну інформацію детальніше. Загалом, право на екологічну інформацію є складовою права на інформацію. Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, що передбачене та гарантоване статтею 34 К України, а саме: право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. А відтак, доступ до екологічної інформації, як його складова, має бути забезпечений належним чином на державному рівні.

Право на екологічну інформацію (або право вільного доступу до інформації про стан довкілля чи на одержання повної, достовірної інформації про стан довкілля) в Україні закріплене в ст. 50 К України, ст. 9 ЗУ ПОНПС, а також відображене в багатьох інших актах екологічного законодавства (наприклад, у ст. 10 ЗУ «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», ст. 14 ЗУ «Про відходи», ст. 5 ЗУ «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» тощо [86]. ЗУ ПОНПС у п. 6 ст. 9 вказує, що кожен має вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Аналогічною є ч. 1 ст. 5 ЗУ

«Про інформацію», відповідно до якої кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Право на екологічну інформацію може бути реалізовано шляхом ознайомлення з офіційно поширюваною інформацією державними органами, або через звернення громадян до відповідних органів з вимогою про надання інформації, або шляхом спостережень, аналізу (наприклад, зміни кольору, вигляду води у річці) [86]. На наш погляд, право на екологічну інформацію можна визначити в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. А.І. Марущак визначає, що доступ до інформації у суб'єктивному розумінні - це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [87]. Право на екологічну інформацію в суб'єктивному розумінні - це право на одержання, розпорядження та використання екологічної інформації, а також на захист порушеного права. Погоджуємося з визначенням С.М. Романко, яка визначає, що право на екологічну інформацію в об'єктивному розумінні - це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу інформаційного забезпечення, як функція державних органів, напрям державної політики, сфера міжнародної співпраці, як юридичний обов'язок підприємств, установ, організацій будь-яких форм власності [88]. Таким чином, можемо визначити, що право на екологічну інформацію в об'єктивному розумінні - це система правових норм, які регулюють суспільні відносини з приводу реалізації, забезпечення і захисту права на екологічну інформацію. Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про інформацію», кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Звідси, робимо висновок, що право на екологічну інформацію може бути визначено в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Реалізація даного права не може порушувати інші права та свободи людини.

Розглядаючи засади нормативно-правового регулювання прав людини на доступ до екологічної інформації, ми виділяємо два рівні законодавства у сфері доступу до екологічної інформації: національний рівень та, відповідно, міжнародний рівень. На національному рівні правовий режим доступу до екологічної інформації визначається, у першу чергу, К України, а також законами України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації». Також до нормативно-правових актів України, що регулюють забезпечення доступу громадян до публічної інформації, належать закони України: «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про зв'язок», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про електронний цифровий підпис», «Про телекомунікації», «Про звернення громадян», «Про захист персональних даних», а також іншими нормативно-правовими актами. Важливим є те, що норми, що регламентують доступ до екологічної інформації, знаходяться і у іншому спеціалізованому природо-ресурсному та спеціальному законодавстві України. «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року», що втратили чинність, передбачали, що основними принципами національної екологічної політики є: відповідальність органів виконавчої влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; доступність, достовірність та своєчасність отримання екологічної інформації. Таким чином, на загальнодержавному рівні до 2020 року визначалася важливість чіткої та прозорої інформаційної політики в Україні. Нині діючі «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» передбачають, що основними засадами державної екологічної політики є: відповідальність органів виконавчої

влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; впровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Звернемо увагу, що широке використання новітньої технології та мережі Інтернет суттєво змінюють інформаційну політику суспільства, і, як наслідок, реформуванню належать управлінські взаємозв'язки між органами державної влади та місцевого самоврядування і суспільними інституціями та громадянським суспільством в Україні. Загалом, система українського законодавства в сфері доступу до екологічної інформації є надзвичайно розгалуженою та пронизує наскрізь законодавство України - від К України, стратегій та планів розвитку, до інформаційного та спеціалізованого природо-ресурсного законодавства. В цьому виникає і проблематика відсутності чіткої структури та системності законодавства у цій сфері, подекуди, суперечності законодавчих норм. На наш погляд, це повертає до ідеї корпорації та кодифікації інформаційного законодавства в Україні.

Далі, розглянемо міжнародне законодавство в цій сфері. На даному рівні загальне право на доступ до інформації гарантується такими основними міжнародними документами, як Загальна декларація прав людини (ст. 19), Конвенція про захист прав людини і основних свобод (ст. 10), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст.ст. 18, 19), Рекомендація Ради Європи № R(81)19 про доступ до інформації, що перебуває у володінні державних органів, Рекомендація Ради Європи № R(2002) про доступ до офіційних документів тощо [8], [9]. На міжнародному рівні правовий режим екологічної інформації визначається, в першу чергу, Орхуською Конвенцією, а також Директивою «Про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище» (90/313/ЄЕС) (скасована), Директивою 2003/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 року «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС». Важливо вказати, що норми, які регулюють питання доступу до інформації, знаходяться і у спеціалізованих директивах ЄС, таких як: Директива 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище, Директива 2001/42/ЄС

Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля, Директива 2003/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 травня 2003 року про участь громадськості у розробці деяких планів та програм, пов'язаних з довкіллям, і внесення змін до Директив Ради 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя, Директива Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною, Директива 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення, Директива Ради 2008/56/ЄС, що встановлює рамки діяльності Співтовариства у сфері політики з морського середовища (Рамкова Директива про морську стратегію) тощо.

Основним нормативно-правовим міжнародним актом у сфері доступу до екологічної інформації вважається Орхуська Конвенція. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, яка була прийнята 25 червня 1998 року в місті Орхус (Данія) [46]. ЗУ «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 6 липня 1999 року Конвенція була ратифікована ВРУ. Проте, незважаючи на ратифікацію даної Конвенції, в Україні склалася досить непроста ситуація з реалізацією права доступу до екологічної інформації. На сьогодні залишається чимало проблем у сфері доступу до екологічної інформації, серед яких: відсутність механізму реалізації та декларативність правових норм; практично відсутність судової практики та механізму захисту та притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень щодо забезпечення доступу до екологічної інформації; нігілізм та складність реалізації права на інформацію; корумпованість владних структур. Отже, підсумовуючи, робимо висновок, що право на екологічну інформацію є складною та динамічною системою. На сьогодні відбувається активний розвиток законодавства у сфері доступу до екологічної інформації як в Україні, так і світі.

Таким чином, в цьому пункті ми розглянули сутність та зміст реалізації права на доступ до екологічної інформації в адміністративно-правовому вимірі, починаючи з термінології, понятійного апарату, ознак та особливостей екологічної інформації.

ВИСНОВОК ДО 1 РОЗДІЛУ

У цьому розділі дисертаційної роботи проведено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання, яке полягає у визначенні історико-правових передумов становлення і сучасного стану права людини на доступ до екологічної інформації, забезпечення, виявлення перспективних напрямів розвитку наукової думки у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

У першому пункті цього розділу «Методологія дослідження проблеми реалізації права на доступ до публічної інформації» ми розглянули науково-методичні підходи для подальшого дослідження. Тут ми дослідили науково-теоретичні розробки, що були здійснені у даному напрямку в Україні. Цей пункт присвячений аналізу наукових праць, в яких розглядалися питання доступу до екологічної інформації. Отже, робимо висновки, що дана тематика є актуальною та досліджується вченими з різних сфер права, екології та суміжних наук. Проте, чимало питань у сфері доступу до екологічної інформації в Україні залишаються відкритими. Процес розбудови правової держави в Україні безпосередньо пов'язаний з додержанням та належною реалізацією гарантованих К України прав і свобод людини, громадянина, зокрема, їх права на інформацію.

У другому пункті першого розділу «Еволюція становлення права на доступ до екологічної інформації» ми дослідили історичні передумови виникнення та розвитку даного права в світі та Україні, чинники актуалізації законодавчого закріплення права на екологічну інформацію в Україні та сучасний стан реалізації.

На наш погляд, якщо розглядати генезис розвитку права на екологічну інформацію, то в міжнародному контексті ми розробили власну періодизацію. Робимо висновок, що виникнення та актуалізація права на доступ до екологічної інформації пов'язані з: розвитком промисловості та виробництва, що спричинило виникнення ризиків для людини, у першу чергу, а потім і для довкілля; розвитком доступу до інформації та документів, тобто, протягом тривалого часу доступ до екологічної інформації не виділяли окремо; настанням техногенних надзвичайних ситуацій, що спричинило шкоду здоров'ю та життю людини через недостовірні дані. Ключовими у сфері доступу до екологічної інформації стали Декларація Ріо-де-

Жанейро та Орхуська Конвенція, що вплинули на формування права людини на доступ до екологічної інформації. Загалом, розвиток права доступу до екологічної інформації в Україні розвивався в результаті складного процесу участі громадськості, а також відкритого конфлікту влади та громадських організацій.

В третьому пункті цього розділу «Сутність та зміст реалізації права на доступ до екологічної інформації в адміністративно-правовому вимірі» ми дослідили термінологію понять «інформація», «екологічна інформація», визначили ознаки та особливості доступу до екологічної інформації та засади їх реалізації.

Зроблено висновок, що в законодавстві України немає єдиного погляду на визначення поняття «екологічна інформація» та існує невідповідність визначень. Тому доцільно було б привести екологічне законодавство України у відповідність до вимог ЄС.

Серед основних характеристик та особливостей екологічної інформації виділили такі: міжнародний характер, вичерпність та достовірність, міждисциплінарний характер. Ефективна реалізація права доступу до екологічної інформації є гарантією забезпечення конституційних прав людини та громадян тощо. Загалом, доступ до екологічної інформації необхідно розглядати в контексті суспільної корисності, адже, в першу чергу, доступ до екологічної інформації про довкілля має на меті забезпечення конституційних прав та екологічних інтересів громадян.

У підсумку варто вказати, що право на екологічну інформацію може реалізуватися ефективно лише завдяки злагодженим діям суб'єктів інформаційних відносин, а саме: органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій та отримувачів даної інформації. Не менш важливий зв'язок між ними, тобто засоби комунікації. Останні роки привели до розвитку технологій та інформаційних новітніх розробок, що відображено в ЗУ: «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Вважаємо, що законодавство в сфері доступу до екологічної інформації потребує взаємоузгодження та впорядкування у відповідності до Орхуської Конвенції та стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Цей розділ присвячено аналізу сучасного стану реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні. В ньому ми приділимо увагу питанням процесуального забезпечення права на доступ до інформації. В українському суспільстві основи забезпечення захисту прав і свобод людини є важливим чинником досягнутого рівня соціально-економічного розвитку. Доступ до інформації є первинною ланкою реалізації та забезпечення основних прав людини. В той же час, екологічна інформація суттєво впливає на право людини на екологічну безпеку, право на здоров'я та безпечне довкілля, а також інші соціально-економічні права. Для ефективної реалізації своїх прав громадянами необхідно створити систему взаємопов'язаних соціальних та юридичних умов. Таким чином, цей розділ наукового дослідження складається з трьох пунктів, що відображують стан реалізації права на доступ до екологічної інформації.

Перший пункт цього розділу досліджує інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації. В ньому ми розглянемо суб'єктів реалізації та забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Другий пункт цього розділу розглядає адміністративно-правові способи реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. Тут ми розглянемо класифікацію способів екологічної інформації і можливості та особливості доступу до кожного з її видів, а також підніmemo основні питання ефективності таких способів та їх систематизації в Україні.

Третій пункт цього розділу досліджує гарантії реалізації та обмеження права людини на доступ до екологічної інформації. В цьому пункті розглядаються умови та засоби реалізації, охорони та забезпечення, а також обмеження права людини на екологічну інформацію в Україні.

2.1. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

У цьому пункті досліджується інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації. Ми розглянемо суб'єктний склад реалізації та забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації.

Перш за все, дослідимо понятійний апарат інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації. Український юридичний словник визначає інституцію певною формою організації, регулювання суспільного життя, діяльності й поведінки людей; сукупність соціальних норм, зразків поведінки та діяльності [89]. Виходячи з визначення, що викладено в Наказі № 62 «Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм» від 16 березня 2005 року, інституційне забезпечення - це утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому.

Іншу позицію висловлює І.В. Шевченко, яка говорить, що інституційне забезпечення – це сукупність правил, норм і санкцій, у рамках яких укладаються інституціональні угоди, тобто політичні, юридичні й соціальні рамки взаємодій між людьми [90]. Проте, на наш погляд, дане визначення звужує понятійний апарат. Відповідно, підтримуємо підхід, при якому інституційне забезпечення прав і свобод людини представляє собою різнорівневу систему державних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, задіяних у безпосередньому забезпеченні прав і свобод людини та громадянина [91].

Т.Г. Ковальчук, досліджуючи окремі питання правового регулювання інституційно-функціонального забезпечення ефективного використання, відтворення та охорони земель, вказує, що з теоретико-правового погляду інституційно-функціональне забезпечення доцільно розглядати як складову механізму правового забезпечення, зміст якої полягає в закріпленні в нормативно-правових актах системи органів у сфері ефективного використання, відтворення та

охорони земель сільськогосподарського призначення і визначення їх повноважень у цій сфері [92]. В свою чергу, М.О. Кушнір визначила інституційно-правове забезпечення як формування на базі інституцій – інституційно-правових принципів, форм, методів тощо, такої взаємодії між суб'єктами публічного управління в процесі досягнення суспільно необхідних цілей, сформованих на основі волевиявлення громади, що спрямовуються на задоволення потреб громади як об'єкту управління [93]. Таким чином, інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації є певною системою суб'єктів, які здійснюють, відповідно до своїх повноважень, діяльність з реалізації, забезпечення та охорони права людини на доступ до екологічної інформації в Україні.

Сьогодні інституційно-правові засади екологічної політики закладено в К України, а основним нормативно-правовим актом її регулювання є ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [94]. Аналізуючи проблематику інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації, ми звертаємо увагу на загальних суб'єктів відносин у сфері доступу до екологічної інформації, що визначені ст. 12 ЗУ «Про доступ до публічної інформації»: запитувачі інформації; розпорядники інформації; структурний підрозділ або відповідальна особа за відповідну інформацію. Запитувачами можуть бути фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень. За загальним правилом, розпорядник не уповноважений ідентифікувати та перевіряти особу запитувача та його документи.

Розпорядниками екологічної інформації, відповідно до ст. 13 ЗУ «Про доступ до публічної інформації», можуть бути: суб'єкти владних повноважень - органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання; юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, - стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів; особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів

владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, - стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, - стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них. Відповідно, розпорядники екологічної інформації зобов'язані надавати та оприлюднювати екологічну інформацію у відповідності до законодавства. Третім суб'єктом відносин є структурний підрозділ або відповідальна особа за відповідну інформацію. Законодавство України вказує, що розпорядник має сформувати та організувати діяльність відповідного відділу по роботі з доступом до публічної інформації. Логічно, що посадова особа буде належним чином виконувати обов'язок із забезпечення доступу до екологічної інформації, коли в неї буде належне фінансово-організаційне забезпечення, наявна відповідна інформація та в посадовій інструкції визначено порядок оприлюднення такої інформації [95]. Якщо виконання хоч якоїсь вимоги законодавства про доступ до публічної інформації не буде відображено в посадовій інструкції, то воно не буде систематично виконуватись, і відповідальність нестиме керівник розпорядника або структурного підрозділу з питань доступу до публічної інформації [95]. Звідси випливає, що для ефективного виконання посадовими особами своїх обов'язків потрібне належне забезпечення та інструкції, а також інформаційно-просвітницька робота для посадовців. Значимим є саме створення постійно діючої системи органів, що є розпорядниками інформації; взаємодія між запитувачем, розпорядником та відповідальною особою для забезпечення ефективного та швидкого доступу до екологічної інформації; орієнтація на людину та забезпечення її прав і законних інтересів у роботі відповідних розпорядників. Для ефективної роботи суб'єктів забезпечення права людини необхідна впорядкованість та системність, тобто цілісність діяльності уповноважених органів, НГО, установ та посадових осіб, тобто в основі має бути закладено ефективне державне управління. Т.В. Грушкевич запропонувала під державним управлінням в інформаційній екологічній сфері розуміти підзаконну виконавчо-розпорядчу діяльність уповноважених державних органів, їх посадових

осіб із реалізації функцій і завдань держави у сфері суспільних еколого-інформаційних відносин, відповідно до інтересів суспільства. Державним управлінням в інформаційній екологічній сфері є система правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо управління в галузі інформаційного простору в екологічній сфері, що визначає його мету і завдання, функції, повноваження і функції суб'єктів управління, права і обов'язки фізичних і юридичних осіб та порядок їх взаємовідносин. В основу даного управління покладено цілеспрямовану діяльність органів держави, місцевого самоврядування та громадських об'єднань; управління здійснюється лише інформаційною взаємодією фізичних, юридичних осіб, тобто їх діяльністю з приводу одного й того ж об'єкта інформаційно-екологічних правовідносин; діяльність суб'єктів даного виду управління спрямована на формування відкритого інформаційного екологічного суспільства, його інтеграцію у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях задля забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, інформаційної та екологічної безпеки; реалізацію та захист екологічних прав; функції суб'єктів управління передбачають організацію, погодження, координацію і контроль за діяльністю інших суб'єктів управлінських правовідносин [15]. Відмітимо, що українська система державного управління знаходиться в режимі реструктуризації та постійних змін, що негативно впливає на виконання відповідними органами своїх функцій. Важлива послідовність, цілеспрямованість та системність у сфері інституційно-правового забезпечення прав людини на екологічну інформацію.

Існують різні підходи до поділу елементів інституційно-правового забезпечення прав людини. Л.М. Мельничук доцільно вказує, що держава як сукупний суб'єкт державного управління соціальним розвитком регіонів складається з численних елементарних систем, що об'єднуються в підсистеми, визначаються сукупністю державних органів, які представляють усі гілки влади, та створюють багаторівневу впорядкованість управлінських структур різних рівнів [96].

І.В. Шевченко поділяє інституційне забезпечення екологічної політики на офіційні та неофіційні (саморегульовані) інститути. Головним офіційним інститутом, що відповідає за розробку та реалізацію державної екологічної політики, є Міндовкілля. До неофіційних інститутів належать НГО та об'єднання природоохоронного спрямування, які займаються експертною та менеджерською роботою у сфері формування державної екологічної політики та прагнуть мати вплив на неї [90]. Загальновідомим є поділ на рівні за територіальною складовою: міжнародний рівень, національний та регіональний [19, с. 53 - 54], [96]. Вважаємо, що можна виділити ще локальний рівень, де відбувається взаємодія між місцевими органами та громадськістю.

Якщо конкретизувати поділ, то виділимо підхід Т.Г. Грушкевич, яка запропонувала п'ятирівневу організаційно-функціональну структуру системи органів та інших інституцій, що здійснюють управління в інформаційній екологічній сфері, де перший рівень – це стратегічне управління, що здійснюється Президентом України, КМУ та Радою національної безпеки і оборони України; другий рівень – це галузеве/міжгалузеве управління, що здійснюється центральними органами виконавчої влади, а також окремими позавідомчими органами; третій рівень – це місцеве управління, що здійснюється місцевими державними адміністраціями (надалі – МДА), територіальними органами окремих центральних органів виконавчої влади та іншими інституціями зі сфери екологічного інформаційного забезпечення; четвертий рівень – це локальне управління інформаційно-екологічними правовідносинами, яке здійснюють органи місцевого самоврядування, керівні органи державних підприємств, установ, організацій, що спеціалізуються на здійсненні функцій управління інформаційною діяльністю цих організацій; і п'ятий рівень – громадське управління, яке здійснюється НГО, діяльність яких має екологічне спрямування [15]. Даний підхід, на нашу думку, є універсальним. Також, відповідно, існують різні інші підходи до поділу суб'єктів. Наприклад, на нашу думку, важливо відмітити, що Т.Г. Ковальчук виділяє наступну систему органів :

- Система органів загальної компетенції (ВРУ, Президент України, КМУ).
- Система державних органів спеціальної компетенції:

- а) орган надвідомчого управління і контролю – Міндовкілля та підрозділи;
- б) орган спеціального поресурсового управління;
- в) орган спеціалізованого галузевого управління.

- Органи місцевого самоврядування (обласні ради, Київська і Севастопольська міські ради, районні ради, сільські ради тощо).

- Органи внутрішньогосподарського управління (загальні збори членів товариств, які приймають локальні акти у даній сфері тощо) [92].

І.С. Сухан пропонує поділ за компетенціями, де чільне місце займає Президент України, ВРУ та КМУ. Далі йдуть Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Наступними є Уповноважений ВРУ з прав людини. Значну роль відіграють міжнародні організації та громадські організації. І на кінці структури - відповідні суди, адвокатура, прокуратура. Завершують перелік І.С. Сухан ЗМІ та юридичні і фізичні особи [19, с. 55-56]. На наш погляд, вищесказане є основними класифікаціями суб'єктів забезпечення прав людини.

Виходячи з даних засад, розглянемо інституційно-правове забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації детальніше. ВРУ є законодавчим органом України, у ньому зосереджена вся законотворча робота, зокрема і у сфері забезпечення прав та свобод людини та громадянина, а також питання ратифікації міжнародних договорів [96]. ВРУ діє у відповідності до К України та чинного законодавства, а саме: до законів України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України» та Регламенту ВРУ. Ст. 85 К України визначає, що до повноважень ВРУ належить: внесення змін до К України в межах і порядку, передбачених К України; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України тощо. А ст. 13 ЗУ ПОНПС визначає, що

до виключної компетенції ВРУ у галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища, відповідно до К України, належать: визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища; затвердження загальнодержавних екологічних програм; затвердження УПУ про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; вирішення інших питань у галузі охорони навколишнього природного середовища відповідно до К України. Таким чином, ВРУ здійснює законотворчу діяльність по визначенню основних засад екологічної та інформаційної політики держави. До відання ВРУ відноситься законотворча функція і прийняття нормативно-правових актів, засад і політик у сфері доступу до екологічної інформації в Україні.

До недоліків роботи ВРУ можна віднести суперечливий законодавчий процес, де численна кількість нормативно-правових актів неузгоджені між собою, вибірковість, неузгодженість в діяльності. Відповідно до К України, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини здійснюють Уповноважений ВРУ з прав людини і його представники на місцях. Уповноважений ВРУ з прав людини є інститутом позасудового захисту прав і свобод людини [96], [97]. На наш погляд, надзвичайно важливою є роль омбудсмена в сфері доступу до екологічної інформації, адже саме в його віданні знаходиться позасудовий захист прав і свобод людини і громадянина. По-друге, в Україні омбудсменом ініційоване створення інституту інформаційного комісара. В перспективі даний інститут здійснюватиме неупереджений моніторинг, аналіз, рекомендації, в тому числі, він ініційуватиме притягнення до відповідальності за порушення у сфері захисту персональних даних та доступу до інформації [98]. Проте, зі зміною Уповноваженого ВРУ з прав людини в Україні, дане питання було відкладне на невизначений термін. Станом на 2021 рік Уповноважений ВРУ з прав людини виконує функцію контролюючого органу із забезпечення доступу до публічної інформації, а, відтак, і до екологічної, як її складової. Важливо вказати, що в компетенції Уповноваженого ВРУ з прав людини лежить рекомендаційний характер діяльності, і тому даний інститут не має контролюючих функцій [99], що суперечить самому принципу

діяльності Омбудсмана - надавати рекомендації, необов'язкові для виконання [100], [101, с. 308], [102]. Відповідно, це також створює суттєві проблеми в питанні ефективності діяльності інституту.

До сильних сторін виконання такої функції Уповноваженим ВРУ з прав людини можна віднести те, що він має захищений статус, має широкі можливості щодо проведення розслідувань, усвідомлює необхідність змін [102, с. 95]. У контексті аналізу діяльності омбудсмана доцільно звернути увагу на роль моніторингу за дотриманням та захистом прав та свобод людини та громадянина. Результати моніторингу та комплексна оцінка стану дотримання і захисту прав та свобод людини та громадянина в Україні представляються у ВРУ у вигляді щорічних доповідей. Аналіз подібних доповідей свідчить про важливість роботи інформаційного комісара [97].

Як зазначалося, загальна європейська практика передбачає введення в державі посади Уповноваженого з питань захисту персональних даних [103, с. 272]. На наш погляд, можливо виділити два основних підходи:

- перший підхід полягає в наданні додаткових повноважень та ресурсів Уповноваженому ВРУ з прав людини в даній сфері. Представники даного підходу вважають недоцільним створення окремого інституту інформаційного комісара в Україні та наголошують на необхідності надання більших повноважень та ресурсів Уповноваженому ВРУ з прав людини;

- другий підхід ґрунтується на необхідності створення інституту інформаційного комісара в Україні, який мав би компетенцію працювати з двома правами: доступом до публічної інформації та захистом персональних даних [104]. Процес створення такої інституції не може бути швидким, тут є необхідність детального вивчення досвіду зарубіжних країн та створення базису [100]. Тут знову виникає розбіжність бачення: перший погляд ґрунтується на необхідності внесення змін до К України, а інший пропонує зміни до законодавства, а можливо, і створення окремого закону [105]. Загалом, такий інститут має ґрунтуватися на таких засадах: швидкість реакції, обов'язковість приписів, покарання за невиконання приписів [40]. Важливими ознаками має бути: своєчасність, ефективність, широкі повноваження для

розслідування [106, с. 95]. Надзвичайно важлива правова, операційна та фінансова незалежність такого органу [104, с. 47]. Даний інститут може здійснювати неупереджений моніторинг, аналіз, рекомендації, в тому числі, ініціюватиме притягнення до відповідальності за порушення у сфері захисту персональних даних та доступу до інформації [98]. До повноважень такого органу зазвичай відносять: отримання та розгляд скарг від суб'єктів запитів; розпорядження надати інформацію, що носить імперативний характер; моніторинг відповідності законодавства; інструкції органам державної влади щодо тлумачення та виконання закону, а також навчання державних службовців; підвищення обізнаності громадськості та надання порад; рекомендації щодо змін наявного законодавства та запропонованих законопроектів [104, с. 48]. Скорочення бюрократичних процедур, їх полегшення та зменшення вартості ведення справ з урядом в ключових питаннях як для органів державної влади, так і для підприємств та бізнесменів [19, с. 75]. Відповідний орган має базуватися на принципах незалежності, відкритості, гласності і прозорості.

Отже, до переваг діяльності Уповноваженого ВРУ з прав людини можна віднести функції моніторингу та нагляду за станом додержання прав людини в Україні, а до недоліків - рекомендаційний характер його діяльності. Ми погоджуємося з позицією О.В. Нестеренко про те, що кардинально змінити ситуацію з правом на доступ до інформації в Україні неможливо без запровадження інституту інформаційного уповноваженого, оскільки аналіз діяльності омбудсмана із здійснення контролю за додержанням права на доступ до інформації дозволяє стверджувати, що Уповноважений ВРУ з прав людини не приділяє належної уваги цій проблемі [14]. Таким чином, акцентуємо увагу на необхідності та нагальності запровадження інституту інформаційного комісара в Україні.

Важливу роль відіграє інститут Президента, який відповідає за загальнонаціональну політику, пріоритети розвитку України, відповідно, визначає основні напрямки розвитку держави [96]. Статус та повноваження Президента України визначені К України. Президент України є гарантом додержання К України, прав та свобод людини і громадянина, може ефективно здійснювати забезпечення прав і свобод завдяки наявним у нього повноваженням (право вето, звернення із

законодавчою ініціативою, видача указів та розпоряджень, звернення до Конституційного Суду України) [97], [96]. Ст. 102 К України визначає, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання К України, прав і свобод людини і громадянина. А відповідно ст. 106 К України визначає, що Президент України представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України. Отже, Президент України здійснює виключну представницьку функцію, має право підпису міжнародних угод, видачі указів та розпоряджень, що далі можуть бути впроваджені в законодавство України і стають його невід'ємною частиною.

КМУ посідає центральне місце в системі органів виконавчої влади, які здійснюють державне управління соціальним розвитком регіонів [97], [96]. КМУ діє відповідно до К України, чинного законодавства України, а саме: ЗУ «Про Кабінет Міністрів України» та ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади». Ст. 116 К України визначає, що КМУ: відповідає за здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує проведення політики у сферах освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. КМУ в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (ст. 117 К України). Повноваження КМУ у сфері охорони довкілля визначаються ЗУ ПОНПС, ст. 17 якого визначає, що КМУ у галузі охорони навколишнього природного середовища: здійснює реалізацію визначеної ВРУ екологічної політики; забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм; координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища; та організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян; керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища. Для забезпечення ефективної реалізації повноважень уряду функціонують урядові комітети з питань соціальної політики та гуманітарного розвитку, з питань європейської,

євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва та регіонального розвитку [96]. Таким чином, ВРУ, Президент України та КМУ формують перший загальнонаціональний рівень суб'єктів забезпечення права на екологічну інформацію в Україні. На даному рівні основним завданням є розробка законодавства, нормативно-правових актів, програм, політик для подальшої діяльності систем органів щодо забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. В режимі політичної нестабільної ситуації останніх років пріоритети вищих органів виконавчої та законодавчої влади постійно змінювалися, що впливало на їх діяльність. Непослідовна, невважена державна політика з 2000 років привела до наявності численних взаємо-суперечливих актів, або таких, що дублюються. Відсутність єдиної позиції та мети утворила складну ситуацію з фактично недіючими програмами розвитку. На наш погляд, процес євроінтеграції та узгодження законодавства з нормами ЄС став цільовим напрямом, що значно систематизував та вдосконалив законодавчий механізм України.

Далі, забезпечення формування та реалізації еколого-інформаційної політики здійснюється системою центральних органів. ЗУ ПОНПС у ст. 20 визначає, що до компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, належать: забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; організація моніторингу навколишнього природного середовища, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації; здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організація виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод; встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища; тощо. Загалом, екологічне інформаційне забезпечення здійснюється, в тому числі центральними органами, шляхом: а) підготовки спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів і подання на розгляд ВРУ щорічної

Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду ВРУ, - опублікування окремим виданням та розміщення в системі Інтернет; б) щорічного інформування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідних рад та населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій; в) систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища і характер впливу екологічних факторів на здоров'я людей; г) негайного інформування про надзвичайні екологічні ситуації; г) передачі інформації, отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля, каналами інформаційних зв'язків органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації; д) забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить державної таємниці і міститься у списках, реєстрах, архівах та інших джерелах. Систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади, що діють відповідно до законодавства України. Вищим органом системи органів виконавчої влади є КМУ, діяльність якого була розглянута вище. Важливою є діяльність міністерств, що у межах основних своїх повноважень, стратегій та державних цільових програм визначають пріоритети галузевих політик, які пливають на розвиток України [96]. Розглянемо діяльність відповідних міністерств України. У визначенні ст. 6 ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади»: міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в визначених КМУ сферах, проведення якої покладено на КМУ Конституцією та законами України. Станом на 2021 рік діє 17 профільних Міністерств: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерство

молоді та спорту України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство оборони України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство у справах ветеранів України та Міністерство фінансів України [107]. Для забезпечення галузевих пріоритетів та стратегій у сфері доступу до екологічної інформації найважливішою є роль Міндовкілля, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та, в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки [108]. В 2019 році Міністерство діяло відповідно до законів України та Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України (Мінекоенерго), яке було затверджено постановою КМУ від 21 січня 2015 року № 32 (в редакції постанови КМУ від 18 вересня 2019 року № 847).

До пріоритетів діяльності Мінекоенерго належали: оновлення державної екологічної політики України на період до 2030 року з метою вирішення кореневих причин екологічних проблем України з урахуванням фінансової спроможності України; забезпечення інтеграції екологічної політики до інших документів, що містять політичні та/або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку; активізація впровадження та застосування положень Орхуської Конвенції та відповідних Директив ЄС; нормативно-правове забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації та участі у прийнятті рішень; тощо. В 2020 році Постановою КМУ від 27 травня 2020 р. № 425 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» Мінекоенерго України було перейменовано в Міністерство енергетики України та утворено Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (Міндовкілля) України. 25 червня 2020 року було затверджено Положення про Міндовкілля України Постановою КМУ № 614. Відповідно до даної Постанови, Міндовкілля організовує проведення моніторингу навколишнього природного середовища, забезпечує функціонування загальнодержавної інформаційно-аналітичної системи моніторингу

довкілля; створює і забезпечує роботу мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації; встановлює порядок надання інформації про стан навколишнього природного середовища і порядок організації та проведення публічних слухань або відкритих засідань з охорони навколишнього природного середовища.

Відповідно вищезгаданій Постанові КМУ № 614, Міндовкілля бере участь у формуванні національної системи науково-технічної інформації, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом: реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, здійснення контролю за її збереженням в апараті Міндовкілля, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за її збереженням.

Таким чином, можемо зробити висновок, що нормативно-правове забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації є одним з пріоритетних напрямів діяльності Міндовкілля, що підтверджується правотворчою та євроінтеграційною діяльністю. Важливими напрямками вдосконалення доступу до екологічної інформації є узгодження національного законодавства з законодавством ЄС та міжнародними угодами та реалізація Єдиної уніфікованої електронної системи інформації, тобто процес впровадження нових інформаційних технологій. Відповідно, Міндовкілля організовує наукову, інформаційну, видавничу діяльність, пропагування досягнень і передового досвіду з питань, що належать до його компетенції; забезпечує інформування громадськості про формування та реалізацію державної політики з питань, що належать до його компетенції; встановлює порядок надання інформації про стан навколишнього природного середовища і порядок організації та проведення публічних слухань або відкритих засідань з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище; бере участь у формуванні, збереженні та використанні екологічної мережі, у формуванні національної системи науково-технічної інформації. Саме Міндовкілля готує щорічну Національну доповідь про

стан навколишнього середовища, спільно з іншими органами виконавчої влади, що є важливим джерелом екологічної інформації.

У 2003 році при Мінприроди був заснований інформаційно-просвітницький Орхуський центр, який забезпечує інформаційно-комунікаційну можливість діалогу громадськості та державних органів влади у виробленні екологічно значущих рішень; організовує та проводить консультації з громадськістю; проводить інформаційно-навчальні тренінги; бере участь у реалізації підтримки міжнародних і національних проектів з питань реалізації положень Орхуської Конвенції [46].

До значних недоліків роботи Міністерства можна віднести процес реструктуризації в результаті злиття Міністерства екології та Міністерства енергетики України, і його наступного розділу в 2020 році. Цей процес визвав суттєву критику громадськості. На жаль, в результаті реорганізації Мінекології 2019 року шляхом злиття з Міненерго, екологічні проблеми були відкинуті на задній план. При розділі Міністерств в 2020 році, були витрачені значні ресурси і зусилля на організаційні роботи. Загалом, для України характерні постійні зміни в структурі міністерств та відомств, і відповідно, діяльність посадових осіб в самих міністерствах здебільшого націлена, в першу чергу, на реструктуризацію, а вже в другу - на безпосередню профільну діяльність.

Актуальною проблемою, з якою стикаються в Міндовкілля, є неефективна система державного нагляду у сфері дотримання законодавства про охорону навколишнього середовища. Нинішній рівень санкцій і покарань є дуже лояльним і, як зазначають експерти, недостатнім для дотримання чинного законодавства [109]. Важливо вказати, тривалий час Міндовкілля відрізнялося закритістю та системним недотриманням цілей та напрямів діяльності, показовою діяльністю, що не відповідає реальній ситуації в Україні, проте, в останні роки, внаслідок активного розвитку та співпраці з громадянським суспільством, можна відслідкувати позитивну тенденцію у сфері доступу до екологічної інформації. Станом на 2020 рік Міндовкілля знову проходить процес реформування. КМУ на засіданні 27 травня прийняв постанову про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади і розмежування

повноважень у сферах енергетики та охорони навколишнього середовища [110]. Процес виділення Мінприроди є тривалим і витратним.

Іншим значимим міністерством є Міністерство культури та інформаційної політики України, що діє відповідно до Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України, яке затверджено постановою КМУ від 16 жовтня 2019 р. № 885. Дане Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки тощо. До основних завдань даного Міністерства відносять: забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах інформаційного суверенітету, інформаційної безпеки України, а саме: нормативно-правове регулювання у сферах інформаційного суверенітету, інформаційної безпеки України; методична та практична допомога засобам масової інформації у сфері інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки; участь у формуванні єдиного інформаційного простору, сприяння розвитку інформаційного суспільства; розробка заходів щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливам, що загрожують інформаційній безпеці держави, суспільства, особи; узагальнення інформації органів виконавчої влади про інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України; розробка та внесення на розгляд КМУ програмних документів у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу; здійснення міжнародного співробітництва, забезпечення виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, з питань державного мовлення, інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій; тощо. Міністерство забезпечує, в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за її збереженням в його апараті тощо.

Іншим значимим є Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри), що діє у відповідності до законодавства України та Положення про Міністерство цифрової трансформації України, що затверджено постановою КМУ від 18 вересня

2019 р. № 856. Мінцифри, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює заходи щодо створення та забезпечення функціонування: системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; системи електронної взаємодії органів виконавчої влади; єдиного державного веб-порталу відкритих даних; національного реєстру електронних інформаційних ресурсів, тощо. Міністерство забезпечує методологічну, нормативно-правову, інформаційну та організаційну підтримку процесів формування і виконання Національної програми інформатизації. Відмітимо, що незважаючи на профільну сферу Мінцифри, розробка, тестування і впровадження електронної системи «Відкрите довкілля» відбувається за участі лише Міністерства енергетики та захисту довкілля України.

Наступним є регіональний рівень інституційно-правового забезпечення прав людини на доступ до екологічної інформації. На регіональному рівні державне управління представлене місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють МДА, що діють у відповідності до К України (ч. 1 ст. 118) та законодавства України, а саме, ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року [111]. Місцеві органи влади повинні забезпечити повну гласність, доступність відомостей про екологічний стан навколишнього середовища, про всі види забруднень, результати екологічних експертиз, що проводяться, а також оперативно інформувати населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації [112]. Відповідно до ЗУ «Про місцеві державні адміністрації», МДА є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Згідно ст. 119 К України МДА на відповідній території забезпечують виконання державних і регіональних програм охорони довкілля, а також делегованих відповідними радами повноважень [96]. МДА в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. В межах своїх повноважень МДА: здійснює на відповідній території управління об'єктами, що перебувають у державній власності та передані до сфери її управління, сприяє створенню на цих об'єктах систем управління якістю, систем екологічного управління відповідно до

національних або міжнародних стандартів; розробляє, подає на затвердження відповідної ради та забезпечує виконання регіональних екологічних програм; звітує перед відповідною радою про їх виконання; вносить до відповідних органів пропозиції щодо державних екологічних програм; вживає заходів до відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля, підприємствами, установами, організаціями і громадянами; інформує населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації, стан довкілля, а також про заходи, що вживаються до його поліпшення; організовує роботу з ліквідації наслідків екологічних аварій, залучає до цих робіт відповідні організації; а також сприяє розвитку міжнародного співробітництва з захисту прав людини, екологічної безпеки. МДА мають право одержувати відповідну статистичну інформацію та інші дані від державних органів і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, політичних партій, громадських і релігійних організацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень, незалежно від форм власності (ст. 28 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації»). Треба відмітити, що відповідні законодавчі акти констатують факт необхідності розкриття екологічної інформації, але не містять конкретних вимог щодо її складу, суб'єктів формування, користувачів, мети розкриття [112]. Таким чином, на МДА покладається функція збирання, обробки, аналізу екологічної інформації, і в подальшому, надання статистичних та звітних даних. Але чіткі вимоги до якості та кількості екологічної інформації в законодавстві України не визначені.

Актуальним є те, що МДА взаємодіють з політичними партіями, громадськими, релігійними організаціями, професійними спілками та їх об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями для забезпечення прав і свобод громадян, в тому числі, і екологічних інтересів (ст. 28 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації»). Таким чином, налагоджується діалог та взаємодія між органами державної влади та громадськості у сфері доступу до екологічної інформації. Отже, МДА є важливою ланкою між органами державної влади національного рівня та народом України.

Особливу роль в системі органів займає місцеве самоврядування [113]. Відповідно до К України, в Україні визнається і гарантується місцеве

самоврядування яке здійснюється на підставі К України та законодавства України, а саме, ЗУ «Про місцеве самоврядування». Ст. 2 даного закону визначає, що місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Воно здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. На думку Е.В. Горян, органи місцевого самоврядування займають особливе місце, що обумовлюється тим, що, по-перше, місцеві ради формуються безпосередньо територіальними громадами і здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, а, по-друге, поєднують риси інститутів громадянського суспільства і органів публічної влади. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав та свобод громадян здійснюється за такими напрямками: 1) створення умов для найбільш повної реалізації прав громадян; 2) проведення роботи з попередження порушень прав громадян; 3) надання громадянам матеріальних та духовних благ, які передбачені правами [97].

ЗУ ПОНПС у ст. 15 визначає, що місцеві ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції: забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян; затверджують місцеві екологічні програми; організовують вивчення навколишнього природного середовища; забезпечують інформування населення про стан навколишнього природного середовища, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Л.М. Мельничук відзначає, що у сфері управління, як і в цілому, спостерігається високий ступінь централізації та сильна владна вертикаль, а також конфлікт повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування

[96]. Загалом, погоджуючись з думкою Л.М. Мельничук, зазначимо, що норми, які регулюють діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, часто дублюються. Це ускладнює доступ до екологічної інформації. Нерідко, при зверненні до певних державних органів з питаннями, що стосуються доступу до екологічної інформації, відбувається так зване «пересилання запиту» до іншого органу. І, таким чином, громадянину важко ідентифікувати належного розпорядника відповідної екологічної інформації. Важливими суб'єктами забезпечення доступу до інформації в Україні є також громадські об'єднання та ініціативи, науково-дослідні установи, ЗМІ, приватні підприємства та фізичні особи. Ст. 2 Орхуської Конвенції визначає громадськість як одну або більше фізичних чи юридичних осіб, їхнє об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою. В той же час, Орхуська Конвенція оперує також іншим терміном «зацікавлена громадськість», що розуміється як громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей даного визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають зацікавленість.

Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Діють громадські об'єднання на підставі законодавства України, а саме: К України, ЗУ «Про громадські об'єднання» та відповідно до власних установчих документів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Станом на 2017 рік в Україні 19925386 осіб є членами громадських організацій [114]. За офіційними даними, кількість зареєстрованих громадських організацій в Україні з року в рік зростає. Так, у 2011

році в Україні було зареєстровано 55113 громадських організацій, а станом на січень 2018 року – вже 80500 [114] Серед основних проблем, які вирішують громадські організації, екологічними питаннями займається 22 % організацій [115]. Громадські об'єднання можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутними документами, зареєстрованими відповідно до законодавства України [96]. Загалом, поінформована та зацікавлена громадськість може відігравати вагомий роль в екологічному моніторингу, забезпеченні дотримання вимог природоохоронного законодавства, надаючи значне сприяння і допомогу у цьому державним органам. У сфері доступу до екологічної інформації, на нашу думку, громадські організації відіграли ключову роль. Зокрема, громадські об'єднання ініціюють підвищення рівня екологічної освіти, піднімають на загальне обговорення складні екологічні питання, проводять опитування та анкетування щодо екологічних питань, ведуть громадський контроль за діяльністю владних органів, вносять пропозиції щодо впровадження новизни, технологій, ноу-хау, розумних рішень, розробляють та видають аналітичні матеріали та звіти щодо стану довкілля, проводять акції та марші, які привертають увагу до проблем довкілля, ЗМІ та населення України, та виступають як посередники між органами державної влади та населенням України тощо. НГО беруть активну участь у реалізації та забезпеченні права на екологічну інформацію. Одним з напрямів їхньої роботи є подолання нігілістичних поглядів та еко-правова просвіта населення. Громадськість часто не буває допущена до прийняття та здійснення рішень з огляду на архаїчну модель управління сучасною Україною, що має свої корені як у криміналізованому середовищі, так і в багатовіковій звичці підкорятися ірраціональним рішенням верховної влади. О.Є. Андрос наголошує на тому, що суспільство продовжує політику пасивного ставлення до того, що діється довкола, адже протягом багатьох десятиліть на теренах СРСР формувалася негативний досвід доступу до інформації про стан довкілля. Питання охорони природи тут переплітається із соціальними питаннями, без вирішення яких громадяни нездатні зробити крок до усвідомлення та вирішення екологічних проблем [116, с. 109]. Орхуська Конвенція та її ратифікація Україною надала можливість громадськості

безпосередньо впливати та брати участь в процесах прийняття рішень. В перші роки були випадки, коли громадські організації надавали альтернативні звіти в міжнародні комітети щодо виконання Україною своїх зобов'язань перед міжнародною спільнотою. А за останні роки було напрацьовано позитивний досвід взаємодії органів державної влади та громадськості. При чому, якщо на перших етапах владні органи обмежували діяльність громадських об'єднань часто незаконними методами, то на сьогодні існує тенденція до тісної взаємодії відповідних інституцій. Недоліком діяльності НГО є те, що окремі з них, при постійній взаємодії з посадовими особами та органами державної влади, можуть лобіювати інтереси певних політичних сил. Така тенденція в Україні досить поширена. Іншою проблемою є те, що громадськість спеціалізується на конкретних вузьких питаннях захисту довкілля, при цьому привертаючи увагу медіа, населення та посадовців до вирішення відповідних питань. Проте, поза увагою залишаються значимі питання, які потребують вирішення. Також спостерігається монополізація екологічної сфери окремими НГО, які діють від імені «усієї громадськості» [117]. НГО тісно співпрацюють зі ЗМІ, які формують штучні уявлення про суспільні потреби, що базуються на приватних та комерційних інтересах. І, відповідно, непрофесійне висвітлення неперевіреної інформації може спричинити негативні та панічні настрої у суспільстві [117]. Незважаючи на це, НГО мають вагомe значення в забезпеченні права людини на екологічну інформацію в Україні. Така практика склалася, по-перше, завдяки сильній підтримці міжнародної спільноти, зокрема, на рівні Орхуської Конвенції, де громадськість вперше брала активну участь в обговоренні [47]. По-друге, громадські об'єднання досить часто формуються з вузьким колом задач та цілей, що мають великий суспільний резонанс, і по-третє, станом на 2015-2020 роки діяльність громадських об'єднань в сфері, що відповідає суспільним вимогам, фінансується за рахунок грантових міжнародних програм. На наш погляд, важливо визначити, що громадськість має багатосторонній вплив на забезпечення права на екологічну інформацію, бо вона є, в першу чергу, запитувачем і користувачем екологічної інформації; по-друге, шляхом аналітичної роботи, опитувань формує екологічну інформацію і є її розпорядником; а по-третє, несе в собі превентивну контролюючу функцію [118], [119], виконуючи нагляд за

діяльністю державних органів у сфері доступу до екологічної інформації і звітуючи перед населенням України та відповідними міжнародними організаціями [62]. Тому важливою є взаємодія між державними установами і НГО, де громадськості має бути забезпечена не тільки можливість доступу до екологічної інформації та планів органів державної влади, а й право впливати на рішення відповідних установ через можливість здійснювати консультуючу та наглядову функцію за діяльністю розпорядників. Це потребує формування та вдосконалення екологічної політики у сфері здійснення, забезпечення екологічних прав.

Приватні підприємства також є суб'єктами забезпечення права на екологічну інформацію. ЗУ «Про доступ до публічної інформації» визначив екологічну інформацію суспільно необхідною і поклав обов'язок з надання доступу до неї не лише на суб'єктів владних повноважень, але й на суб'єктів господарювання, які такою інформацією володіють. Положення «Про державну систему моніторингу довкілля», що затверджено постановою КМУ від 30 березня 1998 року № 391, визначає, що підприємства, установи і організації, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, діяльність яких призводить чи може призвести до погіршення стану довкілля, зобов'язані здійснювати екологічний контроль за виробничими процесами та станом промислових зон, збирати, зберігати та безоплатно надавати дані і/або узагальнену інформацію для її комплексного оброблення. Разом з тим, приватні суб'єкти часто заперечують на практиці цей обов'язок [120]. Це є одним з проблемних питань, адже приватні господарства, підприємства досить часто здійснюють діяльність, що має негативний вплив на довкілля, при цьому часто приховуючи дані та інформацію про спричинений вплив. Також поширеною є практика дезінформації, коли приховується негативний вплив діяльності таких підприємств на довкілля.

Узагальнюючи, потрібно відмітити, що є низка недоліків, прогалин в цій сфері, проблем її функціонування, що зумовлюють недостатню ефективність, зокрема: неузгодженість між основними інституційними партнерами, неповнота їх владних повноважень у контексті забезпечення соціального розвитку регіональних утворень, наявність проблем горизонтальної та вертикальної координації діяльності владних структур через недостатність застосування координуючих інструментів державно-

управлінського впливу на всіх управлінських рівнях, недосконалість механізму взаємодії з інститутами громадянського суспільства [96]. На наш погляд, негативну тенденцію становлять постійні зміни та реорганізації в органах державної влади. Відповідно, для досягнення прозорості та ефективності в діяльності потрібно усунути колізії та дублювання в законодавстві, чітко розподіливши повноваження відповідних органів, а на рівні нормативних актів відомства визначити чіткий порядок оприлюднення інформації та взаємодії з громадськістю. Відповідно, важливе проведення освітніх заходів для посадовців з реалізації та забезпечення доступу до екологічної інформації в Україні.

Відзначимо, що суб'єктами забезпечення екологічної інформації також є міжнародні установи, фонди, міжнародні громадські організації. Вони є певною системою, яка включає:

- Організацію Об'єднаних Націй. ЮНЕП (Програма ООН з навколишнього середовища) визначає політику та координує діяльність з питань навколишнього середовища в світі [121], [122]. В межах роботи ЮНЕП вирішуються питання екологічної політики та взаємодії з громадськістю в питаннях сталого розвитку.

- Європейське агентство з навколишнього середовища, яке є органом ЄС. Завданнями агентства є: збір та впорядкування даних, необхідних для моніторингу навколишнього середовища; застосування експертних знань для інтерпретації та оцінки даних, для надання політикам, організаціям, які реалізують суспільні програми, а також громадськості інформації про нинішній та майбутній стан навколишнього середовища [121].

- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Згідно з Гельсінкським Заключним Актом ОБСЄ 1975 року, до основних напрямів діяльності Організації відносяться питання, що стосуються безпеки, співробітництва, у тому числі у галузі науки, довкілля [123], [124]. ОБСЄ, досліджуючи та проводячи постійний моніторинг ситуації на території враженій воєнним конфліктом, досліджує стан довкілля на даній території. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні збирає інформацію і звітує про ситуацію з безпекою у щоденних звітах; інформація про конкретні інциденти на місцях викладена в оперативних звітах [125]. Показовим

є приклад, коли внаслідок конфлікту на території АТО було порушено функціонування системи моніторингу. Мінекоенерго звернулося по допомогу до Координатора проектів ОБСЄ в Україні із запитом про надання інформації [126]. Таким чином, ОБСЄ виконує важливу функцію моніторингу та нагляду за станом довкілля на світовому рівні і, особливо, в місцях, вражених воєнним конфліктом.

До системи суб'єктів забезпечення права на екологічну інформацію також варто віднести судову владу, прокуратуру, адвокатуру тощо. Дані органи судової влади розглядають відповідні судові позови в межах компетенції. В Україні залишається проблематика постійних змін в системі органів влади та місцевого самоврядування. Постійні реорганізації відомств та міністерств не сприяють формуванню практики забезпечення прав людини на екологічну інформацію. Існує проблема делегування повноважень між органами влади та місцевого самоврядування, слабких зв'язків між ними та урегулювання взаємодії. Має місце тенденція до дублювання в законодавстві повноваження різних структур та розпорядників, таким чином, екологічна інформація може подаватися безсистемно, неповно та з різних джерел. Яскравим прикладом цього є ситуація жовтня 2019 року, коли в Україні відбулося забруднення повітря. Розпорядниками екологічної інформації виявилися чотири різні відомства, які надали взаємо суперечливу інформацію про стан забруднення повітря. При чому, директор Гідрометцентру державної служби з надзвичайних ситуацій в засобах масової інформації оприлюднив завідомо неправдиву екологічну інформацію про стан забруднення повітря в Києві [127]. Таким чином, можемо підсумувати, що доступ до екологічної інформації потребує вдосконалення інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації.

Перше: ми вважаємо, що для ефективної діяльності інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації необхідна чітко визначена та закріплена система взаємодіючих органів. Тому важливо утворити певну взаємодіючу систему інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації. В першу чергу, для ефективної роботи суб'єктів необхідний міцний базис, що сформує основу забезпечення права людини на екологічну інформацію. На наш погляд, право на екологічну інформацію базується на

законодавчій основі, що визначає базові засади доступу до відповідної інформації, режим її використання, механізм реалізації, забезпечення та охорони. Відповідно, для створення законодавчої бази потрібна ефективна та системна діяльність суб'єктів, до функцій яких належить правотворчість [128]. Для подальшої реалізації права на екологічну інформацію та вдосконалення законодавчої системи важливою є ціль, якої прагне українське суспільство. На наш погляд, такою ціллю можна назвати євроінтеграцію. Для досягнення євроінтеграції та вступу в ЄС українське екологічне законодавство зазнало значних змін та було суттєво вдосконалено. Визначальна роль у процесі забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації належить державі, що обумовлено виконанням нею своїх завдань та функцій, а також її здатністю забезпечувати виконання та реалізацію правових норм. Вдосконалення інституційного механізму забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації є одним із актуальних напрямків євроінтеграції України. Заява ВРУ «Про реалізацію євроінтеграційних прагнень України та укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» від 22 лютого 2013 року визначає, що ВРУ активізує діяльність щодо прийняття законів, спрямованих на адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, зокрема тих, які передбачені відповідною Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженою Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Розпорядженням КМУ «Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС» від 15 квітня 2015 року № 371-р визначено перелік актів законодавства ЄС, імплементація яких здійснюється згідно із схваленими планами. До цього переліку належить Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 року «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» [65]. Законодавство України в сфері доступу до інформації відповідає Директиві 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 року (що замінює Директиву Ради 90/313/ЄЕС) щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища [67]. Проте, існує проблема відсутності механізму реалізації та забезпечення, і відповідальності за порушення в сфері доступу до

екологічної інформації. Далі, в процесі формування механізму реалізації, важливий експериментальний етап, де відбувається напрацювання нових можливостей, відкриття нових способів доступу, наукових напрацювань, анкетування та опитування населення тощо. Тут важливу роль відіграють НГО та ініціативи. Діяльність громадськості найчастіше несе в собі ці ознаки, а ті висновки і новизну, що створюються в процесі діяльності громадськості, надалі буде відфільтровано, проаналізовано та впроваджено після апробації. Таким чином, НГО стають експериментальними майданчиками для майбутніх нововведень та удосконалень системи реалізації та забезпечення права людини на екологічну інформацію в Україні. Цей етап взаємопов'язаний з наступним, де відбувається діалог між органами державної влади та місцевого самоврядування з громадськістю. В даній площині формуються напрацювання для вдосконалення діяльності з забезпечення доступу до екологічної інформації. Значимою є взаємодія та співпраця органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості для досягнення прозорої ефективної політики в сфері доступу до екологічної інформації. Наступне, надзвичайно важливим є етап практичної реалізації, на якому вже буде видно, які переваги і недоліки системи доступу до екологічної інформації існують. Лише практика може показати реальний стан реалізації права на екологічну інформацію. Потім, на нашу думку, можна виділити значимий етап охорони та захисту права на екологічну інформацію. Відповідно, питання ефективності судової системи формує систему забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації. Згідно результатів, що формує судова практика, можливе внесення змін до законодавчих актів, тобто повернення до першого етапу. Таким чином, для ефективної реалізації та забезпечення права людини на екологічну інформацію потрібна циркулююча та постійно взаємодіюча система органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських ініціатив та судової влади. Лише за наявності відкритої, зрозумілої та чіткої взаємодії між етапами можлива ефективна робота системи з реалізації та забезпечення права на доступ до екологічної інформації в Україні.

Друге: на нашу думку, для ефективної діяльності інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації необхідна людина,

як соціальна істота, в центрі даної системи. Адже кінцевий споживач інформації, в тому числі екологічної, - людина. І ми існуємо в інформаційному суспільстві, де інформація є базою для існування. А та інформація, що є затребуваною, актуальною та важливою для суспільства, завжди стосується людини та її взаємодії з оточуючим світом. Ми маємо усвідомлювати, що в системі органів державної влади, місцевого самоврядування, працюють люди. Будь-яка отримана і надана інформація не може бути об'єктивною за своєю суттю. Вона апріорі є суб'єктивною, і подається посадовими особами відповідно до їх знань та навичок. Будь-яка статистична інформація має надаватися з тлумаченнями. Відмітимо, що особливо за певних обставин надзвичайного характеру, навіть в органах державної влади, настає індивідуальна відповідальність, яка покладається на певних посадових осіб. І що важливо, посадова особа, що є носієм інформації, навіть залишаючи службу з різних обставин, продовжує залишатися носієм відповідної інформації. Тут важливим є елемент інформаційної безпеки. Працівники можуть заключати договори про конфіденційність, нерозголошення комерційної таємниці. І якщо така інформація у певному відомстві належить до екологічної, то може виникнути юридичний прецедент, оснований на конфлікті публічних та приватних інтересів. Існує тривала наукова дискусія про співвідношення права на доступ до публічної інформації та захисту приватних даних. Отже, ми вважаємо, що важливим питанням забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації є забезпечення цілісності та системності інституційного механізму в даній сфері [129]. Досліджуючи дане питання ми дійшли висновку, що важливими особливостями забезпечення права людини на екологічну інформацію є саме системність, структурованість, циклічність та орієнтація на людину. Вказуємо на проблему несистематичності та відсутності чіткого регулювання та механізму реалізації права на екологічну інформацію. Загалом, існує ряд прогалин в національному екологічному законодавстві, в частині визначення змісту і статусу екологічної інформації, яка також створює перешкоди на шляху реалізації суб'єктивних екологічних прав.

2.2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В даному пункті ми розглядаємо адміністративно-правові способи доступу до екологічної інформації. Є.П. Тептюк називає право на інформацію одним з основних першочергових громадянських прав людини, яке закріплене основоположними документами з прав людини та К України. Похідним правом від права людини на інформацію є конституційне право на доступ до публічної інформації, в свою чергу, складовою якого є екологічна інформація. Доступ до екологічної інформації є важливою умовою розвитку та реалізації екологічних прав і свобод людини і громадянина, розвитку демократичного суспільства, належного забезпечення громадського контролю за діяльністю органів влади, дає можливість впливати на рішення, прийняті органами влади, сприяє забезпеченню прав та законних інтересів громадян [130]. Та для ефективної реалізації права на екологічну інформацію має діяти чітка структурована система адміністративно-правових способів доступу до такої інформації. Як зазначалося вище, для ефективної реалізації права на доступ до екологічної інформації важливо створити цілісну структуровану та циклічну систему, в якій би всі інститути взаємодіяли між собою, та яка була орієнтована на забезпечення інтересів людини та громадянина. На наш погляд, така система має формуватися на законодавчому базисі, що регулює забезпечення права людини на екологічну інформацію. Вважаємо, що законодавство в сфері доступу до екологічної інформації має бути сталим, однозначним, чітко сформульованим та прозорим. Важливими є напрям та мета, відповідний шлях, яким рухається суспільство. Ми визначили такою метою євроінтеграцію та вступ до ЄС. Даний етап системи має визначатися цілеспрямованістю, швидкими та чіткими рішеннями. Тут відбувається напрацювання нових можливостей, наукових напрацювань, анкетування та опитування населення тощо. Важливими є можливість творчого мислення, некритичності, широти поглядів, синтезу та свободи дії. Далі відбувається діалог між заінтересованими суб'єктами. І, нарешті, відбувається етап практичної реалізації, де стають очевидними переваги і недоліки системи доступу до екологічної інформації.

Ознаками етапу є гнучкість, апробація, здатність до змін, комунікабельність та комунікація. Дану ланку займають екологічні НГО та рухи. Отже потрібно створити єдину організовану систему для досягнення цілей, що поставлені перед суспільством. О.В. Скочиляс-Павлів вказує, що право на доступ до інформації є правом інструментальним, тобто таким, що необхідне для реалізації інших прав і свобод людини, – без доступу до певної інформації, яка є в органів влади чи інших суб'єктів, людина часто не може реалізувати інші права. Реалізація права на доступ до публічної інформації багато в чому залежить від способів, за допомогою яких її отримують [130]. Загалом, виділяють активний та пасивний способи реалізації права на доступ до інформації. Науковці по-різному визначають, які способи доступу до інформації необхідно зарахувати до пасивного доступу, а які – до активного.

М.В. Лациба, О.С. Хмара, В.В. Андрусів та інші вказують, що пасивний аспект доступу передбачає надання інформації розпорядником лише у разі надходження запиту від особи чи групи осіб. Пасивний аспект гарантує доступ до інформації у разі подання інформаційного запиту; ознайомлення з документами безпосередньо в приміщенні органу; проведення громадських експертиз. Активний аспект доступу (з боку органу влади) передбачає забезпечення права на доступ до екологічної інформації через її оприлюднення розпорядником безвідносно до волі певної особи щодо отримання такої інформації. Ст. 5 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» визначає спосіб оприлюднення інформації. Це може бути офіційне друковане видання, офіційний веб-сайт у мережі Інтернет, інформаційний стенд або будь-який інший спосіб. На наш погляд, більш вірною є протилежна точка зору, яку висловлюють А.Л. Садовська, І.З. Харечко [130]. До активного, вважаємо, доцільно віднести доступ до інформації, коли запитувач проявляє активні дії щоб отримати таку інформацію. Наприклад, участь в суспільних процесах, процедура оцінки впливу на довкілля, інформаційний запит, звернення. Ст. 34 К України закріпила активний спосіб доступу до інформації, визнаючи, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. До пасивного способу відноситься можливість отримання інформації без активних дій з боку споживача інформації, тобто на відповідні органи

покладається вимога надати відповідну екологічну інформацію. Ст. 50 К України, закріпила пасивний спосіб доступу до інформації, вказуючи, що кожна людина має право на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. А ст. 57 К України зобов'язує довести до населення закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян у порядку, встановленому законодавством України [131]. Відповідно до ст. 15 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» розпорядник має публікувати відповідну інформацію на офіційному веб-сайті. Серед ключових перешкод впровадження ЗУ «Про доступ до публічної інформації» виділяють те, що органи влади не забезпечують повною мірою пасивний доступ до інформації (не створено реєстрів публічної інформації, на сайтах не викладено проектів рішень тощо) [131]. Далі розглянемо основні способи доступу до екологічної інформації. Потрібно вказати, що, на наш погляд, важливим є те, що інформація є явищем динамічним та мінливим. Екологічна інформація може бути актуальною лише на момент отримання даних з джерел, або бути актуальною певний строк, або постійно. Тому, при подальшому дослідженні способів реалізації права на екологічну інформацію важливо акцентувати увагу на строках надання інформації.

Перш за все, серед активних способів найпоширенішим є інформаційний запит. Надання інформаційного запиту регулюється інформаційним законодавством України, а саме, законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації». Під запитом на інформацію у ст.19 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» розуміють прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його власності. Відповідно до даного закону, запитувач (фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи) може надати розпоряднику інформаційний запит. Важливо, що запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Загалом, запити можуть бути індивідуальними або колективними; усними, письмовими або іншої форми (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою), на вибір запитувача. Звернемо увагу, що проконтролювати виконання

усного запиту набагато складніше, хоча запитувач має право вимагати реєстрацію запиту в журналі реєстрації розпорядника, проте, на практиці такий спосіб не є поширеним. Письмовий запит подається в довільній формі. Він має містити: ім'я запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є; загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо; підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі. Якщо з поважних причин особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань доступу до інформації, обов'язково зазначивши в запиті свої дані та надати копію запиту особі, яка його подала. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. У разі, якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. У разі, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. Також розпорядник може відмовити у наданні інформації з визначених законодавством причин.

Звернемо увагу, що варто розрізняти відмову у наданні інформації та ненадання інформації. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. Також розпорядник може відмовити у наданні інформації з визначених законодавством причин. Відмова у наданні інформації має бути письмово обґрунтована і відповідати вимогам ст. 22 ЗУ «Про доступ до публічної інформації». У відмові має бути чітко вказані причини (змістовні – відсутність такої інформації у розпорядника, або формальні – неналежне оформлення запиту). Загалом, при усуненні недоліків запит може бути надісланий

повторно, а при відсутності запитуваної інформації – надісланий розпоряднику даної інформації з письмовим повідомленням запитувачу. Розпорядник має перенаправити запит належному органу, надавши підтвердження запитувачу. Проте, на практиці в Україні зустрічаються різні інші причини відмови у наданні інформації:

- Надання запитуваної інформації у відповідь на інформаційний запит частково або неповною мірою. В запитах на доступ до екологічної інформації існує практика не прикріплення відповідних належних документів до відповіді на запит.

- Продовження термінів відповіді на запит на практиці призводить до того, що запитувачу, найчастіше, інформацію не надають. Відомий випадок, коли медіа-ресурс «Доступ до правди» запитав у Міністерства оборони, скільки закуплено принтерів для друку пластикових прес-карт і скільки грошей виділено на 2015 рік на обслуговування цих принтерів. У відповідь терміни розгляду запиту продовжили до 20 днів (2 принтери) [132].

- Ненадання повних даних про себе, наприклад, не вказання по-батькові.

Відповідно до статті 28 ЦК України, ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по-батькові, якщо інше не випливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить. Відомі випадки коли інформацію не було надано через відсутність в запиті власного імені.

- Віднесення запитуваної інформації до конфіденційної. Ч. 7 ст.6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якої обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений. Тобто, розпорядник інформації має приховати (наприклад, ретушувати або замалювати) конфіденційні персональні дані, такі як серія, номер паспорту особи, ідентифікаційний код, інші реквізити, та надати копії документів без них.

- Відповідь отримувача, що він не є розпорядником інформації. Відповідно до чинного законодавства, запит має бути в такому разі пересланий до належного розпорядника з повідомленням запитувачу.

- Заміна поняття інформаційного запиту на звернення. До моменту вступу в силу ЗУ «Про доступ до публічної інформації» правильне розмежування запиту та

звернення (заяви, клопотання, пропозиції, скарги) не мало принципово важливого значення, адже відповіді надавалися в обох випадках впродовж місяця. Зараз же, в умовах значного скорочення часових рамок для надання відповіді на запит до 5 робочих днів, важливо чітко і правильно розмежовувати запити і звернення. Для правильного розмежування запиту і звернення можна використовувати такий метод: прослідкувати напрямок руху інформаційного потоку, адже при поданні і задоволенні запиту запитувач повідомляє розпоряднику обмежений опис інформації (деякі реквізити документа, який він просить), а саме розпорядник надає запитувачу інформацію чи документ, тобто інформація рухається від розпорядника до запитувача. І навпаки, у випадку звернення громадян, саме громадянин повідомляє суб'єкту звернення певну інформацію, реагуючи на яку такий суб'єкт повинен вчинити певні дії, тобто в основному інформація рухається від громадянина до суб'єкта розгляду звернення. Обов'язок правильно ідентифікувати запит і звернення за змістом лежить саме на розпоряднику інформації [133].

- Заміна поняття інформація та документ. Відмова відбувається з вказівкою на те, що запитувач не вказав документ щодо якого робиться запит.

- Безпідставна відмова розпорядника у наданні відповіді на запит [131].

- Відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел, що за суттю запиту вважається неправомірною відмовою на запит.

- Відмова надавати інформацію у зв'язку з оприлюдненням її на офіційному сайті. Оприлюднення розпорядником публічної інформації на офіційному сайті не звільняє його від обов'язку надати таку інформацію на запит (Ухвала Вищого Адміністративного Суду України від 1 лютого 2017 року № 802/3283/13-а).

ЗУ «Про доступ до публічної інформації» у ст. 23 визначає, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. Запитувач має право оскаржити: відмову в задоволенні запиту на інформацію; відстрочку задоволення запиту на інформацію; ненадання відповіді на запит на інформацію; надання недостовірної або неповної інформації; несвоєчасне надання інформації; невиконання розпорядниками обов'язку

оприлюднювати інформацію; інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що порушили законні права запитувача.

Інформаційний запит є ефективним та швидким способом реалізації права людини на екологічну інформацію. Варто відзначити, що з набуттям чинності ЗУ «Про доступ до публічної інформації» активізувалася діяльність української влади щодо забезпечення права кожного на доступ до інформації, в тому числі на доступ до екологічної інформації. З кожним роком кількість запитів росте, що зумовлює необхідність додаткових кадрових ресурсів для відповіді на інформаційні запити. Наприклад, Міністерство екології та природних ресурсів України в 2011 році отримало 295 запитів, в 2012 – 601 запит, в 2013 – 1765 запитів, в 2014 – 1009, в 2015 – 789 запити, в 2016 – 1077 запити, в 2017 – 1035 запитів, в 2018 -1231 запити, в 2019, до реорганізації – 889 запити. Відповідно, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України в 2011 році отримало 110 запитів, в 2012 – 107 запитів, в 2013 – 1256 запитів, в 2014 – 315 запитів, в 2015 – 332 запити, в 2016 – 493 запити, в 2017 – 519 запитів, в 2018 – 421 запити, в 2019, до реорганізації – 4420 запити. Мінекоенерго за грудень 2019 отримало 68 запитів, а в 2020 році (станом на 21 квітня 2020 року) – 351 запит. Міністерство екології та природних ресурсів України в 2011 - 2019 роках надало 91 відмову з причини того, що Міністерство не є розпорядником інформації, а Міністерство енергетики та вугільної промисловості України надало 159 відмов за цей період з даної причини. 4 відмови Міністерство екології та природних ресурсів України надало з причини того, що запитувана інформація віднесена до інформації з обмеженим доступом, в той час як Міністерство енергетики та вугільної промисловості України надало 41 відмову з даної причини. В 2020 році (станом на квітень 2020 року) Міністерство енергетики та захисту довкілля України надало 5 відмов з причини того, що Міністерство не є розпорядником інформації, і жодної відмови з причини того, що запитувана інформація віднесена до інформації з обмеженим доступом. До Уповноваженого з прав людини в 2011 році надійшло 30 запитів, у відповіді на 14 було відмовлено, в 2012 році - 42 запити, з яких 7 відмов, в 2013 році - 58 запитів, з яких 3 відмови, в 2014 році - 78 запити, з яких 13 відмов, в 2015 році був 351 запит, з яких 41 відмова, в 2016 - 1246 запит, з яких 382 відмови, в

2017 - 1040 запитів, з яких 167 відмов, в 2018 - 846 запитів, з яких 207 відмов, в 2019 - 712 запитів, з яких 48 відмов. Робимо висновок, що інформаційний запит на сьогодні є одним із найефективніших способів доступу та реалізації права на доступ до екологічної інформації. Для ефективною реалізації права людини на доступ до екологічної інформації пропонуємо впровадити практику інформаційних запитів в освітню програму учнів середніх та випускних класів та студентів. Таким чином молодь на практиці зможе усвідомлювати та розуміти основні положення доступу до екологічної інформації та формуватиме свідоме громадянське суспільство в Україні [132]. Відповідно, молодь формуватиме активну позицію по відношенню до реалізації власних прав на доступ до екологічної інформації.

До пасивного способу реалізації права на екологічну інформацію відноситься систематичне та оперативне оприлюднення інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; тощо. До пасивного способу відноситься еколого-правове інформування. Ст. 25-1 ЗУ ПОНПС визначає, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а на території Автономної Республіки Крим - орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища. Отже, визначаємо, що пасивний спосіб містить в собі зобов'язання розпорядника систематично або в разі необхідності оприлюднювати інформацію. Відмітимо, що до пасивного способу реалізації екологічної інформації ЗУ «Про доступ до публічної інформації» вживає термінологію «регулярно», «систематично та оперативно», а ЗУ ПОНПС використовує «систематичне інформування», «негайне інформування про надзвичайні екологічні ситуації» та «щорічне інформування Радою міністрів

Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідних рад та населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій». Наголошуємо, що в даному випадку можна говорити про вживання оціночних понять в еколого-інформаційному законодавстві. Лише ч. 2 у п. 6 ст. 25-1 ЗУ ПОНПС містяться конкретні дані про строки надання екологічної інформації в Україні.

Серед пасивних способів реалізації права людини на екологічну інформацію особливе значення має розміщення даних на веб-порталах та за допомогою мережі Інтернет. Розміщення на сайті розпорядника інформації станом на 2021 рік є вже постійної практикою. Проте, наприклад, ще в 2007 році, тогочасне Мінприроди було одним із найзакритіших установ, яка надавала екологічну інформацію обмежено та недостовірно [134]. Тому відмітимо позитивну тенденцію у роботі Міндовкілля станом на 2021 рік. Уряд 7 листопада 2018 року підтримав розроблену міністерством Концепцію створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», яка мала працювати у вільному доступі та об'єднати в одну електронну базу екологічні дані різних центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [135]. Зокрема, йдеться про оцифрування екологічної інформації, яка до цього часу знаходиться на паперових носіях або розпорошена по різних установах та відомствах, що ускладнює доступ до неї [136], [137]. Система «Відкрите довкілля» передбачала створення п'яти компонентів: системи управлінської діяльності та документообігу, геопорталу екологічних даних, порталу адміністративних послуг і державних екологічних реєстрів, аналітичної підсистеми, модулю інтеграції, взаємодії та обміну екологічною інформацією в Україні [138]. Вона мала дозволити Україні інтегруватися із зарубіжними реєстрами, кадастрами, інформаційними ресурсами, зокрема, щодо моніторингу стану довкілля, а також до Спільної екологічної інформаційної системи Європейського екологічного агентства для виробництва, дослідження та оцінки екологічних показників, рекомендованих ООН. Це можливість переходу на якісно новий рівень державного управління у сфері довкілля. Важливо, що цей механізм мав підвищити ефективність діяльності органів виконавчої влади при прийнятті рішень з питань екологічної безпеки на території

України та у транскордонному контексті. Крім того, це мав бути важливий крок для загальнодержавного процесу впровадження цифрових технологій. При розробці та впровадженні системи «Відкрите довкілля» розробники зустрілися з проблемами:

- чинна інституційна система державного моніторингу довкілля є розбалансованою і неузгоджена між значним числом суб'єктів моніторингу. Одні і ті ж види моніторингу здійснюються різними центральними органами виконавчої влади на основі різних мереж і об'єктів спостережень, з різними можливостями використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Тільки 4 з них - підпорядковані Міндовкілля України.

- нестабільне і нерівномірне фінансування всієї системи державного моніторингу за станом довкілля з державного бюджету. Наприклад, Державна цільова екологічна програма моніторингу навколишнього природного середовища України на 2007-2012 роки була в дійсності профінансована лише на 8% [137], [135].

- майже повна відсутність механізмів електронного обміну даними про стан навколишнього середовища в системі моніторингу України.

- диспропорція у рівнях оснащення постів спостереження та нерівномірний розподіл інвестицій у технічне та програмне забезпечення суб'єктів моніторингу. Одні види моніторингу мають кращу інфраструктуру постів спостереження, ніж інші, що впливає на якість отримуваної інформації.

- брак міжсекторальної співпраці та взаємодії, коли фактично кращі можливості недержавної мережі моніторингу в бізнесі та громадянському суспільстві не використовуються в системі державного моніторингу [139].

Отже, розробники проекту зіштовхнулися з ключовою проблемою забезпечення права на екологічну інформацію - це якість даних [139]. Станом на 2019 рік Мінекоенерго підготувало проект розпорядження Уряду «Про схвалення Концепції створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» та винесло її на громадське обговорення [118]. Система мала запрацювати до 2020 року, а саме, в грудні 2019 року. Проте станом на березень 2020 року проект знаходився в розробці, а станом на травень 2020 року проект реалізований та запуснений в роботу частково. Керівництво проекту відзначило втрату будь-якого

інтересу та невизначене положення до даного проекту з боку Міністерства. Проект станом на 2021 рік працює на самозабезпеченні, та знаходиться в пошуку фінансування. Загалом, відкриття таких даних може сприяти активізації громадської участі у формуванні та реалізації екологічної політики, посиленню громадського контролю, підвищенню ефективності державної політики. Робимо висновок, що в результаті розвитку системи відкритих даних усувається асиметрія інформації між державою та суспільством, в результаті чого суспільство отримує інформацію про цілі та інструменти державної політики, а держава покращує інформування суспільства стосовно заходів, які вживаються для захисту навколишнього середовища [118], [119]. Перед Україною постають нові складні задачі з аналізу, обробки та систематизації величезної кількості екологічно значимих даних на постійній основі; розвитку технологічних та інформаційних систем та програмного забезпечення; а також з інформаційної безпеки та захисту даних, в тому числі від кіберзагроз, що створює необхідність ефективних систем захисту екологічної інформації. Новітні технології та розвиток інформаційного суспільства надали можливість швидкого доступу до даних, проте, виникли загрози інформаційної війни, а саме: дезінформації, кіберзагроз тощо. Загалом в Україні вже не раз здійснювались спроби створення єдиних автоматизованих систем з метою об'єднання чи інтеграції всіх інформаційних ресурсів державного моніторингу навколишнього природного середовища та інформування громадян відповідно до вимог Орхуської Конвенції. В 2018 році Європейська Комісія створила проект електронної системи екологічної інформації, до якого приєдналися 39 країн [140]. Спільна система екологічної інформації (SEIS) базувалася на ключових принципах: інформація переводиться в електронний вигляд якомога ближче до джерела інформації; інформація збирається лише один раз та в подальшому спільно використовується для відповідних цілей; інформація повинна бути доступною як для органів державної влади, так і для широкого загалу з метою належної своєчасної оцінки стану довкілля та забезпечення реальної участі у розробці та реалізації екологічної політики; поширення та обробка інформації має здійснюватися на основі загальних стандартів [141]. Україна приєдналася до проекту, а в 2016 році були активні спроби запровадити систему в дію

[142]. Практично, система була запущена та працювала в Україні, працюючи з обмеженою кількістю даних про довкілля, проте, станом на травень 2020 року, SEIS в Україні не працює. Діючою на сьогодні є система 2018 року, в рамках спільного проекту ОБСЄ з Міндовкілля, коли було відкрито доступ до екологічної інформаційної системи Донбасу [143]. Система містить набір даних із різних джерел – офіційних та неофіційних [144]. Зокрема, в системі містяться дані вимірювань Сіверсько-Донецького басейнового управління щодо якості води, дані отримані з автоматизованих постів спостережень за якістю повітря та води. Також в системі розміщений облік повідомлень про порушення роботи потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури. Однак, в переважній більшості дані системи стосуються територій, підконтрольних уряду України.

Наступним пасивним способом реалізації екологічної інформації є оприлюднення її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Єдиний державний веб-портал відкритих даних створено на вимогу ЗУ «Про доступ до публічної інформації» та постанови КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [145]. Портал призначений для забезпечення надання доступу до публічної інформації у формі відкритих даних та передбачає доступ до інформації органів влади з можливістю її наступного використання. На ньому міститься безліч даних, відкритих та доступних всім. Інформації на порталі багато, проте використовувати її буває складно, та не всі розпорядники інформації зареєстровані на сайті [145]. Офіційні цілі державного порталу відкритих даних: розміщення органами влади відкритих даних та іншої інформації, яка підлягає оприлюдненню; регулярне оновлення актуальної інформації та відкритих даних; забезпечення для всіх користувачів загальних правил оприлюднення відкритих даних; забезпечення повноти, достовірності та своєчасності інформації, що публікується; забезпечення зворотного зв'язку та двосторонньої комунікації з користувачами порталу. Розділ «Екологія» оновлюється на регулярній основі. Загалом, портал працює ефективно, наявна екологічна інформація, проте наявно лише 7 наборів даних з екологічної тематики на порталі станом на травень 2020 року. Це свідчить про те, що єдиний

державний веб-портал відкритих даних не може на даний час використовуватися для повного та постійного забезпечення права на екологічну інформацію.

Таким чином, запровадження ефективної системи електронного врядування та автоматизованих інформаційних систем екологічних даних значно посилить прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень, дотримання екологічних прав громадян [146]. Загалом, з розвитком мережі Інтернет та новітніх технологій постає необхідність повного та своєчасного інформаційного забезпечення.

Іншим пасивним способом реалізації екологічної інформації є оприлюднення її в офіційних друкованих виданнях. Таким чином, у першу чергу, забезпечуються статистичні екологічні дані [147]. ЗУ «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року визначає офіційні друковані видання як видання Президента України, ВРУ, КМУ, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, центральних органів виконавчої влади, інших державних органів із спеціальним статусом, що видаються з метою опублікування нормативно-правових актів, рішень цих органів та інформації, обов'язковість опублікування якої передбачена законодавством, під час підготовки яких не використовується творча праця журналістів. При чому, за останні роки «відбулася медійна реформа, що мала на меті обмежити прямий вплив публічних органів на друковані ЗМІ. Усі державні та муніципальні органи повинні були вийти зі складу засновників власних друкованих видань. Так звані «офіційні друковані видання» повинні були припинити використання творчої праці журналістів, не публікувати рекламу і формально втратити статус друкованого ЗМІ. Решта видань: ті, які не стали незалежними і не були перетворені на офіційні друковані видання, мали бути ліквідовані через визнання недійсними їхніх свідоцтв про державну реєстрацію [148]. До офіційних друкованих видань відносяться Офіційний вісник України, Голос України, Офіційний Вісник Президента України. Вважаємо, що дане положення застаріло за суттю, адже офіційні друковані видання використовуються в основному, за фаховою потребою. Переважна кількість населення користується інтернет-ресурсами для пошуку інформації. Ще одним пасивним способом реалізації

екологічної інформації, відповідно до законодавства України, є оприлюднення її на інформаційних стендах. Відповідно, дані стенди мають бути загальнодоступні для населення. Також законодавство визначає, що способом реалізації екологічної інформації є оприлюднення її «будь-яким іншим способом; тощо». Вважаємо, що до таких способів можна віднести поширення екологічної інформації та комунікація в соціальних джерелах та ЗМІ; шляхом публікацій в засобах масової інформації; а також екологічна освіта та заходи. Створення системи екологічної освіти, виховання та інформування передбачалось ще в 1998 році Постановою ВРУ «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». У 2002 році було затверджено Національну доктрину розвитку освіти, яка передбачає, що держава повинна забезпечувати екологічну освіту. Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві [149]. Сучасна екологічна освіта є системна складова національної системи освіти, яка функціонує на підставі чинного законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, схваленої УПУ. Характерною рисою сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, розв'язання екологічних проблем та сталий розвиток суспільства [150]. Найголовнішими завданнями екологічної освіти в формуванні екологічної культури всіх верств населення є: виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності [151]. Сучасна екологічна освіта це безперервний комплексний процес формування екологічного світогляду, екологічної свідомості та культури усіх верств населення. Суттєвим питанням в реалізації права людини на екологічну інформацію є джерела такої інформації в Україні. Ст. 25 ЗУ ПОНПС основними джерелами екологічної інформації в Україні є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами

державної влади, органами місцевого самоврядування, НГО, окремими посадовими особами. Вважаємо, що даний перелік не є повним.

Основним джерелом екологічної інформації є моніторинг. Моніторинг довкілля - це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. Відповідно до ст. 22 ЗУ ПОНПС, моніторинг довкілля повинен базуватися на системних та комплексних засадах, а його основною метою є забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень. Моніторинг стану довкілля регулюється законодавством України та низкою нормативно-правових актів [152], [153]. Інформація, що зберігається в системі моніторингу, використовується для прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і надається їм безкоштовно, відповідно до затверджених регламентів інформаційного обслуговування користувачів системи моніторингу та її складових частин [154]. Залишається проблемою неузгодженість роботи відповідних органів у сфері моніторингу довкілля.

Надзвичайно важливу роль у доступі до екологічної інформації в світі відіграли дані, отримані методом дистанційного зондування Землі, що регулюється ЗУ «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 року; ЗУ «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 5 червня 2014 року; Постановою КМУ «Про порядок розпорядження картографічною інформацією» від 25 березня 1997 року № 269 тощо. Відповідно ст. 1 ЗУ «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 року № 353 дистанційне зондування Землі визначається як процес отримання даних про поверхню Землі методом аерофотозйомки або шляхом спостереження і вимірювань із космосу. В.В. Зуйко, А.М. Козуб, Д.П. Пашков тлумачать поняття дистанційне зондування Землі як

спостереження поверхні Землі космічними засобами, оснащеними різними видами знімальної апаратури [119]. Дослідження космічного простору та перспектив розвитку космічної промисловості є одним із найбільш закритих та невивчених сфер міжгалузевих взаємовідносин. Вважається, що це є одним з найперспективніших та непрогнозованих напрямів сучасної людської діяльності. Завдяки даним, отриманим з дронів, супутників та станцій, можливе забезпечення достовірною та точною екологічною інформацією на міжнародному рівні. Звідси випливає потреба в правовому регулюванні доступу до інформації стосовно космічної діяльності, як на національному рівні, так і на міжнародному. Одним із стратегічних джерел інформації держави є використання інформаційних систем, і, насамперед, це пов'язано з впровадженням сучасних технологій на основі космічних систем дистанційного зондування Землі [155]. У Загальнодержавній цільовій науково-технічній космічній програмі України на 2013-2017 роки, затвердженій від 5 вересня 2013 року, визначається, що використання інформації, отриманої з космічного апарата, також дасть змогу провести наукові дослідження з метою удосконалення методів прогнозування врожайності пшениці, оцінки стану водних екотонів, моніторингу опадів. Космічні апарати дистанційного зондування Землі можуть використовуватися для вивчення природних ресурсів Землі, завдань з метеорології, картографії, моніторингу поверхні Землі і водних акваторій, сніжного покриву, льодової обстановки [155]. Супутникова інформація, що приймається і обробляється наземними станціями, служить основою для повсякденного оперативного контролю за станом довкілля. Визначним досягненням людства став космічний апарат «Венера» для відстеження змін клімату [156], 26 травня 2017 року вийшов на орбіту наносупутник PolyITAN-2, створений в Україні [157], [158]. Завдяки даним, отриманим з супутникових апаратів і метеорологічних станцій, вчені дійшли висновку, що повітряні потоки уповільнюються [159], [160]. Відповідно, на офіційному сайті NASA можна в он-лайн режимі відстежити зміни клімату з 1979 року [161]. Таким чином, дані, отримані з супутникових систем, є одним з передових джерел екологічної інформації. Внаслідок, постає питання про спеціальне закріплення в законодавстві України державного регулювання у сфері дистанційного

зондування. Концепція проекту ЗУ «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі» була схвалена розпорядженням КМУ від 28 серпня 2013 року № 657. Орієнтовним планом законопроектних робіт на 2015 рік, який було затверджено розпорядженням КМУ від 22 липня 2015 р. № 781, прийняття даного закону ставилося як один із пріоритетів. Проте, закон так і не був прийнятий. Отже, можемо зробити висновок про необхідність прийняття ЗУ «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі». А реалізація права на доступ до екологічної інформації багато в чому залежить від способів, за допомогою яких її отримують. Відповідно, ефективна та постійна реалізація права на доступ до екологічної інформації вимагає від держави додаткового забезпечення та підтримки започаткованих з 2011 року змін. Загалом, українське законодавство враховує тенденції часу, а саме: розвиток інформаційного суспільства та технологічний прогрес, і відображає тенденції часу. Проте, залишається чимало колізій в правовому полі, що важливо врегулювати. Для всебічного інформаційного забезпечення населення важливим є поєднання можливості отримувати інформацію як за інформаційним запитом, так і за допомогою ознайомлення з потрібною інформацією у загальнодоступних джерелах. Лише гарантування всіх можливих способів отримання інформації здатне всебічно забезпечити право на доступ до екологічної інформації [130]. Відповідно, 2020 рік відзначився примусовим процесом інформатизації суспільства, розвитку інтелектуальних технологій та масового використання мережі Інтернет для загальнолюдських потреб. Для прикладу, викладання в навчальних закладах в період карантину відбувається в режимі онлайн та з переважним використанням інтернет-ресурсів та інтернет-платформ. Це зумовлює пошук нових рішень та способів комунікацій, передачі та одержання інформації, і відтак, потребує нових правових засобів їх регулювання на світовому та національному рівнях. Це ставить перед світовим співтовариством нові задачі і виклики щодо питань ефективності адміністративно-правових способів доступу до екологічної інформації.

2.3. ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Під гарантіями прав розуміють сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на фактичну реалізацію прав людини на усунення причин і перешкод їх обмеження, ненадійного здійснення і захист від порушень [162]. Гарантії реалізації екологічних прав громадян – система юридичних засобів забезпечення здійснення екологічних прав фізичними особами в галузі екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища.

Отже, екологічні гарантії служать для забезпечення систематичної реалізації екологічних прав і свобод людини і громадянина. Взагалі, гарантії поділяються на загальні й спеціальні. До загальних належать соціально-економічні, політичні, ідеологічні умови життя суспільства. До спеціальних - юридичні, які закріплюються в чинному законодавстві. Однак вони перебувають у нерозривному зв'язку, взаємодії [162]. Також загальновідомим є поділ гарантій на: організаційно-розпорядчі; контрольовано-виконавчі; превентивно-обмежувальні; процесуально-правові; охоронювально-забезпечувальні (захисні). На наш погляд, важливим є поділ М.В. Краснової, яка поділяє гарантії реалізації права на екологічну інформацію на: юридичні норми, що містяться в законодавчих, підзаконних та інших нормативних актах; організаційно-правова діяльність держави та її органів по створенню умов для здійснення суб'єктивного права на таку інформацію; процесуально-правові та стимулюючі засоби, спроможні забезпечити правотворчий, правореалізуючий та контрольовано-наглядний процеси в галузі забезпечення цього права; юридична відповідальність за його порушення. Ці складові формують юридичний механізм забезпечення права громадян на екологічну інформацію [11]. М.В. Краснова значне місце відводить аналізу класифікації гарантій реалізації права громадян на екологічну інформацію за такими загальними критеріями: співвідношення соціального змісту і юридичної форми у механізмі гарантування права; співвідношення нормативних і організаційних гарантій; залежність класифікації гарантій від об'єкта гарантування; поділ гарантій за галузевою приналежністю та формами реалізації; гарантії правового

статусу суб'єктів еколого-інформаційних відносин тощо [11]. Отже, існує чимало поділів гарантій реалізації прав людини.

Першочергово, що політичною гарантією прав і свобод людини і громадянина виступає демократія в найширшому її розумінні - політичний плюралізм і багатопартійність, орієнтація різних соціальних сил на цінності політичного дискурсу і злагоди, сформована на демократичних засадах виборча система, яка надавала б змогу громадянам реально впливати на вироблення державної політики, брати активну участь в управлінні державними справами, в тому числі, брати участь у прийнятті еколого-значимих рішень [163]. До юридичних гарантій екологічних прав і свобод людини і громадянина належать правові процедури їх реалізації, право знати свої права і обов'язки, право на інформацію, право на юридичну допомогу, в тому числі і безкоштовну, на судовий захист, на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діяльністю чи бездіяльністю, встановлення юридичної відповідальності за порушення чи обмеження прав людини. У чинній К України юридичними гарантіями реалізації прав і свобод людини і громадянина є такі положення:

1) неможливість зміни К України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав та свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157 КУ);

2) покладання на державу обов'язку дотримуватися і захищати права та свободи людини і громадянина України (ч. 2 ст. 3 КУ);

3) визнання прямої дії норм К України, в тому числі тих, що закріплюють права та свободи людини і громадянина в Україні (ч. 3 ст. 8 КУ);

4) встановлення в нормах К України та поточного законодавства юридичної відповідальності громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та посадових осіб за порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні;

5) конституційне визнання права кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55 К України);

б) конституційне визнання права особи на правову допомогу (ст. 59 К України);

7) закріплення права кожного на судовий захист (ч. 1 ст. 55 К України);

8) закріплення в К України та поточному законодавстві демократичних принципів судочинства (статті 58-63, 129 К України), гуманного поводження з особами, притягнутими до відповідальності (статті 28-29 К України);

9) конституційне закріплення системи особливих державних органів, до компетенції яких належать повноваження щодо захисту конституційних прав і свобод (Конституційний Суд України);

10) закріплення в К України інших видів гарантій прав і свобод [164].

Отже, гарантії закріплюються законодавством України і, в першу чергу, К України, містять в собі функцію забезпечення відповідних прав та свобод людини. Проте, в Україні гарантії реалізації прав людини не працюють належним чином, а відтак не можуть виконувати забезпечення прав людини певною мірою. На наш погляд, для ефективної реалізації саме гарантій потрібна система відповідних актів та заходів з боку владних органів. Безпосередньо екологічні гарантії викладено у ст. 10 ЗУ ПОНПС, де встановлені еколого-правові гарантії екологічних прав громадян. У ній закріплені гарантії забезпечення екологічних прав громадян: а) проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримки, відновлення, поліпшення стану навколишнього природного середовища (має еколого-економічний характер, забезпечує екологічну рівновагу і гармонійний розвиток природи і суспільства); б) центральні органи виконавчої влади, підприємств, установ, організацій зобов'язані здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації об'єктів економіки; в) участь громадських об'єднань і громадян у діяльності з охорони навколишнього природного середовища; г) здійснення державного і громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; д) компенсація у встановленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; е) невідворотність

відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; є) створення та функціонування мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації. Гарантії, наведені в пунктах б-є, сприяють нормальному здійсненню громадянами своїх екологічних прав, при якому відсутні істотні порушення функцій життєзабезпечення, виконувани природними чи перетвореними екосистемами [162]. І, відповідно, як зазначалося раніше, участь громадськості у прийнятті еколого-значимих рішень та доступу до екологічної інформації стає однією з діючих гарантій реалізації доступу до екологічної інформації в Україні. ЗУ «Про інформацію» в ст. 6 визначає гарантії права на інформацію, що, наш погляд, носять системний характер. Право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень є інформування громадськості та засобів масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень є визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію. Відповідно, гарантією реалізації права людини на екологічну інформацію є створення механізму реалізації права на екологічну інформацію, що включає створення постійно діючої циклічної системи відповідних суб'єктів. Варто відзначити погляд І.О. Ієрусалімова, який визначає механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що представляє собою систему засобів, які є складовою впливу елементів цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав [165]. В той же час, доцільним є визначення Т.Г. Корж-Ікаєва, який робить наголос на меті, та визначає адміністративно-правовий механізм як сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення

порушених прав і свобод [165]. Обов'язковість участі громадськості полягає не у обов'язковості коментарів, зауважень чи пропозицій, а обов'язковому залученні громадськості до процесів, які можуть вплинути на їх життя та здоров'я [166]. Така участь громадськості повністю відповідає стандартам Орхуської Конвенції. Все частіше ініціативні групи та громадські організації вдаються до радикальних дій при захисті своїх екологічних прав [167]. Значимою гарантією є створення можливостей для вільного доступу до статистичних даних, інформаційних ресурсів, що потребує значних організаційно-правових вкладів з боку державних органів.

ЗУ «Про доступ до публічної інформації» у ст. 3 визначає, що право на доступ до публічної інформації гарантується: обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію; визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації. Отже, наголошуємо, що для реалізації права на екологічну інформацію на належному рівні потрібні сукупність виважених дій з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, що утворюють систему гарантій. Загалом, погоджуємося з позицією Ю.А. Краснової, яка доцільно вказує, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Отже, лише ефективна система гарантій реалізації екологічних прав громадян здатна здолати наявні перешкоди [168]. Взагалі, в Україні належним чином не гарантовані права людини на доступ до екологічної інформації, на участь у процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля. Так, екологічна інформація часто не публікується органами влади, а законодавство у сфері участі громадськості містить безліч суперечностей та прогалин щодо правової природи права на участь, випадків та порядку його реалізації. Законодавство передбачає і можливі обмеження в

реалізації права людини на екологічну інформацію. Питання обмеження доступу до екологічної інформації регулюються різними нормативно-правовими актами України, серед яких: К України, закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», ПОНПС тощо. Конституційно закріплена саме відкритість такої інформації. Вчені визначають, що відкритість екологічної інформації полягає в тому, що така інформація не може бути ні таємною, ні віднесеною до інформації з обмеженим доступом, а повинна бути загальнодоступною [169]. Проте, існують також і певні обмеження в реалізації права на доступ до екологічної інформації. Розглядаючи це питання, значимим є той факт, що обмеження в реалізації права на екологічну інформацію повинні мати під собою обґрунтування, а також являти собою цілісний, логічно виважений адміністративно-правовий механізм для забезпечення національної та екологічної та інформаційної безпеки України.

Ю.В. Дика запропонувала власні критерії побудови цілісної системи адміністративно-правових обмежень права на екологічну інформацію, які включають в себе можливість поділу: за колом осіб (загальні, спеціальні); за об'єктом (документована екологічна інформація; публічно оголошувана екологічна інформація); за часом (безстрокові, тимчасові); за ступенем визначеності (абсолютно визначені, відносно визначені); за видом екологічної інформації, що підпадає під обмеження (статистична інформація; адміністративна інформація; масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація); за негативним правовим наслідком розголошення екологічної інформації (впливає на конфіденційність діяльності державних органів, міжнародні стосунки, національну оборону або державну безпеку; конфіденційність комерційної та промислової інформації; права інтелектуальної власності; конфіденційність особистих даних чи архівів, що стосуються фізичної особи; інтереси третьої сторони, яка надала інформацію); за формою запиту (усні, письмові) [13]. Загалом, право на інформацію може бути обмежене лише законом та в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Проте, екологічна інформація, в силу своєї соціальної значущості, має певні відмінності у режимі її обмеження. По-перше, право на екологічну інформацію може бути обмежене лише в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень. А по-друге, інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, що визначено в ст. 13 ЗУ «Про інформацію». Фактично, у наданні доступу до такої інформації може бути відмовлено у разі, якщо це вплине на:

- a) конфіденційність роботи державних органів;
- b) міжнародні відносини, національну оборону, державну безпеку;
- c) діяльність правосуддя;
- d) конфіденційність комерційної і промислової інформації [149, с. 45], [170].

Втім, інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення, що вирішується розпорядником на основі трискладового тесту [171], [172]. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка відповідно до ст. 29 ЗУ «Про інформацію» свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо. Пленум Вищого Адміністративного Суду України № 10 від 29 вересня 2016 року «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» визначив, що законами України встановлено категорії інформації, обмеження доступу до яких заборонено. Така інформація надається у відповідь на запит без застосування «трискладового тесту». Таким чином, законодавець визначає виключний режим обмеження екологічної інформації в Україні. Проте, на наш погляд, якщо врахувати те, що екологічна інформація є суспільно значимою, вона може суттєво впливати на суспільні настрої

населення. Наприклад, якщо інформація про певні обставини, що впливають на стан навколишнього середовища, надана неповно, або частково та непрофесійно, без відповідних рішень та заходів з боку державної влади, то це може викликати панічні настрої у громадян. Ми маємо пам'ятати, що існуємо в час інформаційних процесів, де інформація може бути предметом маніпуляції і торгівлі, незважаючи на правовий статус. Тому, на нашу думку, має сенс обмеження доступу до екологічної інформації про загрози до з'ясування відповідними органами необхідних обставин та прийняття рішення про дії щодо попередження та усунення таких загроз. Орхуська Конвенція визначає, що у запиті про надання екологічної інформації може бути відмовлено, якщо її оприлюднення може негативно вплинути на: конфіденційність діяльності державних органів у випадках, коли така конфіденційність передбачається національним законодавством; міжнародні стосунки, національну оборону або державну безпеку; відправлення правосуддя, можливість для осіб бути відданими під справедливий судовий розгляд або спроможність державних органів проводити розслідування кримінального чи дисциплінарного характеру; конфіденційність комерційної та промислової інформації у випадках, коли така конфіденційність охороняється законом з метою захисту законних економічних інтересів, права інтелектуальної власності; захищає конфіденційність особистих даних і (чи) архівів, що стосуються фізичної особи, коли ця особа не давала згоди громадськості на оприлюднення такої інформації згідно з положеннями національного законодавства; інтереси третьої сторони, яка надала інформацію, якщо ця сторона не зв'язана зобов'язаннями діяти належним чином, або якщо на цю сторону не може бути покладено такого зобов'язання, і в тих випадках, коли ця сторона не дає згоди на оприлюднення відповідного матеріалу; або навколишнє середовище, на яке поширюється така інформація, наприклад місця розмноження рідкісних видів. Зазначені вище обґрунтування відмови тлумачаться з урахуванням зацікавленості громадськості в оприлюдненні цієї інформації та з огляду на те, чи стосується інформація, що міститься у запиті, викидів у навколишнє середовище. З іншої сторони, такі обмеження можуть привести до маніпуляції та суттєвих зловживань та порушень прав людини органами державної влади та місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У цьому розділі дисертаційної роботи було проведено дослідження сучасного стану реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні. Ця тематика є важливою для України в умовах євроінтеграційних реформ та фактичної гібридної війни із залученням засобів спекулювання інформаційними технологіями. Інформаційне суспільство ставить перед суспільством нові виклики та вимоги. Доступ до екологічної інформації значно полегшився, проте, екологічна інформація стала предметом торгівлі та маніпуляції в Україні.

Перший пункт цього розділу ми присвятили дослідженню інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації та його реалізації. Тут розкривається базис суб'єктного складу в забезпеченні права людини на екологічну інформацію. Ми визначили актуальність створення інституту інформаційного комісара в Україні.

В другому пункті розділу розглянуто адміністративно-правові способи реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. Ми розглянули активні та пасивні способи реалізації права на екологічну інформацію, а також їх особливості та специфіку.

В третьому пункті розділу розглянуто гарантії реалізації та обмеження права людини на доступ до екологічної інформації. В цьому пункті розглядаються умови та засоби реалізації, охорони та забезпечення, а також обмеження права людини на екологічну інформацію в Україні.

Ми зробили висновки, що українське законодавство, в зв'язку з процесом євроінтеграції, зазнало значних змін, що суттєво покращило доступ до екологічної інформації. Проте, на сьогодні залишається проблема напрацювання практичного досвіду в цій сфері, вдосконалення механізму реалізації права на екологічну інформацію.

РОЗДІЛ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У цьому розділі ми розглянемо три основні пункти: «Захист права людини на доступ до екологічної інформації в Україні», «Досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації» та «Напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні».

Адміністративно-правовий механізм реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні знаходиться в процесі реформування та вдосконалення. Реформи з 2011 року суттєво покращили доступ до екологічної інформації, проте є чимало питань, що потребують вирішення.

У першому пункті «Захист права людини на доступ до екологічної інформації в Україні» цього розділу ми розкриємо поняття захисту прав людини, його особливостей та положення і специфіку захисту права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. У цьому пункті ми приділимо особливу увагу судовій практиці України.

У другому пункті третього розділу «Досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації» ми розкриємо досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, чий досвід може бути корисним для України.

У третьому пункті «Напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні» цього розділу ми, враховуючи досвід зарубіжних країн, визначимо основні напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації.

3.1. ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

В цьому пункті ми досліджуємо, в першу чергу, поняття захисту прав людини та його особливості. По-друге, ми досліджуємо положення про захист права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. Також розглянемо питання притягнення до відповідальності за порушення права на доступ до екологічної інформації, а також судову практику України та зарубіжних країн. Загальновідомо, що захист права людини, в тому числі на екологічну інформацію, є одним із найважливіших завдань суспільства на сьогодні. Погоджуємося з позицією М.В. Краснової, яка вказує, що реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. Конституційне прагнення розвивати й зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості, соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій [168, с. 53], [173]. Відповідно, захист права людини є складною правовою тематикою, що розглядалася багатьма вченими на різних рівнях вже тривалий час. Вважається, що захист прав людини найбільшою мірою залежить від розробок та правових механізмів на національному рівні [174]. Проте, впливовими факторами також є свідоме громадянське суспільство, що здійснює громадський нагляд за діяльністю відповідних органів, і вплив міжнародної спільноти. Досліджуючи цю проблематику, перш за все розглянемо визначення поняття «захист права людини». Короткий словник політологічних термінів визначає захист як охорону або відстоювання своїх поглядів або сторону в судовому процесі, яка виконує функцію захисника [175]. Важливо вказати про розрізнення понять «захист» та «охорона». Існує думка, що охорона – це поняття статички, яка передбачає надання державою відповідного охоронного документа для захисту, який може й не відбутися. Натомість, захист – це поняття динаміки, завдяки чому й здійснюється забезпечення прав і свобод [176]. Проте, Я.В. Лазур вказує, що поняття охорона ширше за поняття захист, яке є сукупністю заходів, спрямованих на забезпечення належної реалізації прав, а також на захист прав у випадку їх порушення або оспорювання через конкретні засоби державного впливу, які існують переважно в

правовій формі, і можуть проявлятися або через встановлення відповідних правових норм, або через їх, насамперед, позитивне застосування. Якщо ж розглядати поняття «захист», то слід зазначити, що воно пов'язане не з нормальною реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспорюванням прав, тобто під захистом розуміється передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все, правоохоронних і контролюючих, та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам суб'єктів правовідносин [177]. За позиції Ю.М. Шишка, категорія захисту не включає видання норм: правотворча та захисна діяльність – це два окремі види юридичної діяльності [176]. На думку Г.М. Стоякіна, правовий захист включає в себе три моменти: видання норм, що встановлюють права та обов'язки, визначають здійснення їх захисту та застосування санкцій; діяльність суб'єктів із здійснення захисту своїх суб'єктивних прав; попереджувальна діяльність держави і громадських організацій, а також діяльність з реалізації правових санкцій [176]. Ми погоджуємося з думкою Г.М. Стоякіна і вважаємо, що захист частково співпадає з охороною та може охоплювати превентивні заходи також. На наш погляд, захист є поняттям динаміки, а охорона – сталим, і не включає активні заходи. Тобто, ці категорії взаємодіють для створення єдиної цілісної системи забезпечення права людини. Відповідно, в юридичному контексті, категорію «захист прав людини» частіше розглядають як діяльність, здійснювану державними органами, громадськими організаціями та окремими особами, що має на меті охорону прав і свобод людини, забезпечення їх дотримання [178], [179]. ЦК України визначає захист права як використання передбачених законом можливостей (інструментів) для поновлення свого порушеного, визнання невизнаного, чи присудження оспорюваного права. На наш погляд, захист можна розглядати як певну діяльність з боку суб'єктів для забезпечення прав. Таким чином, превентивні заходи також мають включатися до системи захисту права людини. У законодавстві не міститься визначення поняття захисту екологічних прав громадян. Визначаємо, що захист права людини на доступ

до екологічної інформації - це діяльність, здійснювана відповідними уповноваженими органами та особами, що має на меті попередження, охорону та поновлення порушеного права людини на доступ до екологічної інформації, забезпечення дотримання такого права в подальшому.

Виділяють такі способи захисту права людини: конституційне право особи на звернення і оскарження; судовий захист і контроль; діяльність органів прокуратури та представництво інтересів особи прокурором в адміністративному судочинстві [117]. Захист екологічних прав здійснюється шляхом: визнання або підтвердження цих прав; припинення порушених прав; усунення перешкод для їх здійснення; відновлення порушених прав; стягнення з винного збитків; компенсації моральної шкоди та іншими, передбаченими законодавством, способами [154]. Ми вважаємо, що, захист права на екологічну інформацію важливо розглядати комплексно та систематично, таким чином, буде забезпечено ефективність його роботи. Більше того, елементи мають взаємодіяти та працювати для здійснення ефективного забезпечення права людини. Якщо розглядати за суб'єктним складом, то держава, відповідні установи, правоохоронні органи та громадяни мають здійснювати можливі заходи із забезпечення прав людини. Наприклад, К України передбачає можливості здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, як то: захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод; проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади; захищати в суді свої права і свободи; звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого ВРУ з прав людини; звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів [180]. І, відповідно, уповноважені установи та посадові особи мають здійснювати заходи із захисту прав людини в межах своїх компетенцій. Підсумуємо, якщо громадяни можуть здійснювати це право на диспозитивних засадах, то на відповідних установах та посадових особах лежить імперативний обов'язок з забезпечення прав людини в Україні. Далі, визначаємо, що механізм захисту права на екологічну інформацію включає правотворчу та нормотворчу

діяльність; відповідну діяльність громадянського суспільства; діяльність відповідних органів та установ з попередження порушення права на екологічну інформацію та право на звернення та оскарження порушеного права; судовий захист права на екологічну інформацію та діяльність відповідних органів з відновлення порушених прав на екологічну інформацію. Таким чином, захист права на екологічну інформацію може включати як превентивні дії відповідальних осіб та установ, так і дії з відновлення права та відшкодування порушеного права на екологічну інформацію. На наш погляд, правотворча та нормотворча діяльність входить до системи захисту права на екологічну інформацію. Адже, для реалізації права та його забезпечення потрібна актуальна законодавча основа, на базі якої буде сформована нормативна основа, тобто стандарти та правила для визначених суб'єктів. Тому, розглянемо відповідну діяльність детальніше. Превентивна діяльність може включати заходи з попередження порушення права на екологічну інформацію, і може включати освітні та просвітницькі заходи, роз'яснення, тощо. Наприклад, на виконання законодавства України про доступ до публічної інформації з 2011 року було проведено чимало заходів для відповідальних посадових осіб з запровадження доступу до інформації шляхом інформаційних запитів [181], [182], у зв'язку з чим, число порушень права на доступ до інформації шляхом інформаційних заходів значно скоротилося. Далі, розглядаючи питання захисту, ми виділяємо право на звернення та оскарження порушеного права. Згідно ст. 40 К України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, як зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. ЗУ «Про звернення громадян» регулює порядок звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування. Механізм оскарження, згідно ЗУ «Про звернення громадян»: 1) доступний лише фізичним особам (не доступний юридичним особам, в тому числі, неурядовим екологічним організаціям); 2) не передбачає можливостей зобов'язати особу, щодо якої подано скаргу, вчинити певні дії; 3) викликає сумніви щодо його справедливості і безсторонності [183]. Крім того, в Україні звернення громадян може розглядатися до 30 днів, тому це не є

ефективним заходом захисту порушеного права на екологічну інформацію. В Україні поширюється практика, коли громадяни подають скарги до керівництва розпорядника інформації; також дієвим є подання заяв до неурядових правозахисних організацій та ЗМІ [184]. Відповідно до ч. 1 ст. 21 ЗУ ПОНПС, громадські природоохоронні організації мають право оскаржувати рішення про відмову чи несвоєчасне надання за запитом екологічної інформації або неправомірне відхилення запиту та його неповне задоволення. Кожна людина має право звернутися та оскаржити порушене право до вищого органу чи до відповідних установ, як, наприклад, Уповноваженого ВРУ з прав людини. Згідно зі ст. 101 К України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні здійснює Уповноважений ВРУ з прав людини. Він є інститутом позасудового захисту прав людини і громадянина. Детально питання організації і діяльності Уповноваженого ВРУ з прав людини визначені в ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 13 листопада 1997 року [185], [164]. Загалом Уповноважений ВРУ з прав людини здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини і громадянина, які отримує: за зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників, за зверненнями народних депутатів України або за власною ініціативою [164]. Проблемними аспектами діяльності є те, що рішення Уповноваженого ВРУ з прав людини не мають імперативної сили, а є лише рекомендаціями. Розвиток інформаційного законодавства значно розширив коло відповідальності та роботи Уповноваженого ВРУ з прав людини. В 2014-2017 роках були спроби запровадити в Україні інститут інформаційного комісара, який би опікувався питаннями інформаційного захисту населення. Станом на 2021 рік питання про створення даного інституту в Україні відсутнє на порядку денному. Відповідно, найвагомим способом захисту є судовий захист. Ст. 7 ЗУ «Про інформацію» вказує, що суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до законодавства України. Законодавець зазначає у ст. 11 ЗУ ПОНПС, що порушені

права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. Особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом. Відновлення порушеного права та притягнення до відповідальності осіб, що вчинили правопорушення у сфері доступу до екологічної інформації, можуть бути притягнуті до відповідальності у судовому порядку, якщо кожен з названих способів захисту виявився неефективним. І, відповідно, законодавство закріплює механізм доступу до правосуддя. На міжнародному рівні право громадян на судовий захист закріплене в ст.10 Загальної декларації прав людини, відповідно до якої воно знайшло відображення в ст.55 К України [185]. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Судовий захист - необхідна і найефективніша гарантія забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Законодавець зазначає у ст. 11 ЗУ ПОНПС, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. Орхуська Конвенція приділяє увагу питанням доступу до правосуддя у випадках порушення права на доступ до екологічної інформації [185]. Згідно з міжнародними зобов'язаннями, Україна повинна забезпечити представникам громадськості, окрім можливостей судового оскарження, також можливості швидкого і безкоштовного (чи такого, що передбачає мінімальну плату) несудового (адміністративного) оскарження. Оскільки, в Україні на сьогодні не існує жодного позасудового механізму оскарження, що відповідав би вимогам Конвенції, і ефективних засобів правового захисту, справедливості і безсторонності, то судовий захист залишається найефективнішим способом захисту. Законодавство України, декларуючи право на екологічну інформацію та способи його реалізації та захист, визначає і відповідальність за порушення даного права. Юридична відповідальність, відповідно до статті 15 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» настає за: надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; несвоєчасне

надання інформації; необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; нездійснення реєстрації документів; навмисне приховування або знищення інформації чи документів. Таким чином, відповідальність може настати або за дії, або за бездіяльність [186]. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень. Відповідальність за порушення права на екологічну інформацію, згідно ст. 27 ЗУ «Про інформацію», поділяються на цивільну, адміністративну, кримінальну, а також виділяють еколого-правову відповідальність. Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом відповідальності. Вона настає за вчинення злочинів та встановлюється лише законом [187]. Кримінальна відповідальність за будь-які екологічні злочини - це найсуворіший вид відповідальності, у якому реалізуються засоби кримінально-правового покарання осіб, винних у здійсненні екологічного правопорушення з високим рівнем екологічного ризику і небезпеки для навколишнього природного середовища, природних ресурсів, життя і здоров'я людей. У Кримінальному кодексі України (надалі – КК України) екологічні злочини об'єднані у розділі «Злочини проти довкілля» [188]. Загалом, якщо ненадання інформації або інше порушення права на екологічну інформацію спричинило значні наслідки здоров'ю людей та довкіллю, то особа, що вчинила злочин, може бути притягненою до відповідальності за завдання такої шкоди. КК України в ст. 238 встановлено кримінальну відповідальність за приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, яка настає за такі діяння: приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою; ті самі діяння, вчинені повторно, або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки [189]. Потрібно вказати, що більш сувору відповідальність КК України передбачає за розкриття режимної інформації. Адміністративна

відповідальність настає за скоєння адміністративних правопорушень. Відповідальність має наставати за порушення як загальних норм про доступ до інформації, завдання шкоди здоров'ю людини чи довкілля внаслідок ненадання інформації відповідальною особою або порушення спеціального поресурсового права. Ст. 91-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) передбачає, що відмова від надання чи несвоєчасне надання за запитом повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством, тягне за собою накладення штрафу на службових та посадових осіб. А спеціальною поресурсовою нормою є ст. 82-3 КУпАП, що визначає відповідальність за порушення спеціального права - права на доступ до інформації про відходи, а саме, про приховування, перекручення або відмову від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними.

Цивільно-правова відповідальність є самостійним різновидом відповідальності, що характеризується певними особливостями: має майновий характер, оскільки збитки визначаються у грошовій формі; настає не перед державою, а перед потерпілим; діє презумпція винності правопорушника, оскільки він повинен довести відсутність вини; можливою є відповідальність без вини [187]. Незалежно від застосування заходів кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, у разі заподіяння шкоди довкіллю, здоров'ю громадян або погіршення якості природних ресурсів, винні особи не звільняються від цивільно-правової відповідальності [188]. Таким чином, кримінальна та цивільна правова відповідальність настає за наслідки та шкоду, що може спричинити порушення права людини на екологічну інформацію. За безпосереднє порушення права на доступ до екологічної інформації особа, що вчинила правопорушення, несе кримінальну або адміністративну відповідальність. Також суб'єктів інформаційних відносин можуть притягнути і до інших видів відповідальності. На сьогодні існує питання про виділення окремо екологічної відповідальності. Обґрунтування існування екологічної відповідальності пов'язане з наявністю у ЗУ ПОНПС розділу про відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього

природного середовища, що має певні специфічні особливості [187]. Так, у ст. 70 ЗУ ПОНПС вживаються «екологічне правопорушення» та «екологічний злочин». Основною підставою для застосування екологічної відповідальності є вчинене суб'єктом діяння, яке посягає на екологічний правопорядок і заподіює шкоду об'єктам навколишнього природного середовища - екологічне правопорушення [187]. Поняття екологічних правопорушень охоплює порушення як у сфері охорони довкілля загалом, так і щодо окремих природних об'єктів, і регулюється нормами відповідно водного, земельного, надрового та іншого галузевого законодавства. Такі порушення характеризуються особливими ознаками.

Судовий захист права на екологічну інформацію має певні власні особливості. По-перше: існує складність в фактичній доказовій базі, але довести, що інформацію було не надано чи надано невчасно, складно, як і довести шкоду, що була отримана від ненадання інформації. Будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами, показаннями свідків, висновками експертів [190]. У разі порушення права на екологічну інформацію необхідно довести факт порушення та надати належну доказову базу є проблематичним. По-друге: захист права на екологічну інформацію носить відшкодувальний характер в основному, бо інформація має динамічний і чітко визначений часовий проміжок, і розгляд справи може бути своєчасним та мати попереджувальний характер; такий, що втратив зміст; або нести відшкодувальний характер. І, відповідно, швидкість розгляду питання про захист порушеного права на екологічну інформацію може мати вирішальне значення. По-третє: існує тонка межа між наданням інформації та захистом приватних даних, що може спричинити колізії в правовому полі. На практиці питання доступу до інформації, в тому числі екологічної, вирішується через використання трискладового тесту. Відповідно до ЗУ «Про інформацію», суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною, тобто право знати цю

інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення [154]. Дане питання на сьогодні не вирішено остаточно. Існують випадки нелегітимного притягнення до відповідальності осіб за розголошення інформації, що була відповідно кваліфікована особою як екологічна інформація. Далі, пропонуємо розглянути судову практику України з вирішення спорів по захисту права на екологічну інформацію, та відповідну практику Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Розглядаючи українську практику, відзначимо, що здебільшого роз'ясненням та допомогою у судовому захисті порушеного права на екологічну інформацію займалися громадські організації, серед яких важливо виділити діяльність Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» (далі – ЕПЛ). Судові справи в Україні ми систематизували за хронологічним порядком з 2011 року, що дає можливість відстежити зміни в суспільстві та правому полі. В жовтні 2011 року в Україні відбулася справа по відстоюванню права на доступ до екологічної інформації, якою володіє забруднювач, а саме: приватне підприємство [191]. У травні 2011 року запитувач (ЕПЛ) подав до приватного підприємства, яке здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, запит про надання можливості ознайомитися із документами підприємства про викиди. У відповідь забруднювач повідомив, що не вважає запитувану інформацію публічною, а себе розпорядником такої інформації, і тому відмовляє у задоволенні запиту. ЕПЛ оскаржила дії забруднювача до господарського суду. Суди першої та другої інстанцій винесли рішення, яким відмовили ЕПЛ у задоволенні позову. ЕПЛ подала касаційну скаргу до Вищого господарського суду України, який виніс постанову, якою скасував рішення двох нижчих судів як помилкових, і направив справу на новий судовий розгляд до суду першої інстанції [191]. 30 серпня 2012 року Львівський господарський суд, розглянувши справу колегією із трьох суддів, повністю задовольнив позовні вимоги ЕПЛ [88]. Таким чином, ми можемо бачити, що з початку прийняття законодавства про інформацію, суспільство та судова система не були готові до сприйняття її належним чином. Старі догми та настрої закритості, що панували в Україні, не дозволяли реалізувати право на екологічну інформацію належним чином. Дана справа повертає до необхідності напрацювання постійно діючої практики і належного

судового прецеденту в Україні. Наступною є справа 2016 року щодо визнання протиправною відмови суб'єкта господарювання надати відповідь на інформаційний запит та зобов'язання надати повну інформацію [88]. Запитувач інформації звернувся до фермерського господарства із запитом на екологічну інформацію на підставі законодавства України. У запиті було висловлено прохання надати такі відомості: які дозвільні документи, необхідні для функціонування свиноферми біля с. Грушка, були отримані фермерським господарством. У відповідь на запит відповідач по даній справі вказав, що не вважає своє фермерське господарство розпорядником екологічної інформації. За сприяння ЕПЛ було подано адміністративний позов до Івано-Франківського окружного адміністративного суду (Справа № 809/179/17), в якому просили суд визнати протиправною відмову відповідача у наданні відповіді на інформаційний запит позивача та зобов'язати відповідача надати повну інформацію на зазначений запит [191]. 21 лютого 2017 року суд прийняв рішення на користь позивача, де задовольнив позовні вимоги у повному обсязі [191]. Таким чином, можна говорити про те, що була напрацьована суттєва судова практика в період з 2011 по 2016 роки. В 2019 році було суттєве підвищення інтересу до проблем захисту довкілля та захисту права на екологічну інформацію, зокрема, з боку судових органів. Дайджест судової практики Верховного Суду України з екологічних питань 2019 року приділяє увагу справам захисту права на екологічну інформацію, особливо рішенням, що сприяють реалізації даного права на належному рівні [192]. Проте, на сьогодні значна частина справ залишається розглянутою з суттєвими порушеннями. Л.А. Калишук вказує, що незважаючи на позитивні зрушення, що відбулись у сфері регулювання екологічних прав громадян України, за останні роки низка питань, пов'язаних з їх реалізацією та захистом, є не врегульованими. Законодавство України, в цілому, хоча і відповідає нормам міжнародного права у сфері захисту екологічних прав громадян, однак потребує подальшого наукового осмислення з метою вироблення єдиних та дієвих механізмів такого захисту [193], [200]. Відтак, вичерпавши всі можливі засоби захисту і поновлення права, особа може звернутися до ЄСПЛ, який відіграє важливу роль в забезпеченні прав і свобод людини. ЄСПЛ – це інституція, що покликана захищати права, передбачені Конвенцією Ради Європи

про захист прав людини і основоположних свобод (надалі - ЄКПЛ) [194], [164]. У 2016 році до ЄСПЛ з України надійшло 18 150 заяв – це майже 23% всіх скарг. Тобто, Україна займає четверте місце за кількістю звернень громадян до ЄСПЛ [201]. Відмітимо, що майже десяту частину від загальної кількості справ проти України, в яких ЄСПЛ констатував порушення Конвенції, становлять справи щодо тривалості судового провадження [164], [195] та невиконання Україною рішень національних судів [164], [195]. Більше того частина рішень ЄСПЛ щодо України залишається невиконаною Україною, що суперечить нормам ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року [196]. Тому, наступним кроком, розглянемо міжнародну судову систему в сфері доступу до екологічної інформації та практику ЄСПЛ. Відповідно до ч. 4 ст. 55 К України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [164]. ЄКПЛ визнає у ст. 6 право на справедливий суд. Відзначимо, що ЄКПЛ не містить прямої норми по захисту права на екологічну інформацію. Справи, що стосуються належного доступу до екологічної інформації здебільшого вирішуються у відповідності до ст. 10 ЄКПЛ, яка гарантує свободу на отримання інформації загалом. Це положення інтерпретувалося так, що державі заборонено обмежувати право особи на отримання інформації, яку інші особи готові надати. Право на інформацію в рамках ЄС означає, що люди мають право бути поінформовані про екологічну сумісність продуктів, процесів виробництва та їхній вплив на навколишнє середовище, а також про промислове устаткування [197]. Далі, практика ЄСПЛ показала, що у її суддів існує різний підхід до екологічної інформації. Зокрема, не було однозначного рішення в питаннях, чи зобов'язані органи державної влади надавати інформацію про екологічні ризики, чи ні. Це повертає до пасивного та активного аспектів екологічної інформації. У 1987 році ЄСПЛ вперше порушив питання про те, чи охоплює стаття 10 Конвенції питання про доступ до адміністративної інформації, і відповів на це питання запереченням [194]. У рішеннях ЄСПЛ вказував, що стаття 10 не передбачає, що держава має позитивний обов'язок

надавати запитану інформацію особі. Проте, саме тоді вперше суддя ЄСПЛ оприлюднив думку про те, що, забороняючи надання адміністративної інформації особі, держава втручається у свободу одержувати інформацію та ідеї. Значимою є справа Гуера проти Італії 1998 року, де особлива увага звертається на дотримання принципу субсидіарності, яким передбачається, що встановлення порядку забезпечення екологічних прав покладається на державу [198, с. 68-93]. Заявники скаржилися на те, що Італія не забезпечила місцеве населення інформацією про ризики, які пов'язані з діяльністю хімічного заводу, а також не передбачила процедури отримання інформації та порядку відшкодування збитків у разі настання аварії. Тоді ЄСПЛ визнав відсутність у держави так званого позитивного зобов'язання щодо забезпечення подібною інформацією. На думку більшості суддів, якби воно існувало, то було б «екстремально важко його імплементувати». Проте, на думку одного з суддів, позитивне зобов'язання має розглядатися залежно від дотримання умови, що ті, хто є потенційними постраждалими від небезпечної діяльності, повинні отримувати таку специфічну інформацію, докази, відомості про випробовування та інше публічно, відкрито та бути повідомленими спеціальним державним органом. При цьому, якщо уряд не в змозі виконати таке прохання без пояснення причин неможливості такого виконання, то в такому разі необхідно кваліфікувати це як втручання влади, а отже, порушення статті 10 Конвенції [198, с. 68- 93], [199]. Важливо також, що в своєму меморандумі до ЄСПЛ і під час слухання заявники посилались також на статті 8 і 2 ЄКПЛ, стверджуючи, що ненадання їм відповідної інформації порушило їх право на повагу до приватного життя. Таким чином, ст. 10 потрібно було тлумачити як надання, зокрема, відповідними органами, дійсного права на отримання інформації членам місцевої громади, які могли постраждати. Ст. 10 поклала на держави не лише обов'язок надавати громадськості доступ до інформації з питань довкілля, але й позитивне зобов'язання збирати, обробляти і поширювати таку інформацію, яка за своїм характером не могла б іншим чином стати доступною для громадськості. І, отже, це не можна тлумачити як накладення на державу позитивних зобов'язань щодо збору та розповсюдження інформації з власної ініціативи за таких обставин, які мають місце в цій справі. Як висновок, стаття 10 не

є застосовною [198, с. 68- 93]. На той момент ЄСПЛ тлумачив поняття свободи одержувати інформацію лише як право громадськості шукати таку інформацію. Наголошуємо, що таким чином ми можемо відслідкувати історичне розуміння та еволюцію права на екологічну інформацію. У 2004-му і 2005-му роках ЄСПЛ ще двічі виносив рішення, якими відхилив прохання заявників визнати за порушення ст.10 факт ненадання їм адміністративної інформації [194]. Але з часом ЄСПЛ почав змінювати свої підходи до вирішення справ.

У 2005 році ЄСПЛ розглянув справу Роше проти Великої Британії. У цій справі пан Роше намагався отримати доступ до офіційних документів, які допомогли б установити зв'язок між його хворобами та його участю в експериментах щодо дії газових сполук на людину за часів служби у британській армії. Як і в інших аналогічних справах, ЄСПЛ одноголосно встановив, що така ситуація не повинна розглядатися за ст.10 ЄКПЛ [194]. Переломний момент настав у 2006 році, коли ЄСПЛ розглянув справу Матскі проти Чеської Республіки. Ця справа стосувалася відмови у наданні громадській екологічній організації документів і планів атомної електростанції в місті Темелін. У цій справі заявник попросив дозволу ознайомитися з документами, які були у розпорядженні органів влади. За цих умов ЄСПЛ визнав, що відхилення зазначеного запиту становило втручання у право заявника отримувати інформацію. Разом з тим, рішення містило твердження, що суд також приходить до висновку, що із Конвенції складно вивести загальне право доступу до адміністративних документів. Отже, хоча і з застереженнями, ЄСПЛ у цій справі прямо визнав, що відмова надати інформацію на запит з боку державних органів була формою втручання у право на свободу одержувати інформацію, тому цей випадок повинен розглядатися на предмет дотримання вимог ст. 10 ЄКПЛ [194]. Таким чином, у 2006 році ЄСПЛ вперше визнав, що відмова надати доступ до адміністративних документів повинна вважатися втручанням у право заявника на одержання інформації, з чого випливало, що ст. 10 ЄКПЛ може передбачати право на доступ до інформації у володінні органів влади [200], [198, с. 68- 93]. Тобто, ми можемо бачити зміни у поглядах щодо тлумачення та наповнення змісту статті 10. Лише в 2013 році ЄСПЛ підтвердив, що поняття свободи одержувати інформацію охоплює право на

доступ до інформації, що, передбачене ст. 10 ЄКПЛ [200]. Відповідно, тлумачення ст. 10 ЄКПЛ набуває сучасного бачення, що дозволяє захистити право на екологічну інформацію на належному рівні. І це повертає до важливості динамічного тлумачення ЄКПЛ, що зумовлюється відсутністю так званого сталого рішення, тобто попередні рішення ЄСПЛ не є обов'язковими для застосування [194]. Це суттєва перевага правотворчості, що дозволяє формувати підходи до правової дійсності без змін в законодавчих актах. Загалом, як відомо, українські суди повинні застосовувати при розгляді справ ЄКПЛ та практику ЄСПЛ як джерело права [198, с. 68 - 93]. Отже, висновки суддів ЄСПЛ з питань доступу до інформації повинні застосовуватися і до національних судових спорів. Динамічне тлумачення ЄКПЛ дозволяє ЄСПЛ постійно визначати оновлені підходи до захисту екологічних прав [199]. На наш погляд, це є важливою перевагою в захисті прав людини на доступ до екологічної інформації, адже не потребує внесення змін до правових актів. Робимо висновок, що захист права людини на екологічну інформацію є однією з важливих гарантій реалізації такого права. Існує проблема у реалізації та захисті прав людини в Україні. В.М. Сущенко до проблем захисту прав людини і громадянина в Україні, в контексті верховенства права, відносить: низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості членів суспільства; нерівноправність гілок та органів державної влади та недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті; низький рівень професіоналізму і його виняткова залежність від особистих й групових (кланових) інтересів; відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади; високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні; відсутність прямої обопільної залежності між людиною і громадянином та державою і суспільством [202]. Додатково відмітимо, що законодавство України не передбачає можливості подання позову «в інтересах правопорядку», який відомий у теорії права як *actio popularis*. Цей позов називають громадянським позовом «на захист кожного». В існуючій практиці термін *actio popularis* використовується для визначення звернення фізичних осіб, груп осіб і НУО в суд або інший орган в загальних,

суспільних інтересах або інтересах певних груп, без необхідності доведення особистого інтересу [203]. Як визначає М.В. Краснова, під час розгляду справ про захист екологічних прав та законних інтересів суди мають переглянути власну політику щодо цього, сформувані ефективну практику захисту не лише суб'єктивних прав, а, передусім, публічних суспільних екологічних інтересів [173]. На наш погляд, має сенс запропонувати введення такого виду позову в українське законодавство в спорах із забезпечення екологічних інтересів суспільства.

Також відзначимо проблему співмірності екологічного правопорушення та відповідальності за правопорушення в даній сфері, що потребує належного законодавчого регулювання в Україні. Окремо маємо вказати, що сучасні суспільні потреби, розвиток інтелектуальних технологій, інформаційні війни постійно ставлять питання про необхідність постійного динамічного вдосконалення засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, включаючи використання результатів останніх новітніх доробок, мережі Інтернет, сучасних систем захисту інформації тощо. Вагомим внеском стала можливість використання електронної пошти як доказу в судовому провадженні. Таким чином, постає завдання динамічних змін та вдосконалення в законодавчій системі правового регулювання доступу до екологічної інформації. Одним із дієвих засобів захисту є судовий захист, що має свої переваги та недоліки. Національна судова система в сфері екологічних справ, а саме, доступу до екологічної інформації, на сьогодні є малоефективною. Ю.А. Краснова визначає, що одними з найбільших перешкод у швидкому і ефективному розгляді екологічних справ у судах є: відсутність узагальнення судової практики з розгляду екологічних спорів; відсутність професійної кваліфікації суддів у розгляді екологічних спорів; розгляд екологічного спору із застосуванням принципу підсудності; перевантаженість судів іншими категоріями справ; обов'язковість різного роду експертиз, що підтверджують причинно-наслідковий зв'язок; недостатня активність громадськості щодо питань захисту порушених екологічних прав [168]. Таким чином, на порядку денному в українському суспільстві стоїть гостре питання про покращення роботи та підвищення ефективності роботи національної судової системи, особливо в справах щодо доступу до екологічної інформації. Ю.А. Краснова

пропонує наступні можливі варіанти подальшого розвитку судової гілки влади, які б дали можливість здійснювати швидкий та ефективний розгляд екологічних справ: 1) створення судової системи, що спирається на внутрішню спеціалізацію судових органів (так званих «зелених лав» або зелених суддів, без формальної зміни судової структури, як в штатах Вермонт, Гаваї, Массачусетс, Техас, округ Колумбія, США); 2) створення самостійної екологічної судової системи чи трибуналу (Новий Південний Уельс, Австралія, тощо). На наш погляд, судова система в Україні з вирішення екологічних спорів потребує значних змін в частині вдосконалення механізмів захисту прав та свобод людини. Як показує міжнародний досвід, ефективність механізмів захисту прав та свобод людини і громадянина залежить від рівня розвитку правових принципів та інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, правотворчої атмосфери в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності певних елементів у системі функціонування державної влади [204]. Для забезпечення реалізації і захисту прав людини необхідно мати не тільки налагоджену правову систему, але й належним чином організовану роботу державних органів, посадових осіб, громадських організацій, тощо, спрямовану на поновлення порушених прав, вдосконалення правової бази, механізму правової реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина [180]. Ми погоджуємося з позицією Я.В. Лазар, про те, що реальне і найбільш ефективно забезпечення захисту прав і свобод громадян в сфері державного управління можливе при їх комплексному поєднанні. Це дасть можливість не лише активно та дієво боротися з правопорушеннями в даній сфері, а й не допускати та попереджувати їх вчинення [177]. Зважаючи на історичну ретроспективу того що в українській дійсності тривалий час формувалася нігілістична традиція по відношенню до екологічних потреб суспільства, потреби держави переважали над інтересами та потребами людини та громадянина. Лише в останні роки можна побачити суттєві зміни та прогрес як в законодавстві, так і в практиці забезпечення та реалізації права людини на екологічну інформацію в Україні. Тому виникла потреба ефективного захисту та відновлення порушеного права людини на національному та міжнародних рівнях.

3.2. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В цьому пункті ми розкриємо досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації, законодавство, практику та особливості реалізації права на доступ до екологічної інформації в різних країнах світу. Також ми дослідимо судову практику та практику інституту інформаційного комісара. Вивчення та узагальнення досвіду зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації є надзвичайно важливим для сьогодення.

У першу чергу, ми розглянемо правові засади та понятійний апарат права на екологічну інформацію в різних країнах світу. Взагалі, найбільш прогресивними в цій сфері є країни Північної Європи, а саме: Швеція, Норвегія, Фінляндія, які ратифікували Орхуську Конвенцію. Недарма перший закон про вільний доступ до інформації був прийнятий у Швеції в 1776 році. Століття потому закони про вільний доступ до інформації почали прийматися і в інших країнах. На сьогодні близько 70 країн світу вже прийняли законодавство про вільний доступ до інформації [205]. У Фінляндії та Швеції доступ до екологічної інформації охоплюється загальними правилами щодо доступу до інформації. Згідно принципу публічного доступу до інформації, викладеного в Конституції Швеції, громадяни та представники засобів масової інформації мають право на огляд діяльності органів влади та місцевого самоврядування та доступ до інформації про них. Як правило, коли обговорюється принцип доступу громадськості до інформації, у першу чергу, це стосується правил про публічний характер офіційних документів, викладених у главі 2 Закону «Про свободу друку», який є одним із чотирьох основних законів Швеції. Положення іншого важливого Закону «Про свободу преси» доповнені Законом «Про екологічну інформацію», яка зберігається деякими органами приватного сектору. Цей закон визначає екологічну інформацію як інформацію про довкілля та фактори, що можуть впливати на навколишнє середовище, або на здоров'я, безпеку та побутові умови, культурні умови та діяльність, що може впливати на навколишнє середовище або фактори, які можуть впливати на довкілля [206], [19], [207]. Загалом, Швеція є передовою країною світу, яка прогресивно реалізує принципи доступу до публічної

інформації. У Фінляндії закон про доступ до інформації охоплює виконання державних завдань органами, які знаходяться поза віданням органів державного сектору [207]. Законодавство про доступ до інформації громадськості гарантує, що захист комерційних інтересів не може переважати суспільний інтерес до екологічної інформації. Закон не містить спеціальних прав на доступ громадськості до екологічної інформації. Під час ретельного огляду національного законодавства Норвегії, який здійснювався до прийняття Закону Норвегії «Про екологічну інформацію» в 2003 році, був зроблений висновок, що більшість положень Орхуської Конвенції, що стосуються доступу до інформації, вже були застосовані в Законі «Про свободу інформації». Однак, деякі елементи цих положень були визначені недостатніми. Таким чином, були внесені зміни до норвезького законодавства, щоб забезпечити повну сумісність закону з Орхуською Конвенцією. Отже, Закон Норвегії «Про екологічну інформацію» (miljøinformasjonslov) відповідає вимогам Орхуської Конвенції та Директиви ЄС і йде далі, забезпечуючи право на інформацію приватних підприємств. 1 січня 2009 року набув чинності новий Закон «Про свободу інформації», який забезпечує ще простіший та ширший доступ до публічної інформації, ніж попередній акт. Отже, Закон Норвегії «Про екологічну інформацію» містить конкретні положення щодо доступу до інформації про довкілля, але доповнюється Законом «Про свободу інформації» щодо винятків та обробки запитів на інформацію. Данські та ісландські закони про інформацію про навколишнє середовище використовують ті ж критерії, що Орхуська Конвенція та Директиви. Данія та Ісландія мають спеціальні закони про екологічну інформацію. Законодавство Данії передбачає загальну вимогу до конкретної оцінки кожного випадку з більшою увагою до розгляду доступу до інформації громадськості та обмеженого застосування винятків, крім інформації, що стосується екологічних злочинів. Законодавство Ісландії не вимагає конкретної оцінки кожного конкретного випадку з більшою увагою для розгляду доступу до громадськості та обмеженого застосування винятків [207]. Законодавство в інших північних країнах не повністю відповідає міжнародним вимогам щодо доступу до екологічної інформації. Велика Британія, станом на 2017 рік, регулює питання доступу до екологічної інформації законодавством ЄС. 28 січня

2003 року була прийнята Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту та Ради про доступ громадськості до інформації про навколишнє середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС, яка встановлювала заходи щодо здійснення права громадськості на доступ до екологічної інформації. У Шотландії діють окремі домовленості, передбачені Положеннями «Про екологічну інформацію» [208], що спрямовані на покращення прийняття екологічної політики шляхом вдосконалення обміну даними, їх доступності та використання. Закон «Про свободу інформації» 2000 року, що набув чинності 1 січня 2005 року, і закони Шотландії 2002 року внесли суттєві зміни у доступі до інформації, що зберігається державними органами. В країнах колишнього СРСР склалася майже однакова ситуація з правовою реалізацією доступу до екологічної інформації. Надбання деструктивної союзної політики негативно вплинуло на правове забезпечення доступу до екологічної інформації. Лише за часів незалежності з'явилися відмінності в правовому забезпеченні і реалізації права людини на екологічну інформацію. Загальновідомо, що авторитарний режим в Російській Федерації сприяв численному порушенню прав і свобод в країні [209]. Російська Федерація продовжила наслідувати систему СРСР, де закріплені права фактично не знаходили місця для належної реалізації. Російське законодавство містить достатню кількість норм, що регламентують право на отримання екологічної інформації. Так, в ч. 2 ст. 24 Конституції Російської Федерації передбачено обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб забезпечувати кожному можливість ознайомлення з документами і матеріалами, що безпосередньо зачіпають його права і свободи [210]. Незважаючи на те, що ст.42 Конституції Російської Федерації передбачає право кожного на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища, в реальності існує значна проблема у доступі до екологічної інформації. Закон Російської Федерації від 10 січня 2002 року «Про охорону навколишнього середовища» як один з основних принципів проголошує дотримання права кожного на отримання інформації про стан навколишнього середовища (ст. 3) і закріплює право громадян направляти до відповідних органів і посадових осіб звернення про отримання своєчасної, повної і достовірної інформації про стан навколишнього середовища в місцях свого

проживання і заходи щодо його охорони [40], [211], [212]. Крім цього, ч. 3 ст. 63 Закону встановлює статус інформації про стан навколишнього середовища, її зміни, отримані при здійсненні державного екологічного моніторингу. Відповідно до ст. 2 Закону Російської Федерації «Про інформацію, інформатизацію і захист даних» від 20 лютого 1995 року, інформатизація і захист інформації - це відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, незалежно від форми їх подання. На основі цього закону були спроби дати визначення екологічної інформації як відомостей про осіб, предмети, факти, події та процеси, що мають значення для охорони навколишнього середовища, екологічну безпеку, охорони здоров'я громадян, незалежно від форми їх подання [40]. Пожежі 2019 року в Сибіру [213] свідчили про слабку систему забезпечення екологічної безпеки та прав людини, в тому числі, і на доступ до екологічної інформації. Причинами виникнення ситуації із значним порушенням доступу до екологічних прав людини, називаються екологічне невігластво, еколого-правовий нігілізм, зневажливе ставлення до прав громадян з боку посадових осіб. Інша ситуація склалася із забезпеченням права на екологічну інформацію в Республіці Білорусь. Право на екологічну інформацію закріплено законодавством на конституційному рівні. Натомість, влада майже повністю ігнорує екологічні права громадян, а громадськість активно відстоює власні екологічні інтереси [214]. У ст. 74 Закону Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища» дано таке визначення: екологічна інформація - документована інформація, що містить відомості про стан навколишнього середовища, впливи на нього і заходи щодо його охорони, а також про вплив навколишнього середовища на людину, склад якої визначається Законом, іншими законодавчими актами Республіки Білорусь і міжнародними договорами [215], [216]. Законодавство Республіки Білорусь, що закріплює право на сприятливе навколишнє середовище, динамічно розвивається. Динаміка і тенденції розвитку в досліджуваній області обумовлені прийняттям міжнародних угод, в яких містяться положення про зв'язок прав людини і стану навколишнього середовища. В Республіці Білорусь ратифіковано Орхуську Конвенцію, проте авторитарний режим нівелює досягнення законодавства [217]. Саме положення Орхуської Конвенції значною мірою вплинули на те, що в 2002 році

Закон Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища» був прийнятий в новій редакції, в якій суттєвого оновлення набула область правового регулювання відносин щодо здійснення і захисту права на сприятливе довкілля.

Звернемо увагу на правові засади доступу до екологічної інформації у Німеччині. Повага до прав людини зафіксована в Основному законі Німеччини. Німеччина на національному рівні і в світовому масштабі докладає зусиль для захисту прав і основних свобод людини [218]. В Німеччині, згідно до федеральної системи поділу сфер компетенції, виконання законів в області охорони навколишнього середовища, в основному, покладено на федеральні землі. Тому земельні відомства набагато більше займаються практичною реалізацією положень Орхуської Конвенції, ніж федеральні органи. У Німеччині положення Орхуської Конвенції та положення Директиви 2003/4/ЄС регулюються Законом «Про екологічну інформацію» (Umweltinformationsgesetz) з внесеними до нього поправками від 22 грудня 2004 року. Відповідно, федеральні землі прийняли відповідні закони в рамках сфери своєї компетенції: Закон про екологічну інформацію землі Баден-Вюртемберг 2006 року; Закон про екологічну інформацію Баварії від 2006 року; Закон про свободу інформації Берліна з внесеними до нього поправками; Закон про екологічну інформацію землі Бранденбург від 2008 року; Закон про екологічну інформацію Бремена 2005 року; Закон про екологічну інформацію Гамбурга 2005 року; Закон про екологічну інформацію Гессена 2006 рік; Закон про екологічну інформацію Нижньої Саксонії 2006 року; Закон про екологічну інформацію землі Мекленбург - Західна Померанія 2006 року; Закон про екологічну інформацію землі Північний Рейн - Вестфалія 2007 року; Закон про екологічну інформацію землі Рейнланд - Пфальц 2006 року; Закон про екологічну інформацію Саара 2007 року; Закон про екологічну інформацію Саксонії 2006 року; Закон про екологічну інформацію землі Саксонія - Ангальт 2006 року; Закон про доступ до інформації землі Шлезвіг-Гольштейн 2012 року; та Закон про екологічну інформацію Тюрінгії 2006 року [219].

Законодавство Турецької Республіки у сфері охорони навколишнього середовища в основному складається з національних законів, нормативних актів, статутів та рішень. Ключовими елементами природоохоронного законодавства є:

Закон «Про охорону навколишнього середовища» від 11 серпня 1983 року, Гірничий Закон від 15 червня 1985 року, Лісовий закон від 8 вересня 1956 року, Положення про оцінку впливу на навколишнє середовище від 25 жовтня 2014 року (Регламент ОВНС), тощо [220]. Один з основних принципів екологічної політики Туреччини, на якому ґрунтується екологічний закон, це принцип участі, необхідність відігравати роль у процесі управління діяльністю [221]. Закон № 4982 від 19 квітня 2004 року закріплює право на отримання інформації, проте він не містить спеціальних правил щодо доступу до екологічної інформації. Громадяни мають право вимагати інформацію та документи за заявками, поданими відповідно до положень цього закону. Конкретних норм доступу до інформації не було закріплено в Конституції Туреччини 1982 року. В статті 26 наголошується на праві вільного висловлення поглядів, включаючи «право на отримання інформації». В Конституції 2001 року стаття 74 конкретно стосується права на інформацію, яка встановлює, що кожен має право отримувати інформацію [222]. Особливістю Туреччини є те, що вона брала участь в обговоренні Орхуської Конвенції, проте, не приєдналася до неї. Одна з трьох резолюцій, прийнятих на Генеральній Асамблеї Європейського екологічного бюро 2013 року, була резолюція Генеральної Асамблеї, яка закликала Турецьку Республіку вжити необхідних заходів для того, щоб стати учасницею Орхуської Конвенції та забезпечити її швидке виконання [223], [220]. Проте, Туреччина і на сьогодні не є учасником Орхуської Конвенції. Заслуговує на увагу досвід Індії у відкритті інформації для місцевого населення. В Індії діє Закон «Про доступ до інформації», який був прийнятий в 2005 році, і за своєю якістю займає друге місце в світі, згідно з даними рейтингу Global RTI Rating міжнародних організацій Access Info та Centre for Law and Democracy [224]. Проте, на практиці існують численні проблеми реалізації права на інформацію. Цікавим є досвід країн Латинської Америки, які підписали Регіональну угоду про доступ до інформації, участь громадськості та правосуддя в екологічних питаннях країн Латинської Америки та Карибського басейну, прийняту в Есказу, Коста-Ріка, 4 березня 2018 року. Відкриття для підписання відбулося в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку 27 вересня 2018 року [103]. Ст. 1 даної Угоди визначає метою цієї Угоди гарантування повного та ефективного впровадження в

країнах Латинської Америки та Карибського басейну прав доступу до інформації про навколишнє середовище, участі громадськості в процесі прийняття рішень щодо навколишнього середовища та доступу до правосуддя в екологічних питаннях, а також створення та зміцнення потенціалу та співпраці, сприяючи захисту права кожної людини нинішніх та майбутніх поколінь жити у здоровому середовищі та на сталий розвиток. Екологічна інформація визначається як інформація, яка є письмовою, візуальною, аудіо та електронною, або записана в будь-якому іншому форматі, стосовно навколишнього середовища та його елементів і природних ресурсів, включаючи інформацію, пов'язану з екологічними ризиками, та будь-якими можливими несприятливими наслідками, що впливають на стан навколишнього середовища та здоров'я, або також можуть вплинути на навколишнє середовище та управління ним. Отже, законодавство в різних країнах широко розглядає поняття екологічної інформації. Значні переваги мають системи, які визнають право на всю інформацію, якою володіють органи державної влади [225]. Належне дотримання інформаційного законодавства гарантує забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації в світі. Розглядаючи питання адміністративно-правових способів реалізації права на екологічну інформацію, зазначимо, що в Швеції основними способами доступу до інформації та її оприлюднення є інформаційний запит та опублікування такої інформації на офіційних веб-сторінках. Україна використовує систему інформаційних запитів, що їх запозичила в Швеції. Мартін Хагстрьом зазначає, що в Швеції будь-хто може зробити будь-який запит і отримати інформацію в електронному, друкованому, відео- чи аудіо форматі [19]. Таким чином в Швеції забезпечуються права людини та громадянина на доступ до інформації. В Республіці Молдова також діє система інформаційних запитів, які може надавати будь-хто. Відповідь має надійти не пізніше, ніж за 15 днів після реєстрації запиту. Проте, можна отримати формальну відписку або й відмову з посиланням на державну чи комерційну таємницю. Розслідувальна журналістика перебуває у складному стані, журналістам часто відмовляють. Не дотримуються чиновники й часових рамок, службовці намагаються продовжити строк відповіді [19]. Відповідно, створюються умови для обмеження прав і свобод людини неправовими методами. В Республіці

Білорусь надання екологічної інформації юридичним особам, які не є державними, здійснюється відповідно до ст. 74-4 Закону Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища». Так, екологічна інформація загального призначення надається власником екологічної інформації за заявою зацікавленої особи безоплатно, протягом десяти робочих днів з дня надходження заяви про її надання [226]. Нерідкі випадки необґрунтованої або незаконної відмови в Білорусі.

Індійський інформаційний акт передбачає можливості запитувати будь-яку інформацію у будь-яких формах. При цьому обов'язком розпорядників є надання, у випадку необхідності, допомоги при складанні інформаційних запитів, особливо людям з особливими потребами, які самотійно не здатні скласти та направити такий запит. Закон також передбачає, що відповідь має надаватись Розпорядником інформації максимально швидко, але не довше 7 днів. При цьому, індійське законодавство не передбачає можливості продовження строку для надання відповіді на запит [77]. Незважаючи на високу оцінку індійського законодавства, останнім часом, спостерігається тенденція щодо погіршення ситуації з доступом до інформації. Закон «Про доступ до інформації» не встановлює плати за подання інформаційного запиту. Підзаконними актами в Індії передбачено оплату витрат на копіювання та друк матеріалів лише понад 20 сторінок. В той же час, було встановлено додаткову плату безпосередньо за подання запитів, яка поширюється на всі категорії, крім тих, які надсилаються індійцями, що проживають за межею бідності. Крім того, введено ліміт на кількість слів в запиті, яких не може бути більше, ніж п'ятсот.

Відповідно до Регіональної угоди про доступ до інформації, участь громадськості та правосуддя в екологічних питаннях країн Латинської Америки та Карибського басейну [103], здійснення права доступу до екологічної інформації включає: запити та отримання інформації від компетентних органів без зазначення особливих інтересів або пояснення причин цього запиту. Кожна сторона сприяє доступу до екологічної інформації для осіб або груп у вразливих ситуаціях, встановлюючи процедури надання допомоги, від формулювання запитів до надання інформації, враховуючи їх умови та особливості; з цією метою сприяння доступу та участі відбувається за рівних умов. Кожна сторона гарантує, що вищезазначені особи

чи групи, що знаходяться в уразливих ситуаціях, включаючи корінні народи та етнічні групи, отримують допомогу в підготовці їх запитів та отримують відповідь. Таким чином, можемо вказати, що інформаційний запит є ефективною та відомою в світі формою доступу до інформації. Дієвість та належність відповіді на запит залежить від правового режиму стану громадянського суспільства в країні.

Далі, розглянемо інститут Інформаційного комісара та Уповноваженого з прав людини в різних країнах. Загалом, інститут Омбудсмена виник у Швеції в середині вісімнадцятого сторіччя з метою забезпечення контролю за діями влади. Моделі інституту Омбудсмена у зарубіжних країнах різноманітні. Це може бути одна особа (Росія, Франція), або кілька посадових осіб при парламенті (Німеччина, Швеція), може функціонувати колегіальний орган (Угорщина). Загальна європейська практика передбачає введення в державі посаду Уповноваженого з питань захисту персональних даних [103, с.272]. Створення такого інституту несе в собі не тільки практичну складову, але і важливий теоретичний підхід до розуміння процесу реорганізації органів управління. Якщо розглядати зарубіжний досвід, то на глобальному рівні існує чотири основні типи наглядових органів: Інформаційний комісар (Велика Британія, Словенія, Сербія, Угорщина, Шотландія); Комісія або інститут (Мексика, Франція, Португалія); Омбудсмен, наділений повноваженням нагляду (Швеція, Норвегія, Боснія, Нова Зеландія); інші органи (Південно-Африканська Республіка, Туреччина) [104, с. 47]. Отже, виникає питання, в якій формі має здійснюватися така інституція в Україні. Необхідність вдосконалення управлінської структури є очевидною, проте, науковці мають різні погляди на шляхи вдосконалення. У Німеччині інститут Уповноваженого із питань захисту персональних даних почав формуватися в 1970 році, коли в Землі Гессен вперше у світі був прийнятий Закон «Про захист даних», яким було встановлено державну посаду Комісара із захисту даних на правах єдиноначальності. Цьому виборному державному службовцю закон надав право повної незалежності від владних структур, а також право спостереження за діяльністю щодо персональних даних [103, с. 29]. У Франції призначається урядовий Комісар із захисту персональних даних. Він бере участь у засіданнях Комісії і може в 10 денний термін призначити повторне слухання

з будь-якого питання, що раніше було винесено на розгляд Комісії [227]. У Великій Британії існує незалежний апеляційний орган і своя система вирішення питань доступу до інформації. Має місце робота окремого органу, а саме, Уповноваженого з інформаційних питань. Цей орган допомагає в отриманні доступу до публічної інформації. Також у Великій Британії працівники бюрократичних установ самі використовують законодавство про доступ до інформації - подають запити про своїх начальників, власних інституцій. Відповідно до змін до Конституції Туреччини 2010 року надається право звернутися до Уповноваженого з прав людини. Інституційне структурування та доступ до екологічної інформації реалізується відповідно до Директиви ЄС щодо громадського доступу до екологічної інформації [22]. Після спроби перевороту 15 липня 2016 року підвищився рівень обмеження свободи поширення інформації, підвищився рівень цензури та самоцензури в країні. Таким чином, наголошуємо, що в Україні варто створити посаду, аналогічну інституції інформаційного комісара. Іншим важливим аспектом є вплив на політику країн НГО. Саме громадськість є рушійною силою у розвитку прав людини. Цікаво, що НГО у Швеції отримують фінансову підтримку. Шведське агентство з охорони навколишнього середовища щороку розподіляє кошти НГО. У 2016 році Агентство виділило близько 48 мільйонів крон асоціації «Шведське товариство охорони природи», яке з 2011 року поклало на себе завдання розповсюджувати гранти різним організаціям згідно з Указом про державні гранти організаціям активного відпочинку. Агентство також розподілило гранти в розмірі близько 14,5 мільйонів шведських крон 16 неприбутковим екологічним організаціям, робота яких сприяє досягненню цілей якості довкілля. Загалом, право НГО вільно діяти без покарання, переслідування чи цькування забезпечується конституційними нормами про свободу інформації, свободу асоціацій, свободу зібрань, свободу демонстрацій та свободу вираження поглядів. Більшість організацій у неприбутковому секторі мають форму некомерційного об'єднання. Створити некомерційну асоціацію у Швеції легко. Некомерційне об'єднання не повинно бути зареєстроване в будь-якому державному органі, а некомерційні асоціації з громадською користю мають певні податкові пільги. Знання, що напрацьовані цими організаціями, використовуються, наприклад,

шляхом направлення на процедуру коментування та інших консультацій, включаючи законодавчі, відповідно до Кодексу про довкілля. Також існує ряд формалізованих форумів для діалогу між урядовими відомствами та представниками різних асоціацій.

Можна відзначити, що під час карантину 2020 року проявився високий рівень правової свідомості та громадянського суспільства в Швеції. В той час, як світова спільнота вдалася до жорстких обмежувальних заходів, уряд Швеції, спираючись на традиційну довіру, обмежився рекомендаціями, опираючись на правову свідомість громадян Швеції. А в Туреччині, навпаки, значного впливу громадськості не спостерігається. Серед відомих такі громадські рухи, як турецький фонд боротьби з ерозією ґрунту для лісівництва та захисту природних середовищ існування, турецька асоціація охорони навколишнього середовища [211], [62], [47]. Досить багато турецьких громадських організацій займаються питаннями охорони довкілля.

Робота зі сприяння екологічній освіті та обізнаності в країнах світу ведеться як в шкільній системі, так і в інших установах. Проте, ми відзначаємо освітню систему Швеції. У рамках роботи над Програмою 2030 року та глобальними цілями сталого розвитку, Національне агентство з питань освіти Швеції працює над ціллю 4: якісна освіта для всіх. Національне агентство з питань освіти співпрацює з Університетом Упсали для розробки національного плану дій щодо подальшої роботи над розвитком навчання по навколишньому середовищу та сталому розвитку. Відповідно до навчальної програми дошкільної освіти, кожен, хто працює в дошкільних закладах, повинен сприяти повазі до природи, і дошкільні заклади повинні приділяти велику вагу питанням охорони довкілля. Дошкільні заклади повинні сприяти тому, щоб діти набували навичок дбайливого ставлення до природи і розуміли, що вони є частиною циклів у природі. Відповідно до навчальної програми для загальноосвітніх шкіл, школи мають завдання надавати учням можливості брати відповідальність за навколишнє середовище, на яке вони можуть безпосередньо впливати, так і формувати особистий підхід щодо загальних та глобальних екологічних проблем. Шведський університет сільськогосподарських наук (SLU) має понад 30 освітніх програм, за якими проводять широкі дослідження довкілля. Для створення ефективної системи оприлюднення та взаємодії з громадськістю, створена система е-

держави та використання мережі інтернет, що була впроваджена в Україні з використанням шведського та естонського досвіду. У Швеції є спеціальний веб-сайт *openaid*, де публікуються всі проекти міжнародного розвитку шведського уряду. Ще існує спеціальний портал, кожен може користуватися ним один раз на тиждень. Більше того, в Швеції всі декларації відкриті для загального доступу. Коли чиновники оприлюднюють свої декларації, інформація одразу потрапляє в медіа-ресурси. Ця відкритість сприяла збільшенню довіри в суспільстві [71]. Основне правило шведського законодавства щодо доступу до інформації, яку зберігають органи державної влади - офіційний документ є публічним, якщо інше не передбачено. На наш погляд, система доступу до екологічної інформації в Швеції формується на загальних інформаційно-правових засадах.

У Великій Британії є веб-інтерактивна карта MAGIC для збору інформації про навколишнє середовище від уряду [228]. У кабінеті є також команда з прозорості [229]. Крім того, у Великій Британії активно працюють офіційні веб-сторінки уповноважених органів влади - Департаменту з питань довкілля, продовольства та сільського господарства [230], Англійське агентство з навколишнього середовища [231], уряду Шотландії [232], уряду Валлії [233] і Департаменту сільського господарства, навколишнього середовища та сільського господарства Північної Ірландії [234], які публікують велику кількість інформації щодо стану довкілля.

В США існує електронна система FOIA при Міністерстві юстиції США (FOIA.gov), де можна зробити запит. Відповідь на запит можна отримати протягом 20 робочих днів. Більшість запитів є безкоштовними, але запитувачу може бути запропоновано заплатити невелику суму за фотокопії або поштові витрати. У 2013 році Міністерство юстиції отримало 70 081 запит FOIA, у опрацюванні яких приймали участь 501 працівник, що призначені для реагування на ці запити. В США налічується дев'ять виключень з права на доступ до інформації, які можна класифікувати наступним чином: національна безпека та зовнішня політика; матеріали, які стосуються виключно внутрішнього розпорядку та правил федеральних агентств; інформація, яка спеціально виключається з обігу за іншими федеральними законами; комерційні таємниці та фінансова інформація, отримані від

суб'єктів у конфіденційних умовах; внутрішні меморандуми та обговорення політики агентств; особиста інформація, така як медичні звіти, особисті файли та місце роботи; інформація правоохоронних органів стосовно розслідувань; інформація фінансових інституцій, які регулюються на федеральному рівні. А наприклад, в Республіці Білорусь такі електронні бази даних, доступні для громадськості, тільки починають створюватися. Так, на сайті www.minpriroda.by представлена інформація про стан навколишнього середовища Республіки Білорусь, статистичні матеріали про стан навколишнього середовища, тексти основних нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів [235]. Таким чином, досвід використання електронних систем, соціальних мереж і офіційних ресурсів та інших засобів мультимедійного підходу може бути запозичений для використання в українських реаліях. Ще один унікальний та важливий напрямок роботи в Швеції - Закон «Про захист інформаторів». Він надає право будь-кому, навіть державним службовцям, анонімно надавати інформацію для публікації. Сюди включається й певна секретна інформація, що має суспільне значення. Далі, розглядаючи судову систему, можна визначити особливості та унікальні рішення багатьох країн. Одним із засобів захисту громадських інтересів приватними особами в римському праві були позови - *actio popularis*. Термін *actio popularis* використовується для визначення звернення фізичних осіб, груп осіб і НУО в суд або інший орган в загальних, суспільних інтересах або інтересах певних груп, без необхідності доведення особистого інтересу. У ряді країн для захисту суспільних інтересів застосовується так званий «груповий позов», який заявляється для захисту інтересів невизначеного кола осіб (Польща) [203]. *Actio popularis* поширений, головним чином, у країнах Африки, Центральної та Північної Америки, відіграє незначну роль в Ліхтенштейні, де необхідно виконати кілька умов для його подачі, Мальті, Перу і Чилі. В Угорщині, Хорватії та Грузії він також сприяє розвитку правопорядку. У Південно-Африканській республіці фізична або юридична особа може звернутися до суду для захисту громадських інтересів. Проте, більшість держав не передбачили *actio popularis*, намагаючись запобігти зловживанням з поданням заяв [203]. В Японії, відповідно до Закону 1962 року про порядок вирішення

адміністративних спорів, виділяють чотири основних види адміністративних позовів: 1) «Кококо», 2) «Тоджіша», 3) «народний позов» (*actions populares*) і 4) позов «Кіка», або позов щодо спору між органами і установами. «Народний позов» подається тільки в спеціально встановлених законом випадках і передбачає, що особа, яка звертається до суду з позовом про оскарження незаконного адміністративного позову, не має безпосереднього юридичного відношення до суті позову [203]. Вважаємо, що українська судова система має звернутися до даного виду позову в екологічних справах, в тому числі, захисті права на екологічну інформацію. Іншими значними особливостями існування судової системи зарубіжних країн є наявність екологічних судів. Така система використовується в окремих європейських країнах та США. Екологічний суд є державним судом штату, повноцінною і самостійною частиною судової системи Вермонта, як суверенного суб'єкта федерації, що займається питаннями екологічного права. До складу суду входить всього двоє суддів, які розглядають питання, що стосуються екологічних спорів. Суд проводить слухання та засідання по всьому штату. У разі, коли необхідне слухання потрібно проводити в суді, воно проводиться в районі, де трапився випадок, який є підставою судового розгляду. Загалом, судді екологічних судів призначаються в районних і окружних судах по всьому штату [168]. Наприклад, у Новій Зеландії екологічний суд був створений ще у 1991 році на основі Закону з управління ресурсами. Він є незалежним спеціалізованим судом, що складається з 8 постійних та 10 запасних спеціально підготовлених у сфері природоохоронного і природо-ресурсного права суддів та 15 екологічних комісарів (експерти в окремих сферах науково-технічної діяльності, економіки, сільського господарства, а також фахівці з медіації). Функції та повноваження цього суду охоплюють не лише тлумачення права і вирішення спорів, а й виконання винесених рішень. Судді постійно перебувають у трьох округах. За необхідності судді із цих трьох округів виїжджають на місце слухання проблемних питань щодо навколишнього середовища. Це дозволяє Суду здійснювати екологічне правосуддя та забезпечувати однотипне застосування еколого-правових норм, захищати екологічні права і бути доступними та відкритими для всіх громадян.

3.3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

В третьому пункті цього розділу ми розглянемо напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. На підставі вищевикладеного аналізу адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні та сучасного стану реалізації та забезпечення права на екологічну інформацію, ми пропонуємо в цьому пункті визначити основні шляхи удосконалення даного механізму.

В першу чергу, визначаючи актуальність та нагальність вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні, ми маємо відзначити основні та значимі процеси, що відбуваються в суспільстві та впливають на реалізацію права на екологічну інформацію в Україні. Загалом, двадцять перше сторіччя поставило перед людством чимало нових викликів, завдань та пріоритетів. Стрімкий розвиток інтелектуальних технологій, зміни в суспільно-політичному житті допомогли становленню нового інформаційного суспільства. Водночас, в сучасних умовах існування, є нові загрози та небезпеки, такі як інформаційні та гібридні війни в суспільно-політичних реаліях, в сфері розвитку технологій та мережі Інтернет з'являються численні віруси, існують загрози кібератак тощо. Україна, перебуваючи на роздоріжжі, з одного боку, отримала у спадок від Радянського Союзу певні підходи до правової дійсності, в тому числі і нігілістичне відношення до екологічних процесів, а з іншого - висловила прагнення до євроінтеграції та проведення глибоких адміністративно-політичних реформ. Тому можемо стверджувати, що ці фактори значно вплинули на формування правової дійсності в українських реаліях, створюючи нову унікальну практику в забезпеченні адміністративно-правових засад забезпечення права людини на екологічну інформацію. Таким чином, до передумов та процесів, що вплинули на реалізацію права на екологічну інформацію в Україні, можемо віднести:

- спадок правових підходів Радянського Союзу. Як вже зазначалося та в контексті ретроспективи, вплив радянської дійсності складно позначився на формуванні законодавства та його реалізації в Україні. Оскільки СРСР відрізнявся досить прогресивним законодавством, в тому числі і в екологічній сфері та сфері доступу до екологічної інформації, відповідно, ці досягнення майже повністю нівелювалися відсутністю механізмів для їх реалізації та забезпечення, а правосуддя було вибіркоким та показовим. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування здійснювалась в інтересах вибраних груп осіб, що знаходились при владі. Інтереси та права радянського населення в більшості випадків ігнорувалися, панувала нігілістична традиція по відношенню до екологічних потреб суспільства. Відтак, в незалежній Україні, тривалий час існувала спадкова система правових норм, що не мала відображення в українських реаліях, та часто просто не мала фактичного застосування на практиці.

- євроінтеграція України, що почалася з 1994 року. В процесі реформування та пошуку власного шляху в державних процесах, Україна визначила своє спрямування на євроінтеграцію. Діяльність з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначила чіткі пріоритети, плани та методи вдосконалення законодавства України. Підтримка, співпраця з міжнародними і європейськими установами та контроль з їх боку, на наш погляд, позитивно вплинули на українське законодавство, особливо в сфері екології. Ст. 363 Угоди про асоціацію передбачає поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля, яке здійснюється відповідно до Додатку XXX Угоди [236].

- адміністративно-правова реформа, що почалася з 1998 року. Як наслідок, в Україні розпочалася тривала адміністративно-правова реформа та процес децентралізації, які мають здійснюватися у кількох напрямках: створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні; формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління; кадрове забезпечення нової системи державного управління; зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління; наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління,

формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування [237]. На сьогодні в Україні є чимало проблемних питань щодо здійснення адміністративно-правової реформи, що потребують вирішення, і, відтак, вони впливають на еколого-правову дійсність України.

- інформаційні світові процеси. Як зазначалося вище, на Україну значно вплинули світові інформаційні процеси, які започаткували низку змін. Інформатизація значно вплинула на освітні, адміністративні, законодавчі та правозахисні процеси. Суттєве покращення та спрощення доступу до екологічної інформації відбулося завдяки можливості та законодавчому закріпленню використання електронних засобів зв'язку та Інтернет-джерел в процесі доступу до екологічної інформації, реалізації та захисту таких прав. Станом на 2019 рік всесвітньою мережею регулярно користуються 22,96 млн українців, або 71%, порівняно з показником 63% станом на кінець 2018 року [238]. Важливим надбанням стало застосування електронних систем та баз даних. Використання соціальних мереж створило нові умови для діалогу громадськості і посадових осіб. Проте, виникли і нові проблеми, такі як необхідність закріплення інформаційних процесів законодавчо, швидкі зміни в будь-яких процесах, кіберзагрози та кібератаки, віруси тощо. Виникла потреба в постійному нагляді за діяльністю в інформаційних мережах. Треба відзначити, що має місце значна монополізація інформаційного ринку. Тому інформація набуває нової політичної цінності та відбувається процес її комерціалізації та розвитку.

- Орхуські процеси. В результаті прийняття міжнародною спільнотою Орхуської Конвенції, її ратифікації та імплементації в українське законодавство, стан забезпечення права на екологічну інформацію в Україні значно покращився. Цьому сприяв нагляд з боку громадськості, яку підтримала Орхуська Конвенція. Оскільки Орхуська Конвенція була прийнята до процесу інформатизації [146], то йдуть постійні процеси вдосконалення механізмів її реалізації та звітування, у відповідності до вимог часу. Існує чимало інших факторів, що вплинули на формування еколого-правової свідомості, проте, на наш погляд, вищевказані є основними, що вплинули на формування законодавства та практики.

Залишається чимало проблем у сфері забезпечення доступу до екологічної інформації, серед яких: відсутність механізму реалізації та декларативність правових норм, практична відсутність судової практики та механізму захисту та притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень щодо забезпечення доступу до екологічної інформації, нігілізм та складність реалізації права на інформацію, корумпованість владних структур тощо.

Далі, розглянемо методологічні підходи до забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації. На наш погляд, для ефективної реалізації та забезпечення даного права ми повинні виходити із засад системності та людиноцентризму. Наразі екологічний портрет українця має такий вигляд: відсутність ефективного судового захисту, відсутність ефективного екозахисту з боку держави, забруднення довкілля та вибіркоче правосуддя [239].

Для ефективного забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації необхідна чітко визначена та закріплена правова система. І.М. Сопілко вказує, що системний підхід має претендувати на потужний методологічний науковий напрям, в рамках якого знаходить своє пояснення формування, реалізація та корегування державної інформаційної політики [240]. І.М. Сопілко відзначає, що системний підхід сам по собі як такий не дає вирішення проблеми безпосередньо, а виступає знаряддям нової постановки проблеми [240]. Відповідна система має формуватися на законодавчому базисі, що регулює реалізацію, забезпечення та захист права людини на екологічну інформацію та який опирається на історико-правові засади. Законодавство в сфері доступу до екологічної інформації має бути сталим, однозначним, чітко сформульованим та прозорим. Відповідно, це повертає нас до проблем та спроб кодифікації та інкорпорації законодавства України. Існує декілька підходів до кодифікації, один з яких пропонує створення Екологічного Кодексу України [241], [242], а інший - Інформаційного Кодексу України [243], [244]. Систематизація та кодифікація законодавства на сьогодні є досить складним, але важливим завданням. На наш погляд, варто було б розробити Інформаційний Кодекс України, в якому були б визначені основні засади інформаційних прав, при цьому, право на екологічну інформацію та положення щодо його реалізації та забезпечення,

як особливу специфічну категорію, що має певні особливості, варто було б винести в окремий підрозділ «Доступ до екологічної інформації» Екологічного Кодексу України. Далі, продовжуючи розвиток системності та людино-центризму, маємо вказати, що для ефективного розвитку та вдосконалення механізму забезпечення права на екологічну інформацію необхідно визначити курс, напрями розвитку. Слушною є думка В.І. Андрейцева про те, що законодавчий акцент на реальний, фізичний стан навколишнього природного середовища та інші елементи біосфери не справив належного впливу на державу, її інституції, відповідних фізичних та юридичних осіб щодо ефективного відвернення природної та техногенної небезпеки [245]. Як вже було відзначено, в Україні таким напрямом став шлях євроінтеграції, що характеризується потребою у швидких та чітких рішеннях. Звісно, важливим є етап напрацювання нових ідей, їх апробація та вдосконалення діючої системи. Таку функцію виконує громадськість у своїй більшості, що потім надає пропозиції відповідним органам з впровадження змін та удосконалень механізму реалізації права на екологічну інформацію. Відповідно, необхідний діалог та комунікація між відповідними органами та громадськістю. Значну роль в налагодженні такого діалогу відіграли соціальні мережі і Інтернет-ресурси. Особливого значення інтернет-джерела набули в умовах карантину 2020 року [246]. І тоді вже відбувається етап практичної реалізації, де стають очевидними переваги і недоліки даного механізму.

Важливо, щоб центром даної системи була людина. Ми відзначаємо, що законодавство України, в тому числі і екологічне, спрямоване на реалізацію, в першу чергу, прав та свобод людини. Відтак екологічна інформація є актуальною в тих аспектах, що стосуються безпосередньо людини та безпеки її існування. Підсумовуємо, що для ефективної реалізації та забезпечення права людини на екологічну інформацію потрібен системний та комплексний підхід. А відповідні уповноважені державні органи мають взаємодіяти з громадськістю та неурядовими організаціями, а також з суб'єктами господарювання, дотримуючись принципу гласності, відкритості та гнучкості.

Наступним кроком проаналізуємо складові елементи механізму адміністративно-правового забезпечення права на екологічну інформацію. Загалом

законодавство у сфері доступу до екологічної інформації знаходиться в процесі перегляду та удосконалення з врахуванням потреб сьогодення. Законодавча база складається з відповідного законодавства України та міжнародних актів, ратифікованих Україною. Норми доступу до екологічної інформації знаходять відображення як в загальних актах, так і в спеціалізованих природо-ресурсних, які часто дублюються. Система українського законодавства в сфері доступу до екологічної інформації надзвичайно розгалужена і пронизує наскрізь законодавство України: від К України, стратегій та планів розвитку, до інформаційного та спеціалізованого природо-ресурсного законодавства. В цьому виникає і проблематика відсутності чіткої структури та системності законодавства в даній сфері, подекуди, суперечності законодавчих норм. На наш погляд, це повертає до ідеї корпорації та кодифікації інформаційного законодавства в Україні. Ми підтримуємо позицію про створення єдиного Екологічного Кодексу України, де можливо уникнути дублювання та суперечності норм законодавства.

В контексті генезису еколого-правової думки, ми виділяємо такі етапи розвитку права на екологічну інформацію в міжнародному полі: Перший попередній етап (до 1755 року); Другий попередній етап (1755 – 1950 роки); Перший етап (1950 – 1990 роки); Другий етап (1990 – 1998 роки); Третій етап (1998 – 2010 рік); Четвертий етап (після 2011 років). Наявність двох попередніх етапів обґрунтовуємо змінами в суспільно-політичному житті, що призвели до формування екологічного законодавства та, окремо, інформаційного законодавства. В контексті генезису еколого-правової думки, ми виділяємо наступні етапи розвитку права на екологічну інформацію в сучасній Україні: Попередній етап – до створення СРСР (до 1922 року); Перший етап (1922 – 1986 роки); Другий етап (1986 – 1991 роки); Третій етап (1992 – 1999 роки); Четвертий етап (2000 – 2014 роки). П'ятий етап (після 2014 року). На наш погляд, потрібно значне вивчення та аналіз існуючих історичних документів у сфері доступу до екологічної інформації в Україні. Ми вважаємо, що на розвиток інформаційно-екологічного забезпечення значно вплинули техногенні події, особливо Чорнобильська аварія.

Існує величезна кількість підходів до поняття «інформація». Ми визначаємо, що інформація - це певні знання, відомості, дані, або досвід, що впливають на суспільство, і можуть бути використані для реалізації людиною своїх прав та свобод. Досліджуючи понятійний апарат, маємо вказати на використання специфічної термінології в законодавстві України, а саме: екологічна інформація, інформація про довкілля, інформація про стан навколишнього середовища тощо. Ми не погоджуємося з позицією, що таким чином визначаються різні категорії екологічної інформації. На наш погляд, варто привести законодавство України у відповідність до Орхуської Конвенції, особливо в рамках термінології, а саме, використовуючи єдиний термін «екологічна інформація». І, оскільки в законодавстві України є більше п'яти законодавчих визначень екологічної інформації, ми пропонуємо привести їх до єдиного визначення, викладеного в ст. 2 Орхуської Конвенції. До особливостей екологічної інформації відносимо: міжнародний характер, динамічність, вичерпність, достовірність, міждисциплінарний характер та суспільне значення. Інформація завжди є суб'єктивною. Ми виділяємо поняття «дані» та «відомості» для визначення інформації у формі таблиць, діаграм та відомостей, що не можуть бути зрозумілі споживачу інформації. Інформацією є дані, що були опрацьовані розпорядником та надані споживачу доступним способом, наприклад, з роз'ясненнями.

Далі пропонуємо чітко розділити екологічну інформацію на категорії: безумовно необхідну екологічну інформацію, суспільно важливу екологічну інформацію та загальну екологічну інформацію. Відповідно, безумовно необхідну екологічну інформацію становить інформація, що не може бути прихована та засекречена, вона, у більшості випадків, стосується стихійних лих, аварій, технологічних катастроф, а від строку її оприлюднення залежить життя та здоров'я населення. Така інформація є, безумовно, необхідною по відношенню до визначеного кола осіб, які знаходяться в зоні ризику. Вона має бути надана впродовж максимум 24 годин після настання події, а її поширення є обов'язком відповідних уповноважених органів. До такої інформації може належати інформація про пожежі, повені, сейсмічну активність, техногенні аварії, що безпосередньо можуть завдати шкоди життю людини.

Суспільно важливу екологічну інформацію становить екологічна інформація про шкоду, завдану довкіллям, про стихійні природні явища, що впливають на населення, але яка не має термінового характеру. Від такої інформації залежить екологічна безпека та здоров'я населення, проте події, що її спричинили, не несуть прямої безпосередньої шкоди життю людини. Така інформація є важливою по відношенню до необмеженого кола суб'єктів; вона має бути надана впродовж максимум 48 годин після настання події, а її поширення є обов'язком відповідних уповноважених органів. До такої інформації може належати інформація про шкоду, яку завдають в регіоні пожежі, зсуви, паводки, якщо вони не загрожують безпосередньо. Загальну екологічну інформацію становить статистична, науково-дослідницька та інша екологічна інформація, що не потребує негайного оприлюднення. Вона надається за інформаційним запитом зацікавлених суб'єктів, а планове оприлюднення на інформаційних ресурсах розпорядника такої інформації відбувається впродовж 5 робочих днів.

Далі, є потреба в розвитку правової думки в сфері дослідження еколого-інформаційного забезпечення. На наш погляд, ці дві категорії частково співпадають, проте, право на екологічну інформацію ширше, і включає екологічне інформаційне забезпечення, тобто, надання екологічної інформації населенню на постійній систематичній основі, без будь-яких запитів з боку отримувача такої інформації. Також ефективна реалізація права на екологічну інформацію може виражатися в еколого-інформаційному забезпеченні інтересів не однієї особи, а певної групи людей. Отже, дані категорії взаємопов'язані між собою і взаємозалежні.

Право на екологічну інформацію можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Право на екологічну інформацію в об'єктивному розумінні - це система правових норм, які регулюють суспільні відносини з приводу реалізації, забезпечення, гарантування і захисту права на екологічну інформацію. Право на екологічну інформацію в суб'єктивному розумінні - це право людини на реалізацію, а саме: отримання розпорядження та використання екологічної інформації; на захист та відновлення порушеного права на екологічну інформацію.

Право на екологічну інформацію суттєво впливає на право людини на екологічну безпеку, право на здоров'я та безпечне довкілля, інші права.

В результаті дослідження інституційно-правової складової ми дійшли висновку, що ефективна реалізація права на екологічну інформацію можлива за умови чіткої, прозорої взаємодії всіх інституцій, а саме: органів державної влади, місцевого самоврядування, судової системи, суб'єктів господарювання та громадськості на постійній основі.

А.А. Романова доцільно відзначає, що на сьогодні держава створює основу, на базі якої права людини не лише утверджуються, але і створюють дієві механізми забезпечення прав, метою яких виступає можливість кожної окремої людини ефективно втілювати у повсякденне життя свої права [91]. Відповідно, розпорядник має сформулювати та забезпечити діяльність за потреби, роботу відповідного відділу по роботі з доступом до публічної інформації. Логічно, що посадова особа буде належним чином виконувати обов'язок із забезпечення доступу до екологічної інформації, коли в неї буде належне фінансово-організаційне забезпечення. І для ефективного виконання посадовими особами своїх обов'язків потрібне належне забезпечення та інструкції, а також інформаційно-просвітницька робота.

Значимим є саме створення постійно діючої системи органів, що є розпорядниками інформації; взаємодія між суб'єктами для забезпечення швидкого доступу до екологічної інформації; орієнтація на людину та забезпечення її прав і законних інтересів. Для ефективної роботи суб'єктів важлива впорядкованість та системність, цілісність в діяльності уповноважених органів, громадських організацій, установ та посадових осіб, тобто, в основу має бути закладено ефективне державне управління. Система державного управління в Україні знаходиться в режимі реструктуризації та постійних змін, що негативно впливає на виконання відповідними органами своїх функцій. Потрібна послідовність, цілеспрямованість та системність у сфері інституційно-правового забезпечення прав людини на екологічну інформацію в Україні. До недоліків у діяльності Верховної Ради України можна віднести суперечливий законодавчий процес, де численні нормативно-правові акти неузгоджені між собою, неузгодженість просліджується і в діяльності. Вважаємо, що

потрібна реформа діючої ВРУ, в тому числі, скорочення кількості депутатів максимум до двохсот осіб. На наш погляд, надзвичайно важлива роль Уповноваженого ВРУ з прав людини. Недоліком є те, що даний інститут не має контролюючої функції, а його рішення не мають сили імперативу. Також ми підтримуємо пропозицію із запровадження інституту інформаційного комісара або омбудсмена в сфері доступу до інформації. Можливі декілька варіантів діяльності такої інституції: наданні додаткових повноважень та ресурсів Уповноваженому ВРУ з прав людини в даній сфері; створення інституту інформаційного комісара, який мав би компетенцію працювати з двома правами: доступом до публічної інформації та захистом персональних даних [83]. Отже, такий орган має базуватися на принципах незалежності, відкритості, гласності та прозорості.

В роботі ВРУ, Президента України та КМУ в режимі політичної нестабільної ситуації останніх років пріоритети вищих органів виконавчої та законодавчої влади постійно змінювалися, що значно вплинуло на їхню роботу. Непослідовна, невважена державна політика призвела до створення численних взаємосуперечливих актів, або таких, що дублюються. Відсутність єдиної позиції та мети утворила ситуацію з фактично недіючими програмами розвитку. Процес євроінтеграції та узгодження законодавства з нормами ЄС став цільовим напрямом, що значно систематизував законодавчий механізм.

Важливою є діяльність Міндовкілля в сфері забезпечення доступу до екологічної інформації. Відмітимо, що якщо раніше Міндовкілля було досить закритою установою, що значно порушувало права людини на екологічну інформацію, то протягом останніх років, завдяки впливу громадськості, реформам та Орхуському процесу, воно є одним із найвідкритіших міністерств, що опікується екологічними процесами та налагодило контакт з громадськістю. Недоліком є постійні реорганізації, а злиття двох міністерств 2019 року негативно вплинуло на пріоритетність екології та проблем захисту довкілля в завданнях Мінекоенерго. Розділ міністерств 2020 року є доцільним, але ресурсо-витратним процесом.

Адміністративна реформа значно покращила ефективність роботи державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, чим спростила доступ до

екологічної інформації в їх розпорядженні. Важливими суб'єктами забезпечення інформації в Україні є також громадські об'єднання та ініціативи, науково-дослідні установи, ЗМІ, приватні підприємства та фізичні особи. Особливу роль відіграє громадськість, що отримала нові повноваження у зв'язку з імплементацією Орхуської Конвенції. Громадськість може відігравати вагомий роль в екологічному моніторингу, забезпеченні дотримання вимог законодавства, надаючи значне сприяння і допомогу у цьому державним органам. У сфері доступу до екологічної інформації, на нашу думку, НГО відіграли ключову роль. Зокрема, громадські об'єднання ініціюють підвищення рівня екологічної освіти, піднімають на загальне обговорення складні екологічні питання, проводять опитування та анкетування щодо екологічних питань, здійснюють громадський контроль за діяльністю владних органів, вносять пропозиції щодо впровадження новинок, розробляють та видають аналітичні матеріали та звіти щодо стану довкілля, проводять акції та марші, які привертають увагу засобів масової інформації та населення України до проблем довкілля. Громадські організації виступають посередниками між органами державної влади та населенням.

Недоліком в роботі громадськості є те, що певні громадські організації, при постійній взаємодії з відповідними органами державної влади, можуть лобіювати інтереси певних політичних сил. Дана практика лобіювання інтересів відбувається для підтримки приватних інтересів.

Іншою проблемою є те, що громадськість спеціалізується на конкретних вузьких питаннях захисту довкілля, при цьому привертаючи увагу медіа, населення та посадовців до вирішення відповідних питань. Проте, поза увагою залишаються значимі питання, які також потребують вирішення. Часом спостерігається монополізація екологічної сфери окремими громадськими організаціями. Громадські організації тісно співпрацюють зі ЗМІ, які, як відомо, формують штучні уявлення про суспільні потреби, що базуються на приватних та комерційних інтересах.

Відповідно, постає питання про забезпечення належності та достовірності екологічної інформації та її акцентів в роботі громадськості та ЗМІ. Це повертає увагу до необхідності підвищення рівня вивчення медіасередовища. Вважаємо, що інформаційний комісар може виконувати наглядову функцію за діяльністю

громадськості та медіа. На наш погляд, потрібно усунути постійні реорганізації в органах державної влади. Для досягнення прозорості та ефективності в діяльності потрібно усунути колізії та дублювання в законодавстві, чітко розподіливши повноваження відповідних органів на рівні нормативних актів відомства, встановити чіткий та прозорий порядок оприлюднення інформації та взаємодії з громадськістю. Також важливе проведення освітніх заходів та роз'яснень для посадовців з реалізації та забезпечення доступу до екологічної інформації в Україні.

Для ефективної діяльності інституційно-правового забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації необхідна чітко визначена та закріплена послідовна та прозора людино орієнтована система взаємодіючих суб'єктів. Загалом, виділяють активний та пасивний способи реалізації права на доступ до інформації. До активного доцільно віднести доступ до інформації, коли запитувач проявляє активні дії, щоб отримати таку інформацію. Це може бути участь в суспільних процесах, процедура оцінки впливу на довкілля, інформаційний запит, звернення. До пасивного відносимо можливість отримання інформації без активних дій з боку споживача інформації. Наприклад еколого-інформаційне забезпечення, оприлюднення інформації на веб-сторінках тощо.

Ми вважаємо, що одним із пріоритетних та ефективних способів доступу до екологічної інформації на сьогодні є інформаційний запит. На жаль, існує ряд можливих обходів та відмов у доступі до інформації за запитом, що були досліджені в ході цього дослідження. З кожним роком кількість інформаційних запитів росте, що зумовлює необхідність додаткових кадрових та фінансових ресурсів для відповіді на інформаційні запити для розпорядника інформації. Ми пропонуємо впровадити практику інформаційних запитів в освітню програму учнів середніх та випускних класів та студентів, щоб молодь змогла усвідомлювати та розуміти основні положення доступу до екологічної інформації та здійснювати реалізацію власних інформаційних прав; практичні аспекти реалізації права на екологічну інформацію, що формуватиме свідоме громадянське суспільство в Україні і активну позицію по відношенню до реалізації власних прав на доступ до екологічної інформації.

Серед пасивних способів реалізації права людини на екологічну інформацію особливе значення має розміщення даних на веб-порталах та за допомогою мережі Інтернет. В Україні працює система «Відкрите довкілля», що, з одного боку, є прогресивним досягненням, а з другого - її існування ускладнюється потребою в якісній інформації. Станом на 2020 рік система знаходиться на самозабезпеченні та в пошуках фінансування. Вважаємо, що потрібне вдосконалення та відповідне постійне забезпечення системи «Відкрите довкілля».

Постають і нові завдання з аналізу, обробки та систематизації величезної кількості екологічно значимих даних на постійній основі; розвитку технологічних та інформаційних систем та програмного забезпечення; забезпечення інформаційної безпеки та захисту даних, в тому числі від кіберзагроз. Новітні технології та розвиток інформаційного суспільства надали можливість швидкого доступу до даних, проте, реалії створили нові загрози та складнощі, такі як інформаційна війна, дезінформація, відсутність достатнього рівня вивчення медіасередовища та зсув пріоритетів, кіберзагрози та кібертероризм тощо. Запровадження ефективної системи електронного врядування та системи екологічних даних значно посилить прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень. Визначаючи способи оприлюднення інформації, законодавець звертається до оціночних понять, що є досить неефективним. Вважаємо, що положення про публікацію відомостей в офіційних друкованих виданнях застаріло по суті, адже такі видання використовуються вузько, за фаховою потребою. Переважна кількість населення користується інтернет ресурсами для пошуку інформації. Пропонуємо також на законодавчому рівні закріпити та роз'яснити порядок поширення екологічної інформації та комунікації в соціальних мережах та ЗМІ шляхом публікацій в засобах масової інформації. Відповідно, на прикладі Швеції, потрібна чітка програма з екологічної освіти для дошкільного, шкільного віку та спеціалізованої освіти.

Окремо виділяємо систему джерел екологічної інформації в Україні. Основним джерелом екологічної інформації є моніторинг. На сьогодні органи управління користуються різними системами моніторингу, часто застарілими. Як результат, у різних розпорядників знаходиться різна інформація про одні й ті ж об'єкти.

Прикладом є моніторинг викидів в повітря 2019 року, коли різні органи надали різну інформацію, що суперечила одна одній. Вважаємо, що має бути прийнятий проект ЗУ «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі», який би врегулював порядок дистанційного зондування землі, що на сьогодні не регулюється на законодавчому рівні. Загалом, реалізація права на доступ до екологічної інформації залежить від способів, за допомогою яких її отримують. Відповідно, ефективна та постійна реалізація права на доступ до екологічної інформації вимагає додаткового забезпечення та підтримки з боку держави та суб'єктів господарювання. Важливими є екологічні гарантії, що мають працювати в взаємодоповнюючій цілісній системі, і служать для забезпечення систематичної реалізації екологічних прав і свобод людини і громадянина. Екологічна інформація є суспільно відкритою, хоча існують також і певні обмеження в реалізації права на доступ до екологічної інформації. Обмеження в реалізації права на екологічну інформацію повинні мати під собою обґрунтування, а також являти собою цілісний логічний виважений адміністративно-правовий механізм для забезпечення національної, екологічної та інформаційної безпеки України. На наш погляд, потрібне детальне опрацювання та дослідження обмежень на основі того, що неповна або часткова екологічна інформація або така, що надана у повній відповідності до законодавства, може викликати панічні та суспільно негативні настрої або подаватися розпорядником інформації або медіаресурсами з відповідними акцентами та технологіями маніпуляції. Тому ми вважаємо, що інформація має надаватися розпорядником інформації, особливо про значимі події та явища (у першу чергу, безумовно, необхідну екологічну інформацію, суспільно важливу екологічну інформацію) після опрацювання її всесторонньо та створення механізмів та рекомендацій забезпечення прав та свобод людини, які порушуються при настанні таких подій. Звичайно, має бути напрацьований стратегічний план щодо створення таких механізмів та рекомендацій в екстреному порядку. Наприклад, при аварії на Фукусімі населення отримало інформацію не відразу з настанням події, але після опрацювання інформації відповідними органами та створення плану захисних заходів та рекомендацій для населення. Це попередило панічні настрої з боку японського населення. Відповідно, вважаємо, що обмеження в національному

законодавстві мають бути узгоджені з обмеженнями, які викладені в Орхуській Конвенції. Є відповідні ризики, що обмеження доступу до екологічної інформації можуть привести до маніпуляцій, суттєвих зловживань та порушень прав людини з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Захист права людини на екологічну інформацію є одним із найважливіших завдань суспільства на сьогодні. Ми вважаємо, що захист права на екологічну інформацію важливо розглядати комплексно та систематично. На наш погляд, в систему захисту права на екологічну інформацію мають бути включені превентивні заходи, правотворча та нормотворча діяльність; відповідна діяльність громадянського суспільства; оскарження порушеного права; судовий захист права на екологічну інформацію та діяльність відповідних органів по відновленню порушених прав на екологічну інформацію та компенсаційні заходи. За екологічні правопорушення особу може бути притягнуто до кримінальної та адміністративної відповідальності безпосередньо, а цивільної, дисциплінарної - опосередковано. Виділяють ще еколого-правову відповідальність, що настає за шкоду, завдану довкіллю. Існує проблема невідповідності шкоди, завданої порушенню права на інформацію та мірою відповідальності, а також компенсація за порушення даного права. В Україні поширюється практика, коли громадяни подають скарги до керівництва розпорядника інформації, але також дієвим є подання заяв до неурядових правозахисних організацій та ЗМІ. Кожна людина має право звернутися та оскаржити порушене право до вищого органу чи до відповідних установ, як, наприклад, до Уповноваженого ВРУ з прав людини, проте рішення Уповноваженого ВРУ з прав людини не мають імперативної сили, а є лише рекомендаціями. Найвагомішим способом захисту порушеного права є судовий захист. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до законодавства України.

Судовий захист права на екологічну інформацію має певні власні особливості: існує складність в фактичній доказовій базі, захист права на екологічну інформацію носить відшкодувальний характер, та існує тонка межа між наданням інформації та захистом приватних даних, що може спричинити колізії в правовому полі.

Роз'ясненням та допомогою у судовому захисті порушеного права на екологічну інформацію в основному займалися громадські організації. Станом на 2020 рік досягнуто значного прогресу в судовому захисті цього права. Відмітимо, що ЄСПЛ відіграє важливу роль в забезпеченні права на екологічну інформацію. Справи, що стосуються належного доступу до екологічної інформації вирішуються у відповідності до ст. 10 ЄКПЛ, яка гарантує свободу на отримання інформації. ЄСПЛ характерне динамічне трактування норм, тому існує динаміка в розумінні права на екологічну інформацію в ретроспективі. Якщо в 1987 році таке право передбачало лише право громадськості шукати та отримувати таку інформацію, то в 2020 році розуміння права на екологічну інформацію розширилося до еколого-інформаційного забезпечення та обов'язку держави поширювати екологічну інформацію. Відтак інформаційні мережі сприяли розширенню розуміння права на екологічну інформацію. Ми підтримуємо розвиток в Україні справ *actio popularis*, тобто справ в інтересах суспільства, а не лише конкретних осіб. Загалом, українська судова система в сфері доступу до екологічної інформації на сьогодні є малоефективною. Підтримуємо позицію по створенню окремого екологічного суду, що зможе вирішувати екологічні спори у відповідності до специфіки даних справ. Загалом, ми можемо відслідкувати суттєві зміни та прогрес як в законодавстві, так і в практиці забезпечення та реалізації права людини на екологічну інформацію в Україні.

Аналізуючи зарубіжний досвід, звертаємо увагу, що такі країни як Швеція, Фінляндія, Норвегія, Естонія, Данія, Ісландія та Велика Британія є передовими і найефективнішими в світі щодо розвитку законодавства і практики забезпечення та реалізації права людини на екологічну інформацію. Припускаємо, що це ґрунтується на особливостях та високому рівні довіри населення цих країн до влади. Радянська система негативно вплинула на правові реалії країн, що входили до його складу. І лише з 2000 років почалися суттєві зміни в їхніх правових реаліях. Якщо Російська Федерація наслідує нігілістичну та авторитарну систему радянського періоду, то Україна обрала шлях євроінтеграції, а Республіка Білорусь робить кроки до запровадження ефективної системи доступу до екологічної інформації.

ВИСНОВОК ДО 3 РОЗДІЛУ

В цьому розділі ми дослідили адміністративно-правовий механізм реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. Важливим підходом є комплексний та системоутворюючий підхід у вирішенні питань, що стосуються доступу до екологічної інформації.

Нами було проведено дослідження судової системи та системи захисту в сфері доступу до екологічної інформації. Визначено особливості судових спорів та підтримано пропозицію із запровадження екологічного суду. Спираючись на практику ЄСПЛ, ми визначили, що динамічний підхід у трактуванні норм законодавства дає пріоритети в історичному контексті.

В другому пункті розділу ми дослідили досвід зарубіжних країн у сфері реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. Україна запозичує провідний досвід в світі, а саме, досвід Швеції та Естонії, що сприяє стрімкому розвитку інформаційного права в Україні. Пропонуємо також впровадити освітні програми для дітей різного віку. Вважаємо, що Україні необхідне запровадження інституту інформаційного комісара.

В третьому пункті розділу ми визначили основні напрями та шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. Загалом екологічні права людини в Україні є чутливими до складних процесів державотворення, політичних спекуляцій та суспільних змін. Робимо висновок, що ефективний механізм реалізації права людини на доступ до екологічної інформації є важливим питанням сьогодення в Україні та світі.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнені результати проведеного дослідження і запропоноване розв'язання науково-практичних питань щодо специфічних особливостей адміністративно-правових засад реалізації права людини на доступ до екологічної інформації. Сформульована низка теоретичних і практичних висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення цього завдання, зокрема:

1. Доведено вплив на реалізацію права на екологічну інформацію в Україні таких процесів: спадок правових підходів Радянського Союзу; євроінтеграція України; адміністративно-правова реформа; інформаційні світові процеси; Орхуські процеси. В останні роки спостерігаються суттєві зміни та прогрес як в законодавстві, так і в практиці забезпечення та реалізації права людини на екологічну інформацію, але залишається багато проблем у сфері забезпечення доступу до екологічної інформації, серед яких: відсутність механізму реалізації та декларативність правових норм, нігілізм та складність реалізації права на інформацію, корумпованість владних структур тощо.

Відповідна система має формуватися на законодавчому базисі, що регулює реалізацію, забезпечення та захист права людини на екологічну інформацію та який опирається на історико-правові засади. Для ефективного розвитку та вдосконалення механізму забезпечення права на екологічну інформацію необхідно визначити курс та напрями розвитку держави. Важливою є апробація та вдосконалення чинної системи адміністративного забезпечення права людини на доступ до екологічної інформації, а також є необхідним діалог між відповідними органами та громадськістю як етап практичної реалізації коли стають очевидними переваги і недоліки цього механізму.

2. Визначено, що система українського законодавства у сфері доступу до екологічної інформації є надзвичайно розгалуженою. Це створює певні проблеми щодо відсутності чіткої структури та відсутності законодавстві в цій сфері та окремі суперечливі законодавчі норми.

3. Нами запропоновано виділити такі етапи розвитку права на екологічну інформацію в міжнародному полі: Перший попередній етап (до 1755 року); Другий

попередній етап (1755 – 1950 роки); Перший етап (1950 – 1990 роки); Другий етап (1990 роки по 1998); Третій етап (з 1998 року по 2010); Четвертий етап (з 2010-х років). Виділяємо етапи розвитку права на екологічну інформацію на території сучасної України: Попередній етап до створення СРСР (до 1922 року); Перший етап (з 1922 року – до 1986 року); Другий етап (з 1986 року до 1991 року); Третій етап (з 1991 року до 1999 року); Четвертий етап (з 1999 року до 2014 року); П'ятий етап (з 2014 року).

Авторкою визначено, що на розвиток інформаційно-екологічного забезпечення значно вплинули техногенні катастрофи, зокрема аварія на Чорнобильській АЕС у 1986 році.

4. Визначено, що право на екологічну інформацію слід розглядати в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Право на екологічну інформацію в об'єктивному розумінні – це система правових норм, які регулюють суспільні відносини з приводу реалізації, забезпечення, гарантування і захисту права на екологічну інформацію. Право на екологічну інформацію в суб'єктивному розумінні – це право людини на отримання розпорядження та використання екологічної інформації, а також на захист та відновлення порушеного права.

5. Визначена важливість створення постійно діючої системи органів; необхідність взаємодії між суб'єктами для забезпечення швидкого доступу до екологічної інформації; важливість орієнтації на людину, забезпечення її прав та законних інтересів. Для ефективної роботи суб'єктів необхідною є впорядкованість, системність та цілісність в діяльності уповноважених органів, громадських організацій, установ та посадових осіб, тобто в основу має бути закладено ефективне державне управління. Система державного управління в Україні знаходиться в режимі реструктуризації та постійних змін, що негативно впливає на виконання відповідними органами своїх функцій. Необхідною є послідовність, цілеспрямованість та системність у сфері інституційно-правового забезпечення права людини на екологічну інформацію.

Визначено роль громадськості у забезпеченні реалізації права на екологічну інформацію. Громадські об'єднання ініціюють підвищення рівня екологічної освіти,

піднімають складні екологічні питання на загальне обговорення, проводять опитування та анкетування щодо екологічних питань, ведуть громадський контроль за діяльністю владних органів, вносять пропозиції щодо впровадження іновацій, розробляють та видають аналітичні матеріали та звіти щодо стану довкілля, проводять акції та марші, які привертають увагу засобів масової інформації та населення України до проблем довкілля. Громадські організації виступають посередниками між органами державної влади та населенням. Недоліком в роботі громадськості є те, що певні громадські організації при постійній взаємодії з відповідними органами державної влади, можуть лобювати інтереси окремих політичних сил. Також, спостерігається монополізація екологічної сфери окремими громадськими організаціями.

6. Доведено, що реалізація права на доступ до екологічної інформації залежить від способів, за допомогою яких її отримують. Відповідно, ефективна та постійна реалізація права на доступ до екологічної інформації вимагає від держави додаткового забезпечення та підтримки з боку держави та суб'єктів господарювання.

7. Визначено, що екологічна інформація є суспільно відкритою, хоча існують також і певні обмеження в реалізації права на доступ до екологічної інформації. Обмеження цього права повинні бути певним чином обгрунтовані на законодавчому рівні, а також являти собою цілісний логічний послідовний механізм для забезпечення безпеки України.

Пропонується виділити в екологічній інформації певні: безумовно необхідна, суспільно важлива та загальна екологічна інформація.

8. Захист права людини на екологічну інформацію сьогодні є одним із найважливіших завдань суспільства. Ми вважаємо, що, захист права на екологічну інформацію, необхідно розглядати комплексно та системно. За вчинення екологічних правопорушень особу слід притягати до різних видів відповідальності: кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності. Існує проблема невідповідності шкоди, завданої порушенням права на інформацію та мірою відповідальності.

В цій роботі додатково обґрунтовується положення про необхідність запровадження посади Інформаційного Комісара в Україні.

9. Судовий захист права на екологічну інформацію має певні особливості: існує складність в фактичній доказовій базі, захист права на екологічну інформації носить відшкодувальний характер та існують проблеми у розмежуванні надання інформації та захисті персональних даних, що може спричинити колізії в правовому полі.

Важливу роль відіграє Європейський Суд з прав людини в забезпеченні права на екологічну інформацію. Справи, що стосуються належного доступу до екологічної інформації вирішуються у відповідності до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій передбачені гарантії права на отримання інформації. Авторка підтримує пропозицію щодо створення окремого екологічного суду для вирішення екологічних спорів у відповідності до специфіки цих справ, а також дотримання принципу «*actio popularis*».

10. Запропоновано запровадити практику інформаційних запитів в освітню програму учнів середніх та випускних класів та студентів. Таким чином, молодь на практиці зможе усвідомлювати та розуміти основні положення доступу до екологічної інформації та опанувати практику реалізації власних інформаційних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с.
2. Пригунов П. Я. Формування теоретико-методологічних підходів дослідження проблем економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності у напрямі Національна безпека / П. Я. Пригунов // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 4. – С. 160–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2013_4_31
3. Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/04_2011
4. Міжнародний судовий форум : Судовий захист природного довкілля та екологічних прав (м. Київ, 7 листопада 2019 року): Збірник матеріалів. – К., 2019. – 192 с.
5. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. – 260 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/gornostal/vajinskiy%20posibnyk.pdf>
6. Про механізм реалізації прав і свобод людини / В. В. Новіков, В. С. Боровікова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2018. – Випуск 3. – С. 45–56.
7. Перун Т. Методологічні засади дослідження механізму забезпечення інформаційної безпеки в Україні / Тарас Перун // Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: юридичні науки: збірник наукових праць. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – № 865. – С. 303–307.
8. Влащенко С. С. Реалізація права громадян на доступ до публічної інформації в контексті європейської інтеграції і гармонізації національного законодавства / С.С. Влащенко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 7. – С. 102-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_14
9. Відносини Україна – ЄС: Історія відносин Україна – ЄС. URL: <http://coe.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>
10. Малишева Н. Р. Гармонізація екологічного законодавства в Європі : Дис. у формі наук. доповіді... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / НАН України. – К., 1996. – 54 с.
11. Краснова М. В. Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Краснова Марія Василівна; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1997. – 199 с.
12. Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 214 с.
13. Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав громадян на екологічну інформацію : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний аграрний ун-т. – К., 2008. – 193 с.
14. Нестеренко О. В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – Х., 2008. – 20 с.
15. Грушкевич Т. В. Інформаційно-правове забезпечення конституційних екологічних прав: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 . – Ірпінь 2012. – 19 с.
16. Стороженко С. В. Адміністративно-правове забезпечення екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – К., 2011. – 19 с.

17. Морозовська Т.В. Екологічні права громадян України та ЄС: порівняльний аналіз: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / К., 2012. - 19 с.
18. Медведєв К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Костянтин Вікторович Медведєв. – К., 2012. – 20 с.
19. Сухан І. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ірина Станіславівна Сухан. – Ужгород, 2016. – 13 с.
20. Енциклопедія сучасної України. URL: <http://esu.com.ua/>
21. Щемелініна Ю. В., Меліхова О. Ю. Історичні етапи становлення та розвитку екологічного права України. URL: <http://int-konf.org/ru/konf112013/574-bgocka-o-k-ekon-n-pavlyuk-t-suchasniy-stand-perspektivi-rozvitku-mzhnarodnih-ekonomchnih-zvyazkv-ukrayini-z-yaronyeyu.html>
22. Історія становлення інституту доступу до інформації у світі та міжнародні стандарти: Лекція 1. Прометеус. URL // <https://courses.prometheus.org.ua/>
23. Роздуми про громадянську свободу. URL: <http://peterforsskal.com/>
24. Нестеренко О.В. Право знати. Хто такий Андерс Чайденіус? URL: http://nv.ua/ukr/opinion/nesterenko_o/pravo-znati-hto-takij-anders-chajdenius231214.html
25. В Швеції отмечають 250-летие принятия первого в мире закона о свободе слова. URL: <https://scandinews.fi/society/story/3262-v-shveczii-otmechayut-250-letie-prinyatiya-pervogo-v-mire-zakona-o-svobode-slova>
26. Історія доступу по-шведськи: королівський указ про свободу друку 1766 року. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/stories/publications/istoriia-dostupu-po-shvedsky-korolivskiy-ukaz-pro-svobodu-druku-1766-roku>
27. Скиба Я.Д. Доступ до службової інформації: досвід Швеції та Франції/ URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%209/konf%209_4_19.pdf
28. Зашкалювали всі прилади, але не від краси: епоха радієвих дівчат. URL: <https://znaj.ua/history/zashkalyuvaly-vsi-prylady-ale-ne-vid-kрасy-epoha-radiyevyh-divchat>
29. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Міжнародний_пакт_про_громадянські_та_політичні_права&oldid=20679316
30. Виноградова Н. В. Правовой механизм защиты информационных прав и свобод человека и гражданина в РФ: Дис... канд. юрид. наук. Саратов. 2011.
31. Стокгольмська Декларація з навколишнього середовища від 16 червня 1972 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454
32. Шемшученко Ю.С. Декларація з навколишнього середовища 1972. URL: http://leksika.com.ua/14630203/legal/deklaratsiya_z_navkolishnogo_seredovischa_1972
33. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 11: Доступ до публічної інформації / [Ю.Б. Пігарєв, В.М. Дрешпак, І.С. Куспляк]. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 60 с
34. Пасенюк О.М. Орхуська конвенція: історія та проблеми питання застосування. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10046.html>

35. Рекомендація № 854 (1979) про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації. URL: <http://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-854-1979-pro-dostup-gromadskosti-do-derzhavnoyi-dokumentatsiyi-ta-svobodu-informatsiyi/>
36. Захист екологічних прав людини у праві Європейського Союзу. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/zakhyst-ekologichnykh-prav-lyudyny-u-pravi-evropeyskogo-soyuzu/
37. Причини Чорнобильської аварії: що відомо через 30 років. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27693636.html>
38. Незабутнє: минуло 32 роки від чорнобильської трагедії. URL: <http://www.uamodna.com/articles/chornobyljsjka-katastrofa-vchora-sjogodni-zavtra/>
39. Вовк В.І. Розширення ЕС: вплив на екологічну політику і сталий розвиток. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n41texts/vovk.htm>
40. Кутузов В. И., Попов А. А. Доступ к экологической информации: правовые аспекты. – Брянск: 2004. URL: <http://www.ifar.ru/library/book121.pdf>
41. Директива о свободе доступа к информации об окружающей среде. Перевод и комментарий Калиниченко П.А. URL: http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/okr_sreda/infoenvaccess.htm
42. Орхуська конвенція: історія та проблемні питання застосування (до 10-річчя з дня ратифікації Орхуської конвенції Верховною Радою України). URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10046.html>
43. Оргузька Конвенція: ваш путівник на шляху до екологічної демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.participate.org/
44. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту. URL: <https://rm.coe.int/168070018e>
45. Сурілова О. О. Порівняльне екологічне право: Навчальний посібник / О.О. Сурілова. – Одеса: Фенікс, 2010. – 220 с.
46. Інформаційно-просвітницький Орхуський центр. URL: <http://www.menr.gov.ua/index.php/public/orhus/1111-pro-nas>
47. Оргузька конвенція. URL: <http://www.epl.org.ua/ecology/orhuska-konventsii>
48. Access to Information on the Environment (AIE). URL: <http://www.dublincity.ie/main-menu-your-council-your-rights-information/access-information-environment-aie&prev=search>
49. Автомобілі в сучасній екологічній політиці. URL: <http://fra.org.ua/uk/an/publikatsii/analitika/avtomobili-v-suchasniy-iekologhichnii-polititsi>
50. У США пройшов марш протесту проти екологічної політики Трампа. URL: <http://www.ednist.info/news/61385>
51. На пути к Глобальному пакту об окружающей среде. URL: <https://www.unenvironment.org/ru/events/conference/na-puti-k-globalnomu-paktu-ob-okruzhayuschey-srede>
52. Президент Макрон объявляет о создании Глобального пакта об окружающей среде 30 июля 2017. URL: https://rodovid.me/mirovaya_ekologiya/prezident-makron-obyavlyayet-o-sozdanii-globalnogo-pakta-ob-okruzhayuschey-srede.html
53. Предварительный проект глобального пакта об окружающей среде. URL: <https://globalpactenvironment.org/uploads/RU.pdf>

54. White paper. URL: <http://action.ymca.int/wp-content/uploads/2016/08/White-Paper-on-Environment.pdf>
55. Ніколаєва А. Дерево у світоглядному просторі українства. URL: <http://lisvolyn.gov.ua/?p=5121>
56. Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1936.htm>
57. Паутова Т. Как мир открывал экологическую информацию. URL: <http://www.bellona.ru/subjects/ecopravo>
58. Кринична І. П. Управління процесами інформаційного впливу на населення, що постраждало внаслідок чорнобильської катастрофи. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Krinichna.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Krinichna.pdf)
59. Постановление Верховного Совета СССР от 27.11.1989 о неотложных мерах экологического оздоровления страны. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Постановление_ВС_СССР_от_27.11.1989_о_неотложных_мерах_экологического_оздоровления_страны
60. Про охорону навколишнього природного середовища: Науково-практичний коментар Закону України від 25.06.91. № 1264-ХІІ зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06 / За загальн. ред. О.М. Шуміла. – Х.: Фактор, 2006. – 592с.
61. Право вільного доступу до інформації про стан довкілля в Україні та його законодавче регулювання. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_809
62. Additional tools The Aarhus Convention. URL: <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/>
63. Річний звіт міжнародної благодійної організації Екологія – Право – Людина URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/annual_report_2011.pdf
64. Інформаційно-просвітницький Орхуський Центр. URL: <https://mepr.gov.ua/content/orhuskiy-centr.html>
65. Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС. Редакція від 15.04.2015. – № 371. – р. // URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248100281>
66. Україна та Угода про асоціацію: Як запобігти бурі? URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/351/files/report2016web.pdf>
67. Table of Concordance Directive 2003/4/EC of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC. URL: <http://www.menr.gov.ua/docs/activity-adaptation/Table%20of%20Concordance%20Access%20to%20Information.pdf>
68. Навігатор Угоди. URL: http://navigator.eurointegration.com.ua/euro_act_tasks/
69. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
70. Зачосова Н. В. Методологія наукових досліджень проблем забезпечення економічної безпеки держави. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_11_14
71. Сутність та поняття інформації і даних. URL: http://pidruchniki.com/1137012247704/informatika/sutnist_ponyattya_informatsiyi_dani
72. Теорія масової інформації: Конспект лекцій для студентів I курсу денної та заочної форми навчання за спеціальністю 6.030301 Журналістика / Укл.: О.В. Юферева. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. – 76 с.
73. Інформація. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Латинська_мова

74. Данильчук Л. О. Сутність дефініції інформація. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23929/1/4-18-26.pdf>
75. Марущак А. І. Інформаційне право: Доступ до інформації: Навчальний посібник // – К.: КНТ. – 2007. – 532 с
76. Проскура Г.М. Екологічна інформація: поняття та особливості. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Наука/Наукovij_jurnal/2017/
77. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посіб. / Н. Р. Кобецька. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 352 с.
78. Микитюк О. М. Основи екології / О. М. Микитюк, В. В. Грицайчук, О. З. Злотін, Т. Ю. Маркіна. URL: http://geoknigi.com/book_view.php?id=352
79. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <http://www.menr.gov.ua>
80. Руководство по применению Орхусской конвенции в России. – М.: Всемирный фонд дикой природы (WWF), 2013. – 168 с.
81. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. – 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf
82. Шурупова К. В. Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації / К.В. Шурупова // Ученые записки Таврийского национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013 – Т.26 (65), №1 . – С. 119-128
83. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2005. – 848 с.
84. What is environmental information? URL: <https://era.org.mt/en/Pages/What-is-environmental-information.aspx>
85. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – 328 с.
86. Право на екологічну інформацію. URL: http://www.childflora.org.ua/?page_id=3
87. Марущак А. І. Правове регулювання доступу до інформації в Україні. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=579>
88. Романко С. М. Теоретичні засади права на екологічну інформацію. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_27
89. Український юридичний термінологічний словник. URL: <https://www.marazm.org.ua/document/termin/index.php>
90. Шевченко І.В. Інституційне забезпечення екологічної політики в умовах децентралізації. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/>
91. Романова А. А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні / А. А. Романова // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 599–602
92. Ковальчук Т. Г. Окремі питання правового регулювання інституційно-функціонального забезпечення ефективного використання, відтворення та охорони земель. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/jurydychni_nauky/articles/kovalchuk-t-h-some-aspects-of-legal-regulation-of-institutional-and-functional-p_17988.pdf
93. Кушнір М. О. Інституційно-правове забезпечення як поняття у вітчизняній науці “публічне управління та адміністрування” // Менеджер. – 2017. – № 1.

94. Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): моногр. / О.С. Заржицький. – Донецьк: Національний гірничий університет, 2012. – 200 с.
95. Рекомендації розпорядникам публічної інформації на місцевому рівні за результатами моніторингу в рамках проекту: Платформа «Омбудсман плюс» URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/print_2505_recommendations1.pdf
96. Мельничук Л. М. Інституційне забезпечення державного управління соціальним розвитком регіонів України: проблеми та перспективи вирішення. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1000>
97. Пацкан В.В. Способи забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Науковий вісник Академії муніципального управління. Право 2013. Вип.1– 2
98. Валерія Лутковська: Я за інформаційного комісара, який би наглядав за правом на інформацію. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/stories/publications/valeriia-lutkovska-ya-za-informatsiinoho-komisara-iaki-by-nahliadav-za-pravom-na-informatsiiu>
99. Офіс Омбудсмана планує рекомендувати створити посаду інформаційного комісара в Україні. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ofis-ombudsmana-planuje-rekomenduvaty-stvoryty-posadu-informatsijnoho-komisara-v-ukrajini>
100. Лутковська пропонує створити в Україні інформаційного комісара. URL: https://zmina.info/news/lutkovska_proponuje_stvoriti_v_ukrajini_informacijnoho_komisara-2/
101. Савчин М. В. Конституційне право України : підручник / відп. ред. проф., д.ю.н. М. О. Баймуратов. – К. : Правова єдність, 2009. – 100 с.
102. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
103. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних / Авт. кол-в: В. Брижко, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк, М. Швець: Монографія; За ред. М. Швеця. – К.: НДЦПІ АПрН України, 2006 р. – 450 с.
104. Матеріали Міжнародної конференції «RTI: Відзначення 250-ї річниці права на інформацію та подальше зміцнення всіх національних систем країн Східного партнерства»/ Презентація Розани Лемут Стрле (Словенія)
105. Перспективи створення інституту інформаційного комісара в Україні / Г.М. Проскура // Конституційно-правові академічні студії. – 2016. – Вип. 1
106. Звіт DGI (Директорату інформаційного суспільства та протидії злочинності Департаменту інформаційного суспільства, медіа та Інтернету) щодо аналізу розподілу повноважень інституцій у сфері інформаційної політики та медіа в Україні/ DGI (2016) SASG/2016/07, 26 вересня 2016 року/Повноваження Уповноваженого ВР з прав людини та законодавство у сфері доступу до публічної інформації
107. Інші органи виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog>
108. Місія та стратегія. URL: <https://menr.gov.ua/content/misiya-ta-strategiya.html>
109. Про екологічні зобов'язання України перед ЄС: добре це чи погано? URL: <http://bilahata.net/pro-ekolohichni-zobovyazannya-ukrajiny-pered-es-dobre-tse-chy-rohano/>
110. Уряд ухвалив рішення відокремити Міністерство екології від Міністерства енергетики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-uhvaliv-rishennya-vidokremiti-ministerstvo-ekologiyi-vid-ministerstva-energetiki>

111. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р. С. Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – 376 с.
112. Замула І. В. Екологічна інформація: сутність, суб'єкти формування та користувачі. URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/96030/92061>
113. Організаційна побудова влади в Україні. URL: <https://2.auc.org.ua/page/organizatsiina-pobudova-vladi-v-ukraini>
114. Діяльність громадських організацій в Україні у 2017 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_go_2017.pdf
115. Тенденції розвитку громадських організацій у сучасній Україні / Ірина Анатоліївна Євдокимова, Інна Миколаївна Вітковська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2018. – Вип. 41. – С. 42-48
116. Андрос О.Є. Екологістські рухи в сучасному політичному процесі. — К.: Стилос, 2012. – 206 с. – 109 с.
117. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1435/>
118. Мінприроди винесло на громадське обговорення Концепцію створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля». URL: <https://menr.gov.ua/news/32130.html>
119. Відкрите довкілля. Проблеми та можливості створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи сфери охорони навколишнього природного середовища та сталого розвитку. [Зелена книга] / Панцир С.І., Шевченко Л.Т. – Київ: ГО «Фундація «Відкрите Суспільство», 2018. – 30 с.
120. Право на доступ до екологічної інформації від суб'єкта господарювання. Захист права громадян на екологічну інформацію. URL: <http://epl.org.ua/law-posts/pravo-na-dostup-do-ekolohichnoi-informatsii-vid-sub-iekta-hospodariuvannia-zakhyst-prava-hromadian-na-ekolohichnu-informatsiiu/>
121. Бусуйок Д.В. Правові засади взаємодії національних систем з міжнародними системами моніторингу навколишнього середовища / Д.В. Бусуйок // Часопис Київського університету права. – 2012. – №2. – С. 274-276
122. UNEP. URL: <https://environmentlive.unep.org/situation>
123. ОБСЄ. URL: <http://old.menr.gov.ua/international/international2/185-obsye>
124. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). URL: <https://mtu.gov.ua/content/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobotnictva-v-evropi-obse.html>
125. Щоденні і оперативні звіти Спеціальної моніторингової місії в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine-smm/reports>
126. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України Текст: Ніколай Денісов та Дмитро Аверін; за участю Алли Ющук, Віктора Єрмакова, Олега Улицького, Павла Бистрова, Сергія Зібцева, Сергія Чумаченка, Юрія Набиванця. Організація з безпеки та співробітництва в Європі, 2017. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/362581?download=true>
127. Заява екологічних громадських організацій щодо стану та рівня забрудненості атмосферного повітря в Україні. URL: <http://epl.org.ua/announces/povitrya-vumagaue-prozorosti/>

128. Поняття, зміст і види правотворчості. URL: https://pidruchniki.com/84567/pravo/ponyattya_zmist_vidi_pravotvorchosti
129. Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання // К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2015. – 32 с.
130. Сковчиляс-Павлів О. В. Способи здійснення права на доступ до публічної інформації // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2015. – № 813. – С. 76-80.
131. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України "Про доступ до публічної інформації". URL: <http://ipo.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Dostup.pdf>
132. Сопілко І.М., Проскура Г. М. Реалізація права людини на доступ до екологічної інформації шляхом інформаційного запиту // Конституційно-правові академічні студії. – 2019. – № 1. – С. 102-108.
133. Доступ до публічної інформації в контексті інформації про стан довкілля: посібник для громадськості. URL: http://epl.org.ua/images/pdf/people/1129_EPL_Buklet_003_Inkl_Cover.pdf
134. Права людини в Україні – 2006. XVIII. Дотримання екологічних прав. URL: <http://khp.org/index.php?id=1186673832>
135. Всю екологічну інформацію в Україні буде зведено в єдину електронну базу «Відкрите довкілля». URL: <https://menr.gov.ua/news/32870.html>
136. Повідомлення про оприлюднення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля». URL: <https://mepr.gov.ua/projects/125/>
137. Зелена книга. Проблеми та можливості створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи сфери охорони навколишнього природного середовища та сталого розвитку // Київ: ГО Фундація «Відкрите Суспільство», 2018. – 30 с.
138. 10.12.2018: «Відкрите довкілля» – шлях до практичного впровадження європейських вимог з екологічного інформування. URL: <https://www.rac.org.ua/dlya-media/pres-relizy-ta-zvernennya/10122018-vidkryte-dovkillya--shlyakh-do-praktychnogo-vprovadzheniya-evropeyskykh-vymog-z-ekologichnogo-informuvannya>
139. Команда Open Access запустила в роботу онлайн базу екоданих «Відкрите довкілля». URL: <https://osf.org.ua/events/view/750>
140. Shared Environmental Information System (SEIS). URL: <https://www.eea.europa.eu/about-us/what/shared-environmental-information-system-1>
141. Порядок отримання екологічної інформації зацікавленими суб'єктами / Т.І. Демчук // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2017. – Вип. 2. – С. 193-203
142. Нова система використання в Україні інтегрованих інструментів накопичення, аналізу та поширення екологічної інформації. URL: <http://epl.org.ua/announces/nova-systema-vykorystannia-v-ukraini-intehrovanykh-instrumentiv-nakopychennia-analizu-ta-poshyrennia-ekolohichnoi-informatsii/>
143. The Donbas Environment Information System. URL: <http://deis.menr.gov.ua/>
144. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с.

145. Єдиний державний портал відкритих даних та його задач. URL: <https://youcontrol.com.ua/topics/open-data-otkryityie-danyie-youcontrol/>
146. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія / Н.В.Зачосова. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2016. – 375 с.
147. Поширення та надання екологічної інформації: правові аспекти. Посібник для державних службовців. / За заг. ред. Петріва А. Л., Львів: ЕПЛ, 2010. – 56 с.
148. Кулина К. Роздержавлення преси не завершено: чверть державних видань продовжують існування. URL: <https://www.prostir.ua/?library=rozderzhavlennya-presy-ne-zavershene-chvert-derzhavnyh-vydan-prodovzhuyut-isnuvannya>
149. Виконання Україною міжнародних зобов'язань з охорони довкілля крізь призму Угоди про асоціацію з ЄС: матер. міжнар. наук. практич. конф. (Київ, 22 квітня 2019 року). ВГО «Українська асоціація міжнародного права», 2019. 204 с
150. Що таке сучасна екологічна освіта в Україні? URL: <http://ecoosvita.org.ua/storinka/shcho-take-suchasna-ekologichna-osvita-v-ukrayini>
151. Формування екологічної свідомості школярів еколого-освітніми заходами НПП – «Слобожанський» / А. В. Шумілова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Екологія. – 2015. – Вип. 13. – С. 104-111
152. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. – 2016. – 350 с
153. Державна система екологічного моніторингу (ДСЕМ) України, Загальна екологія. URL: <https://ecologyknu.wixsite.com/ecologymanual/10-3-1>
154. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91. № 1264-ХІІ зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06. / За загальн. ред. О.М. Шуміла. – Х.: «Фактор», 2006. – 592 с.
155. Космічні системи дистанційного зондування землі подвійного призначення. / І. Д. Варламов, В. В. Зуйко, А. М. Козуб, Д. П. Пашков: Навчальний посібник. К.: НУОУ, 2015. – 204 с.
156. Environmental Department Home Page. URL: <https://www.nasa.gov/centers/wstf/hse/>
157. Український супутник вийшов на свою орбіту і подав сигнал. URL: <http://www.expres.ua/news/2017/05/27/244566-ukrayinskyu-suputnyk-vyyshov-svoyu-orbitu-podav-signal>
158. Світова прем'єра: вчені показали нову супутникову систему «Венера» для відстеження змін клімату. URL: <https://www.5.ua/nauka/svitova-premiera-vcheni-rokazaly-novu-suputnykovu-systemu-venera-dlia-vidstehennia-zmin-klimatu-151001.html>
159. Кліматичні зміни: більше спеки і більше снігу. URL: <http://www.dw.com/uk/кліматичні-зміни-більше-спеки-і-більше-снігу/>
160. Вісім мікросупутників NASA допоможуть зазирнути у саме серце найпотужніших ураганів. URL: <http://www.climateinfo.org.ua/content/visim-mikrosuputnikov-nasa-dopomozhut-zazirnuti-u-same-sertse-naipotuzhnishikh-uraganiv>
161. Climate Time Machine. URL: <https://climate.nasa.gov/interactives/>

162. Гарантії, охорона, форми та способи захисту екологічних прав громадян. URL: https://pidruchniki.com/1661032855679/pravo/garantiyi_ohorona_formi_sposobi_zahistu_ekologichnih_prav_gromadyan
163. Гарантії прав людини в національній та міжнародній правових системах. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10018/>
164. Механізм реалізації, гарантії та захист прав та свобод людини та громадянина в Україні. Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. URL: <http://mykolaivska.land.gov.ua/механізм-реалізації-гарантії-та-захи/>
165. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.О. Ієрусалімова; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006. – 20 с
166. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / О. І. Карий, Я. В. Панас. / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 176 с.
167. До 10-ї річниці підписання Оргузької конвенції та дня народження Ольги Мелень. URL: <https://necu.org.ua/dsk-1/>
168. Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року) : Збірник матеріалів. – Київ, 2019. – 192 с.
169. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / [М.В. Лациба, О.С. Хмара, В.В. Андрусів та ін.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство «Україна»], 2011. – 144 с.
170. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. / Т.К. Оверковська, Н.М. Опольська; Вінн. нац. аграр. ун-т. – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 252 с.
171. Конституційні екологічні права громадян. URL: <https://solom.kyivcity.gov.ua/news/1786.html>
172. Доступ до публічної інформації: посібник із застосування «трискладового тесту» / Роман Головенко, Дмитро Котляр, Дар'я Слизьконіс; за заг. ред. Д.М. Котляра.– К.: ЦПСА, 2014. – 152 с.
173. Краснова М.В. Актуальні проблеми визначення поняття екологічної відповідальності в сучасному праві України: Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка / За ред. проф. І. Безклубого. Київ, 2010. Чис. V. 367 с. (С. 323-331)
174. Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>
175. Захист. URL: <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-332.html>
176. Шишка Ю.М. Захист прав і свобод людини в інформаційній сфері Інформація і право, № 1(10) / 2014.– ст. 103
177. Лазур Я.В. Форми адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 249-253
178. Економіка і право: словник-довідник. – М.: Вуз і школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А.Л. Кураков. – 2004. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/4794/Защита

179. Пам'ятка з питань реалізації і захисту прав людини. URL: <http://chnpp.gov.ua/uk/default/100-news/4604-pam-yatka-z-pitan-realizatsiji-i-zakhistu-prav-lyudini>
180. Реалізація та захист прав людини та громадянина. URL: <https://chegromada.gov.ua/news/1573636704/>
181. На Херсонщині провели навчання держслужбовців щодо взаємодії з громадськістю. URL: <https://khoda.gov.ua/na-hersonshhini-proveli-navchannja-derzhsluzhbovciv-shhodo-vzaemodii-z-gromadskistju>
182. Держслужбовцям відкрили онлайн-доступ до освітніх програм. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/192790_derzhsluzhbovtsyam-vdkrili-onlayn-dostup-do-osvtnkh-program
183. Доступ до екологічної інформації: аналітична записка підготовлена Єлизаветою Алексеевою. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/A2I_polisi.pdf
184. Захист прав людини в Україні: адреси та телефони, куди звертатися. URL: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20171210-zahyst-prav-lyudyny-v-ukrayini-adresy-ta-telefony-kudy-zvertatysya/>
185. Форми правового захисту прав людини. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr&id=4678&id_book=4671&id_parent=4671
186. Способи захисту екологічних прав громадян. URL: http://childflora.org.ua/?page_id=8
187. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
188. Ткаченко А.В. Відповідальність за довкілля: правові аспекти. URL: http://protokol.com.ua/ua/vidpovidalnist_za_dovkillya_pravovi_aspekti/
189. The European Court of Human Rights. URL: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Applicants/Information+for+applicants>
190. Уркевич В. Використання експертних знань в екологічних спорах в Україні та окремих країнах-членах ЄС. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/prezentatsiia_16.pdf
191. Право на доступ до екологічної інформації від суб'єкта господарювання. Захист права громадян на екологічну інформацію. URL: <http://epl.org.ua/law-posts/pravo-na-dostup-do-ekolohichnoi-informatsii-vid-sub-iekta-hospodariuvannia-zakhyst-prava-hromadian-na-ekolohichnu-informatsiiu/>
192. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdzhest_01_2020.pdf
193. Калишук Л. А. Юридичні способи захисту екологічних прав громадян України: автореф. дис... канд. юрид. наук. Донецьк, 2011. 20 с.
194. Право на доступ до інформації: еволюція підходів європейського суду з прав людини. URL: <https://cedem.org.ua/articles/pravo-na-dostup-do-informatsiyi-evolyutsiya-pidhodiv-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny/>
195. Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

196. За 10 років Україна не виконала майже 70% провідних рішень ЄСПЛ. URL: <https://zmina.info/news/za-10-rokiv-ukrayina-ne-vykonala-majzhe-70-providnyh-rishen-yespl/>
197. Розуміння права на екологічну інформацію. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1869/>
198. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Т.С. Шевченко І.С. Розкладай. – К.: Москаленко О.М., 2014. – 200 с.
199. Концепція захисту екологічних прав через призму практики європейського суду з прав людини / І. П. Іванець // Наше право. – 2013. – № 10. – С. 195-200
200. Доступ до публічної інформації: найчастіші запитання та відповіді / За заг. ред. В. Андрусіва, Д. Котляра; Укр. незалеж. центр політ. дослідж., – К.: [Агентство «Україна»], 2012. – 64 с.
201. Колісніченко В. Захист прав людини – найголовніша національна ідея України. URL:<http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f3365b572044/>
202. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2012. – Т. 129. – С. 28-32
203. Лебедева Г. АСТІО POPULARIS. URL: <http://arssu.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Г.Лебедева-презентація-actio-popularis.pdf>
204. Права людини / Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, Д. М. Бєлов, М.М. Данканич; Ужгород. нац. ун-т. Юрид. ф-т. Каф. конституц. права та порівнял. правознав. – Ужгород : Ліра, 2003. – 164 с
205. Доступ до інформації в Україні та світі: Методичні рекомендації // м. Краматорськ – 2016. URL: <http://justice-dn.gov.ua/index.php/19-publiczna-informatsiya/1075-dostup-do-informatsiji-v-ukrajini-ta-sviti>
206. National reports. URL: <https://aarhusclearinghouse.unecce.org/national-reports/>
207. Access to Information in the Nordic Countries. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.738.6839&rep=rep1&type=pdf>
208. The Environmental Information (Scotland) Regulations 2004. URL: http://www.legislation.gov.uk/ssi/2004/520/pdfs/ssi_20040520_en.pdf
209. Блокова Е. Экологические правонарушения в регионах Российской Федерации. Сборник материалов практической части Всероссийского студенческого конкурса «ЭКО-ЮРИСТ 2016». – Изд-во ЭПЦ «Беллона», С.- Петербург. – 2017. – 293 с
210. Законодательное обеспечение права граждан на экологическую информацию. URL: <https://ineca.ru/?dr=library&library=bulletin/2002/0078/007>
211. Environmental law and practice in Turkey: overview by Orhan Yavuz Mavioglu, Irmak Seymen and Dilara Tamtürk, ADMD/Mavioglu & Alkan Law Firm. URL: https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-522-2040?__lrTS=20191126024932445&transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29
212. Доступ к экологической информации: права и возможности. URL: <http://www.eclife.ru/education/apress/info/gl4.php>
213. Природные пожары в Сибири. URL: <https://tayga.info/story/3325>
214. Защита экологических прав – на повестке дня в Беларуси. URL: <http://spring96.org/ru/news/93124>

215. Доступ к информации по вопросам, касающимся окружающей среды. URL: <http://aarhusbel.com/sreda/>
216. Доступ к экологической информации. URL: http://www.ohranaprirody.grodno.by/media/file/binary/2013/8/30/180019585519/dostup-k-ekologicheskoi-informacii_pdf.pdf?srv=cms
217. ЮНЕП (2019). Передовые рубежи 2018/2019 года: намечающиеся проблемы, имеющие экологическое измерение. Программа Организации Объединенных Наций по окружающей среде, Найроби. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/27538/Frontiers1819_RU.pdf?sequence=4&isAllowed=y
218. Захист прав людини. URL: <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/kategoriyi/zovnishnya-polityka/zahyst-prav-lyudyny>
219. Доклад об осуществлении Орхусской конвенции от Германии . URL: https://www.unesc.org/fileadmin/DAM/env/pp/mop6/NIR_2017/2017_Germany_AC_NIR_RU_tracked_changes.pdf
220. Hergüner Bilgen Özeke. Environmental protection regulations in Turkey. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=c442126c-92fc-4811-911c-ba5ecccc86e61>
221. Проскура Г.М. Правові засади доступу до екологічної інформації в Україні та Туреччині. Молодіжний науковий юридичний форум:[Матеріали міжн. наук.-практ. конф. До дня науки, м. Київ, НАУ, 18 травня 2018р.] Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2018. С. 139-142
222. EU integrated environmental approximation strategy (2007–2023). URL: https://www.joi.or.jp/modules/investment/custom/documents/TUR_EU_INTEGRATED_ENVIRONMENTAL_APPROXIMATION_STRATEGY.pdf
223. EEB calls on Turkey to sign Aarhus Convention. URL: <http://www.env-net.org/eeb-calls-on-turkey-to-sign-aarhus-convention/http://www.env-net.org/eeb-calls-on-turkey-to-sign-aarhus-convention/>
224. Global RTI Rating. URL: <https://www.rti-rating.org>
225. Access to environmental information: key elements and good practices. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-020-0/page007.html>
226. Доступ к экологической информации. URL: <https://law.bsu.by/novosti/novosti-razdela-ekopravo/2692-2009-04-03%2019-57-18.html>
227. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
228. MAGIC. URL: <http://www.magic.gov.uk>
229. Transparency and accountability (RS8). URL: <https://www.gov.uk/government/publications/transparency-and-accountability-rs8>
230. 2015-17 DEFRA Opinions. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/2015-17-defra-opinions>
231. The Environment Agency. URL: <http://www.environment-agency.gov.uk>
232. Environment and climate change. URL: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/Environment>
233. GOV.WALES: Home. URL: <http://new.wales.gov.uk/topics/environmentcountryside/?lang=en>
234. The Department of the Environment website. URL: <http://www.doeni.gov.uk/>

235. Выполнение положений Орхусской конвенции в Беларуси. Пособие для государственных служащих. URL: https://greenbelarus.info/files/downloads/vypolnenie_polozheniy_orhusskoy_konvencii_v_belarusi.pdf
236. Євстігнєєв А.С. Екологічна безпека спеціального природокористування в Україні у контексті сталого розвитку: теоретико-правові аспекти: монографія. К.: МПБП «Гордон», 2018. 494 с
237. Концепція адміністративної реформи в Україні. URL: <http://www.kr-admin.gov.ua/Reforms/Ua/div1.html>
238. В Україні кількість інтернет-користувачів зростає до 23 мільйонів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2797152-v-ukraini-kilkist-internetkoristuvaciv-zroslo-do-23-miljoniv.html>
239. Екологічний портрет громадянина України: порівняння з ЄС та рекомендації. Аналітичний документ. – Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля” (2018). URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/482/files/webenvportraitfull>
240. Сопілко І. М. Системний підхід до державної інформаційної політики України // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2014. №1. С. 129-137
241. Каракаш І. І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України / І. І. Каракаш // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 80 / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2018. – С. 63-71
242. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи / О. В. Панченко, Т. Б. Проскура // Молодий вчений. – 2017. – № 3. – С. 549-554
243. Концепція кодифікації інформаційного законодавства України. URL: <http://ippi.org.ua/vid-redaktsiinoi-kolegii-rozrobka-proektu-kontseptsii-kodifikatsii-informatsiinogo-zakonodavstva-ukr>
244. Сучасний стан та необхідність реформування інформаційного законодавства. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9249
245. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 330 с.
246. Звіт за результатами моніторингу стану надання та оприлюднення публічної інформації щодо протидії поширенню коронавірусної хвороби COVID-19. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/rezultati-monitoringu-stanu-nadannya-ta-oprilyudnennya-publichnoi-informaczi-shhodo-protidii-poshirennyu-koronavirusnoi-xvorobi-covid-19/>

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях:

1. Proskura G. Legal Principles of Access to Ecological Information: Монографія. Human security in the context of globalization: modern legal paradigm/ Under the general editorship Iryna Sopilko. Словацька Республіка: . Lastern Luropean Developmentagency, 2017, 278 с.

2. Proskura G. The development of legal regulations for an electronic system to access information about emissions in the atmosphere: Legal conditions of international cooperation for the safety and efficiency of civil aviation Monograph of 20 authors edited by Dr. E. Jasiuk and Dr. R. Wośka. Варшава, 2019, с. 145

3. Proskura G. Institutional and legal supply of human rights for access to environmental information in Ukraine. Jurisprudence in the modern information space : collective monograph. Edited by I. Sopilko, D. J. S., Professor ; Faculty of Law of the National Aviation University. – Hamilton: Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. – P. 369 -381.

4. Проскура Г.М. Правова природа права людини на доступ до екологічної інформації в Україні. сYu.I. Рувовар, I.M. Sopilko, S.T. Honcharuk and others Public-Legal Mechanism of Ukraine’s National Interests Ensuring. Collective. Canada: Accent Graphics Communications & Publishing, Ottawa. 2020.С.273-294.

5. Проскура Г.М., Аль-Саеді Х.Д. Правове регулювання наслідків забруднення довкілля у районах, вражених збройними конфліктами та тероризмом. сYu.I. Рувовар, I.M. Sopilko, S.T. Honcharuk and others Public-Legal Mechanism of Ukraine’s National Interests Ensuring. Collective. Canada: Accent Graphics Communications & Publishing, Ottawa. 2020.С. 296 -311.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Проскура Г.М. Перспективи створення інституту інформаційного комісара в Україні. Конституційно-правові академічні студії.2016. № 1. С. 118-123.

2. Проскура. ГМ. Екологічна інформація: поняття та особливості. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 2. С. 31-37.

3. Проскура Г.М., Рощук М.В. Розвиток електронного урядування у сфері екології в контексті реалізації права на доступ до екологічної інформації. Прикарпатський юридичний вісник. 2017 №6-2/2017. С. 66-70.

4. Проскура Г.М., Рощук М.В. Екологічне врядування як частина електронного врядування: проблеми та перспективи розвитку в Україні. Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 1.С. 121-127.

5. Proskura G.M. Development of legal regulation of electronic access system to emissions into the atmosphere air. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. №1.С.73-79

6. Проскура Г.М. Прийняття та вплив Орхуської конвенції на доступ до екологічної інформації в Україні. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. № 47. С. 76 – 82.

7. Проскура Г.М. Науково-правові засади формування інформаційного забезпечення збереження водно-болотних угідь. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. № 49. С. 96-102.

8. Проскура Г.М. Правові засади доступу до екологічної інформації в лісовому законодавстві України. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2019. № 50. С. 11 - 16.

9. Сопілко І.М., Проскура Г. М. Реалізація права людини на доступ до екологічної інформації шляхом інформаційного запит. Конституційно-правові академічні студії. 2019. № 1. С. 102-108.

Статті в наукових виданнях інших держав:

1. Proskura G. Special questions on use of GMO products in Ukraine European Science 3/2018. С. 114-118

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Проскура Г.М. Право на екологічну інформацію: поняття та ознаки. «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.).Запоріжжя. Запорізької міської громадської організації «Істина», 2016 .С. 57- 61.

2. Проскура Г.М. «До питання боротьби з бюрократизмом у сучасній Україні». «Соціологічні проблеми права: польська соціологія права ХІХ-ХХ 20 ст.» Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2016 р.) Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи. Київ: Видавництво «Інститут законодавчих передбачень та правової експертизи», 2016. С. 77-79.

3. Проскура Г.М. Правовий режим доступу до екологічної інформації на національному рівні «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 7-8 жовтня 2016 р.). Харків, Східноукраїнська наукова юридична організація, 2016, С. 43-46.

4. Проскура Г.М. Аспекти реалізації права доступу до екологічної інформації. «П'ятнадцять осінніх юридичних читань». збірник тез Міжнар. наук. (м. Хмельницький, 21-22 жовтня 2016 р.) м. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. Частина друга. С. 40-41.

5. Проскура Г.М. Організаційно-правове забезпечення використання поліграфа в Україні. «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави». Тези доповідей V Міжнародній науково-практичній конференції (м. Харків, 18 листопада 2016 р.). МВС України, Харків. національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016. С. 209 -213.

6. Проскура Г.М. Генезис правового регулювання космічної діяльності. «Аеро-2016. Повітряне і космічне право». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Київ, 24 листопада 2016 р.) Тернопіль: Вектор. С. 151-153

7. Проскура Г.М. Категорія «інформаційна безпека» в контексті забезпечення національної безпеки України. «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми». Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лютого 2017 р.). Том. 1. Тернопіль: Вектор, 2017. – С. 196 – 198.

8. Проскура Г.М. Правовий режим дистанційного зондування землі як джерела екологічної інформації. «Аеро-2016. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. Том 1. Тернопіль: Вектор. С. 151-153

9. Жебровська К. І., Проскура Г. М., Юридичні і нормативно-правові аспекти реагування на радіаційні аварії в Україні. «Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення». Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-15 вересня 2017 р.) м. Харків: Райдер, 2017. С. 193-199.

10. Proskura G. M Legal principles of access to ecological information «Сучасна університетська правова освіта і наука» Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лютого 2018 р.). м. Київ. 2018, С. 240-242

11. Проскура Г.М. Правові засади доступу до екологічної інформації в Україні та Туреччині. «Молодіжний науковий юридичний форум». Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 травня 2018р.) Том 1.-Тернопіль: Вектор, 2018. С. 139-142

12. Проскура Г.М. , К.І. Жебровська К.І.. Науково-правові засади формування інформаційного забезпечення збереження водно-болотних угідь. «Молодіжний науковий юридичний форум». Матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 травня 2018р.) Том 1.-Тернопіль: Вектор, 2018. С. 137-139

13. Проскура Г.М. Історичні передумови створення інституту інформаційного комісара в Україні. «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень». Міжнар. наук.-практ. конф (м. Київ, 8–9 листопада 2018 р.). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 48 -40

14. Проскура Г.М. Еколого-інформаційне забезпечення конференції сторін по зміні клімату. «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі». Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1 березня 2019 р.). Том 1. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 217-219.

15. Проскура Г.М. Доступ до екологічної інформації: судова практика Європейського суду з прав людини. Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Збірник матеріалів. м.Київ, 2019. 192 с